

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra společenských věd

Bakalářská práce
Sára Wachalová

Každodennost 19. a první poloviny 20. století v Třinci

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím literatury uvedené v seznamu citované literatury.

V Olomouci dne 13. 6. 2024

.....
Podpis autorky práce

Mé poděkování patří především vedoucí této bakalářské práce, Mgr. Monice Sukové, za cenné rady a trpělivost při vedení práce. V neposlední řadě bych rovněž chtěla poděkovat mé rodině a přátelům za podporu a respondentům za jejich cenné odpovědi a vstřícnost.

Obsah

ÚVOD	5
STANOVENÍ CÍLŮ	7
METODOLOGIE.....	8
SOUČASNÝ STAV BĀDÁNÍ.....	10
TEORETICKĀ ČĀST	14
1 Historicko-geografické vymezení obce Třinec	14
2 Vymezení pojmu „každodennost“	15
3 Každodenní život v Třinci.....	16
3.1 Před počátkem 19. století.....	16
3.2 Každodenní život v 19. století a první polovině 20. století	18
3.2.1 Založení Třineckých železáren	18
3.2.2 Obydlí	19
3.2.3 Oděv.....	24
3.2.4 Nářečí.....	30
3.2.5 Strava.....	31
3.2.6 Obyvatelstvo.....	35
3.2.7 Folklor	37
3.2.8 Vývoj základního školství	38
3.2.9 Volný čas	39
3.3 Historické události první poloviny 20. století.....	39
3.3.1 První světová válka a spor o Těšínsko	39
3.3.2 Život mezi válkami	40
3.3.3 Druhá světová válka	41
4 Obyčeje	43
4.1 Výroční obyčeje	43
4.1.1 Vánoce	43
4.1.2 Velikonoce	45
4.2 Rodinné obyčeje.....	47
4.2.1 Narození potomka	47
4.2.2 Svatba	49
4.2.3 Úmrtí a pohřeb	53
ZĀVĚR.....	57
SEZNAM PŘÍLOH	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	60
KNIŽNÍ ZDROJE	60
INTERNETOVÉ ZDROJE	61

ÚVOD

Hlavním cílem této bakalářské práce je popis každodenního života ve městě Třinec na severovýchodě České republiky, a to konkrétně od počátku 19. století až do poloviny století následujícího (viz kapitola Cíle práce). Informace práce čerpá jak z odborné literatury, která se touto problematikou zabývá, tak z rozsáhlých rozhovorů s pamětníky nebo historiky, kteří jsou s tímto regionem spjatí nebo zde žili. Konkrétně se jedná o dva historiky a tři pamětnice. U historiků se předpokládají odborně poučné názory, kdežto u pamětníků spíše subjektivní vzpomínky. Jeden z historiků se ve svém výzkumu věnoval spíše Třineckým železárnám, byl však schopen poskytnout odpovědi i na zbylé otázky s výjimkou otázky ohledně těhotenství a porodu, zatímco druhý z historiků měl velmi dobrý přehled o všech otázkách. Každá z pamětnic pocházela z jiného sociálního prostředí, které bylo ovlivněno zejména zaměstnáním jejich rodičů. Naskytl se nám proto možnost porovnat život mezi jednotlivými sociálními vrstvami tehdejší doby.

Toto období je charakteristické masivním přesunem obyvatel z horských oblastí kolem Třince právě do této obce. Hlavním spouštěčem byl značný rozvoj průmyslu v 19. století. V roce 1839 byly založeny místní železárny, které se z důvodu lepších platových a pracovních podmínek staly zaměstnavatelem zpočátku několika stovek mužů, kteří se museli přeorientovat z jejich zemědělského způsobu života, který zde byl uplatňován po několik generací, na spíše městský styl života, který dosud nikdo v této oblasti neznal. Založení železáren a jejich vliv na životy rodin žijících na Třinecku je jedním z dílčích cílů práce, jelikož tento vliv byl tak obrovský a dlouhotrvající, že si nezaslouží být opomíjen. Další dílčí cíle práce jsou uvedeny v kapitole Cíle práce.

Téma této práce bylo zvoleno z důvodu nízkého počtu publikací, které by se věnovaly pouze životu v Třinci. Nejvíce badatelů nebo historiků se totiž věnovalo pouze místním železárnám, publikací věnovaných jiné tématice je však velmi pomálu.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části – část teoretickou a část praktickou. První kapitola části teoretické se věnuje definování pojmu každodennost, aby se tak předešlo problémům s různými interpretacemi a vymezeními tohoto slova. Touto problematikou se totiž zabývalo velké množství autorů a každý z nich na tento problém nahlíží z jiné perspektivy. Pro tuto práci byly zvoleny knihy dvou různých autorů, a to paní Lenderové a pana Nováka, aby bylo možno jejich vymezení porovnat.

Druhá kapitola, stěžejní pro tuto práci, se stručně zabývá dějinami Třince před počátkem 19. století, tedy mimo dobu, na kterou se bakalářská práce zaměřuje. Kapitola se věnuje i této problematice, jelikož představuje důležitý aspekt pro pochopení pozdějšího

způsobu života a smýšlení obyvatel na Třinecku. Druhá část této kapitoly se věnuje aspektům života na Třinecku jako takovému. Diskutuje témata jako obydlí, oděv, nářečí, strava nebo například volnočasové aktivity. V neposlední řadě jsou v této kapitole rozvíjena témata jako folklor a život goralů na území Třince, původ místních obyvatel, vývoj školství, založení železáren. Dále také popisuje a vyzdvihuje některé důležité historické události, které byly pro vývoj Třince důležité – jedná se například o obě světové války, život mezi nimi a nesmíme opomenout také spor o Těšínsko.

Třetí kapitola teoretické části přibližuje obyčeje a tradice, které se v Třinci ve zkoumané době dodržovaly. V první části se zaměřuje na výroční obyčeje, mezi ty nejdůležitější patří Vánoce a období Velikonoc. Druhá část, věnovaná rodinným obyčejům, vysvětluje, jaké tradice a pověry s sebou neslo těhotenství, porod a období šestinedělí, jak vypadalo období kolem svatby nebo typického pohřbu.

Praktickou část tvoří polostrukturované rozhovory se dvěma historiky zabývajícími se oblastí Třince a třemi pamětnicemi, které se narodily v Třinci v první polovině 20. století, a tudíž mohly poskytnout relevantní informace pro tento výzkum o životě na Třinecku. Otázky v rozhovoru volíme tak, aby přímo vycházely z jednotlivých podkapitol této práce, takže se týkají zejména odívání, bydlení, stravování, volnočasových aktivit, oslav Vánoc a Velikonoc, rodinných obyčejů spjatých s těhotenstvím a narozením potomka, svatbou a pohřbem. V neposlední řadě se otázky dotkly také první světové války, sporu o Těšínsko, života v Třinci mezi světovými válkami, druhé světové války a dopadu těchto událostí na dopad obyvatel obce.

K výběru relevantní literatury používáme rešerši, ke zpracování dat v teoretické části metodu kompilace a kvalitativní obsahové analýzy. Data potřebná k praktické části získáváme pomocí polostrukturovaných rozhovorů s pěti respondenty metodou orální historie. Získaná data poté vkládáme do jednotlivých podkapitol teoretické části a komparujeme s použitou literaturou a ostatními výpověďmi respondentů (více informací o metodologii práce lze nalézt v kapitole Metodologie).

STANOVENÍ CÍLŮ

Hlavním cílem práce je popsat každodenní život obyvatel Třince během 19. století a první poloviny 20. století z různých hledisek a aspektů.

Dílčí cíle teoretické části práce:

- Definovat pojem „každodennost“.
- Popsat a analyzovat každodenní život v Třinci v 19. století a první polovině 20. století v oblasti bydlení, odívání, stravování, místního nářečí, obyvatelstva, volného času, vývoje základního školství a místního folkloru.
- Objasnit vliv založení Třineckých železáren na život obyvatel Třince a jeho další rozkvět.
- Popsat vliv události první poloviny 20. století (světové války, spor o Těšínsko) na obyvatele Třince.
- Popsat způsob oslav a průběh vybraných rodinných či výročních obyčejů v Třinci.

Dílčí cíle praktické části práce:

- Pomocí rozhovorů s pamětníky nebo historiky porovnat každodenní život v Třinci v uvedeném období v rámci výše uvedených kategoriích s použitou literaturou a mezi jednotlivými respondenty.

METODOLOGIE

K výběru relevantní literatury pro tuto práci poslouží rešeršní činnost. Jde o proces, při které badatel vyhledává odbornou literaturu vztahující se k tématu jeho výzkumu. Nutností této činnosti je vyhledat kvalitní literární zdroj, který lze posoudit na základě kvalifikace autora, aktuálnosti zdroje a jeho míry citovanosti.¹ Při výběru literatury se v této práci řídíme podle názvů publikací, přičemž dochází i k pročtení úvodu, závěru či resumé knihy, abychom tak předešli výběru irelevantních zdrojů. V této práci používáme publikace zejména od historiků nebo národopisců, jejichž předmětem výzkumu byl hlavně Třinec nebo Těšínsko, pod které Třinec v minulosti spadal. Řadu knih jsme také použili na základě rad historiků z místního muzea.

Data v teoretické části zpracováváme v žánru kompilace, „*tj. systematicky budovaného textu, který formou odborně poučené diskuze čtenáře zpravuje o nastudované literatuře k teoretickému zázemí tématu projektu, a to od obecnějších proklamací co do epistemologického přístupu, přes diskuzi vybraných teorií a konceptů (popř. pojmů) až po vyústění v podobě výzkumného problému a návrhu jeho metodologického řešení.*“ Teoretické ukotvení pak má podobu pojednání o epistemologických, teoretických, konceptuálních, tematických a metodologických východisek, o které se v tomto výzkumu opíráme.²

Poslední metoda použitá ke zpracování dat nese název kvalitativní obsahová analýza. Spočívá v podrobnějším procházení textu a srovnávání s dalšími literárními zdroji. V této práci používáme vnitřní druh této analýzy, což znamená, že hledáme nějaké jevy či události a v tomto případě srovnáváme s další literaturou.³

Zkoumaná literatura, která bude dále rozebírána (viz kapitola Současný stav bádání), se zaměřuje na různé aspekty každodenního života v Třinci v 19. století a první polovině století dvacátého. Mezi ně patří například oděv, obživa, zaměstnání, nářečí, obyčeje, světové války, spor o Těšínsko a mnoho dalších.

V praktické části poslouží k získání dat rozhovory s 5 respondenty z řad pamětníků a historiků zabývajících se oblastí Třince. Jedná se tedy o kvalitativní výzkum realizovaný na pěti respondentech. Mezi další charakteristiky tohoto druhu výzkumu patří například zkoumání mnoha aspektů⁴ u malého počtu objektů, v našem případě respondentů, dále také

¹ NOVOTNÁ, H. a kol. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. s. 50.

² Tamtéž, s. 51.

³ SUKOVÁ, M. *Metodologie historických prací*. In: *Civilia – Odborná revue pro didaktiku společenských věd*, 2023, roč. 14, č. 2, s. 153.

⁴ Těmito aspekty se v předkládané práci rozumí oděv, obydlí, strava, volnočasové aktivity, oslavy Vánoc a Velikonoc, tradice spojené s narozením, svatbou a pohřbem, v neposlední řadě také společenské dopady událostí první poloviny 20. století na Třinecku.

jedinečnost výpovědí a nemožnost zobecnění výsledků.⁵ Hovoříme proto o metodě orální historie založené, v tomto případě, na vyprávění pamětníka nebo historika o svých dojmech, názorech a zkušenostech z období nebo místa, které jsou předmětem bádání badatele.⁶ Vaněk a Mücke definovali orální historii jako „řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá.“⁷

Před započítím rozhovoru došlo k informování respondenta o nahrávání rozhovoru, o jeho následném přepisu a použití, o anonymizaci jeho odpovědí a také jeho právu z výzkumu odstoupit. Všechny tyto body respondent odsouhlasil svým podpisem informovaného souhlasu, který je k této práci přiložen.

K zaznamenání všech rozhovorů posloužil diktafon na mobilním telefonu, což se příliš neosvědčilo, jelikož rozhovory probíhaly v kavárnách nebo restauracích, kde hovořili i další lidé v okolí, což zaznamenal i náš diktafon. Přepis rozhovoru do psané formy pomocí moderních programů tedy zabral více času než ruční přepis, jelikož program nerozeznal většinu slov. Další problém s moderními technologiemi vyvstal při rozhovorech s pamětníky, kteří ve své mluvě použili místní nářečí, které tento program samozřejmě nepřepíše, proto jsme opět museli přistoupit k ručnímu přepisu rozhovoru.

Informace získané pomocí rozhovoru vkládáme k jednotlivým kapitolám teoretické části. Tyto informace metodou komparace porovnáváme ze dvou hledisek. První hledisko spočívá v komparaci s odbornou literaturou, to znamená, do jaké míry výpověď respondenta souhlasí či nesouhlasí s údaji v publikacích. Druhé hledisko zahrnuje srovnání informací mezi jednotlivými respondenty.

⁵ REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. s. 41

⁶ ZOUNEK, J., ŠIMÁNE M. *Úvod do studia dějin pedagogiky a školství: kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 68-69

⁷ VANĚK, M., MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 3., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022. s. 19.

SOUČASNÝ STAV BĀDÁNĪ

Stěžejní literaturu první kapitoly práce tvoří obecné publikace o každodennosti v rámci českých zemí. Tyto zdroje jsme se rozhodli použít právě pro vymezení pojmu každodennost a toto vymezení porovnat mezi dvěma zvolenými autory, paní Lenderovou a kolektivem autorů a jejich knihou *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*⁸ a knihou pana Nováka *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*.⁹

Stěžejní literaturu druhé kapitoly představuje série knih *Těšínsko*, o kterou se zasloužil valašský národopisec a sběratel lidové kultury Jaroslav Štika společně s dalšími autory. Série má celkově 5 dílů, pro účely této práce nám však posloužily pouze 4 z nich.

První díl¹⁰ se zprvu zabývá přírodním prostředím Těšínska, které však pro práci tohoto druhu není moc důležité, proto jsme ho do této práce nezahrnuli.

Dále také pojednává o dějinách Těšínska, které jsou zde chronologicky popsány od dob pravěku až po druhou polovinu 20. století. Z důvodu nedostatku historických pramenů a archeologických nalezišť na území Těšínska je jeho nejstarší historie popsána velmi skromně, zato se v této kapitole nachází mnoho informací o středověkých panovnících a vlivu jejich panování na život obyvatelů Těšínska. To samé lze říci i o následujícím období novověku. Panu Štikovi i ostatním autorům vděčíme také za detailní popis zdejší politické a společenské situace v 19. století a v první polovině 20. století, jelikož se nepodařilo dohledat mnoho jiných zdrojů, které by o této tématice hovořily. Podkapitolu pojednávající o životě v Třinci před počátkem 19. století doplňuje publikace pana Henryka Wawrzejky *Třinec a okolí v proměnách času*¹¹, která kromě enormního množství fotografií obsahuje detailnější informace o starší historii Třince. To samé lze říci o publikaci Ondřeje Knybla *Ve stínu hutě: obrazem do minulosti Třince*.¹²

Třetí kapitola prvního dílu knih *Těšínsko* popisuje obyvatelstvo a jeho vývoj v rámci tohoto regionu. Zde opět můžeme vyzdvihnout obsáhlý popis procesu přibývání obyvatel vlivem masivní natality a industrializace, ale také úbytek obyvatel způsobený hladovými lety v polovině 19. století, světovými válkami a světovou hospodářskou krizí ve 30. letech 20. století. Celkově je tato kapitola velmi detailně zpracována, obsahuje mnoho číselných údajů o

⁸ LENDEROVÁ, M. a kol. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009.

⁹ NOVÁK, P. *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*. Praha: NZM, 2007.

¹⁰ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997.

¹¹ WAWREZKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997.

¹² KNYBEL, V. *Ve stínu hutě: obrazem do minulosti Třince*. Vendryně: Nakladatelství Beskydy, 2008.

počtu obyvatel, které čtenáři pomáhají dotvářet si představu o tom, kolik lidí na Třinecku kdysi žilo, proč sem tolik lidí migrovalo atd. Zdařile také popisuje národnostní složení Třinecka, které bylo vzhledem k blízkosti slovenských a polských hranic velmi rozmanité. Autoři zde zajímavě a bohatě popisují společenskou a politickou situaci v období druhé světové války, který byl značně ovlivněn Mnichovskou dohodou. Poznatky z této publikace dotváří také kniha *Nástin dějin Těšínska*¹³ pana Boráka a Gawreckého, která poskytuje další informace, které nebyly zmíněny v knize *Těšínsko*.

Méně zdařilá byla knize *Těšínsko* kapitola hovořící o nářečí, která byla zpracována velmi povrchně. Jelikož se jednalo a pořád jedná o národnostně velmi bohatý region, měla by být této problematice věnována větší pozornost. To se naštěstí podařilo Kamilu Czaińskemu, který se ve svém článku¹⁴ detailněji věnoval podobě a rozšíření místního nářečí.

Druhý díl nesoucí podnázev *Obydli a oděv*¹⁵ opět poskytuje mnoho detailů o tom, jak vypadal život Třinčanů z tohoto úhlu pohledu.

V první části se kniha věnuje popisu jak exteriéru, tak interiéru pro tehdejší dobu typického příbytku. Pozornost je také věnována rozmístění domů v rámci obce a rozmístění jednotlivých hospodářských staveb v rámci jednoho hospodářství. U interiéru nám slouží k lepší představě detailní popis jednotlivých obytných místností, nábytku a jeho funkce v rámci domu.

V druhé části se dozvídáme o způsobu oblékání žen a mužů, a to jak během normálního dne, tak i během různých výročních slavností. Jednotlivé části oblečení jsou zde popsány velmi do hloubky a pro lepší představu nám v tomto případě slouží i barevné fotografie, o které je publikace doplněna. V tomto případě nemůžeme říci, že by byla kniha příliš obecná, jelikož se na začátku obou podkapitol nachází mapa s jasným vymezením rozšíření daného druhu obydlí, nábytku, kroje, oblečení nebo jiných jevů. Poznatky z této kapitoly dotváří publikace paní Brandstetrové *Beskydy: dny všední i sváteční*¹⁶, kde paní autorka poněkud srozumitelněji popisuje oděv, jenž se nosil napříč všemi vrstvami obyvatelstva a vytváří tak ucelenější obraz o této problematice.

¹³ BORÁK, M., GAWRECKI, J. (ed.). *Nástin dějin Těšínska* [online]. Praha: Výbor pro územní správu a národnosti České národní rady, 1992. [cit. k 14. 5. 2024]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:05d9a330-4be3-11ea-a9e6-005056827e51?page=uuid:f83f22c2-21e5-4627-bde8-2253b97226fa>

¹⁴ CZAIŃSKI, K. *Ponašymu – the mixed language code of Těšin Silesia* [online]. Adeptus: 2019 [cit. 2024-03-19]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/338592262_Ponasymu_-_mieszany_kod_jezykowy_czeskiego_Slaska_Cieszynskiego.

¹⁵ ŠTIKA, J. a kol. *Těšínsko. 2. díl – Obydli. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000.

¹⁶ BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013.

Třetí¹⁷ ze čtyř dílů série knih Těšínsko pojednává zejména o obyčejích a vztazích mezi rodinami a obcemi, ve kterých dané rodiny žijí. Kniha se rovněž zabývá tématem lidového léčitelství, to však není pro tuto práci důležité, jelikož bylo ve větší míře rozvinuto pouze v horských oblastech Těšínska, do kterých Třinec nepatří. V knize jsou ale velmi poutavým způsobem skutečně detailně popsány nejen rodinné obyčeje (narození, svatba, smrt), ale také výroční obyčeje slavené v rámci celé obce, mezi které patří kromě jiných hlavně Vánoce a Velikonoce. Autorům se podařilo detailně hovořit o konkrétních obcích na Těšínsku, tudíž kniha opět nebyla tak obecná. Poněkud obecnější, ale přesto relevantní informace o rodinných obyčejích můžeme nalézt v knize Kamily Skopové *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*¹⁸, kde autorka sice pojednává o celých českých zemích, mnoho způsobů je však společných i pro oblast Třince, a tudíž tuto publikaci můžeme použít v této práci. K doplnění informací o výročních obyčejích používáme knihu paní Brandstetrové *Beskydy: dny všední i sváteční*¹⁹, kde autorka uvádí mnoho informací o Vánocích či Velikonocích, které jsme v předchozích dvou publikacích nenalezli.

U čtvrtého dílu²⁰ vycházíme pouze z kapitol o lidových tancích, písních a hudbě, jelikož právě tyto kapitoly jsou důležité pro správný popis folklorního života na Třinecku, který chceme v této práci pokrýt. Zbylá kapitola se příliš do detailu zabývá vyprávěním povídek, které byly v okolí Třince známé, což není pro tuto práci podstatné.

Jak bylo řečeno v úvodu, práce rovněž hovoří o první světové válce a sporu o Těšínsko, které představovaly důležité události mající obrovský vliv na život i v Třinci. Literární podklad pro tuto kapitolu bude tvořit kniha pana Wawreczky *Třinec a okolí v proměnách času*²¹, kde autor srozumitelně popisuje průběh obou událostí. Totéž můžeme říci o prvním dílu *Těšínska*, kde byly tyto události popsány ještě více do hloubky, neobsahovaly však některé informace a detaily, které naopak popsal pan Wawreczka a jeho kniha neobsahovala některé poznatky z knihy *Těšínsko*.

K popisu života v Třinci mezi světovými válkami jsme opět vybrali knihy pana Wawreczky, *Třinec a okolí: včera a dnes*²² a *Třinec a okolí v proměnách času*.²³ Autor nám zde poskytuje informace, které jiné publikace nemají a jsou proto vhodné pro účely této práce.

¹⁷ ŠTIKA, J. a kol. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001.

¹⁸ SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010.

¹⁹ BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013. ISBN 978-80-905079-3-7.

²⁰ ŠTIKA, J. a kol. *Těšínsko. 4 díl – Lidová píseň a hudba. Lidový tanec. Prozaická ústní slovesnost. Lidové umění výtvarné*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002.

²¹ WAWRECZKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997.

²² WAWRECZKA, H. *Třinec a okolí: včera a dnes*. Třinec: Wart, 2004.

²³ WAWRECZKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997.

V této kapitole jsme rovněž použili publikaci paní Gawrecké *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918-1938*²⁴, ta však pro velký výskyt tabulek a číselných údajů této práci příliš neposloužila.

V kapitole o druhé světové válce jsme vycházeli ze tří publikací. První z nich, Wawreczkův *Třinec a okolí v proměnách času*²⁵, nám poskytla především faktografické údaje tohoto období, hlavně data o osvobození aj. *Těšínsko* pojednávalo spíše o obecném životě na Třinecku během války a poslední zdroj, *170 let Třineckých železáren: 1839-2009*²⁶ od pana Ondraszka pojednával o vlivu války na železářny.

Ve své práci jsme použili také několik internetových zdrojů, mezi něž patří bakalářské práce spojené s Třincem. První z nich je bakalářská práce paní Molinové o vývoji školství na území Třince²⁷, kterým se zabýváme jen okrajově, proto jsme zvolili právě tuto práci, jelikož stručně a jasně popisuje tuto tematiku, což pro účely této práce naprosto stačí. Dalším internetovým zdrojem je rovněž bakalářská práce, v níž se pan Vrzal zajímal o folklorní aktivity²⁸ nejen v Třinci, ale celém Těšínském Slezsku. Jeho práce výborně doplňuje informace uvedené v publikaci *Těšínsko IV.*, během jeho výzkumu se mu totiž podařilo nastřádat i další informace o folkloru v oblasti Třince.

²⁴ GAWRECKÁ, M. *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918-1938*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2004.

²⁵ WAWRECKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997.

²⁶ ONDRASZEK, B. *170 let Třineckých železáren: 1839-2009*. Vendryně: Nakladatelství Beskydy, 2009.

²⁷ MOLINOVÁ, Š. *Vývoj základního školství v Třinci* [online]. Olomouc, 2012. [cit. k 17. 5. 2024]. Dostupné z: https://theses.cz/id/ehtiqf/Bakalsk_prce.pdf. Bakalářská práce. Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta.

Vedoucí práce PhDr. Pavel KOPEČEK.

²⁸ VRZAL, O. *Folklorní aktivity v oblasti Těšínského Slezska* [online]. Brno, 2007 [cit. 17. 5. 2024]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/sbrs4/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Judita KUČEROVÁ.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Historicko-geografické vymezení obce Třinec

Třinec se nachází na severovýchodě České republiky. Geomorfologicky spadá pod Jablunkovskou brázdu, která od sebe odděluje Slezské a Moravskoslezské Beskydy. Toto pohorie se svou bohatou zásobou dřeva představovalo jeden z hlavních důvodů, proč v Třinci došlo k založení hutě. To se do závodu dopravovalo po řece Olši (nebo také Olze), která pramení v Polsku, probíhá celým územím Jablunkovské brázdy, Těšínskem, Karvinskem a severně od Bohumína se vlévá do řeky Odry.

Pod území Třince v této práci řadíme všechny jeho současné i bývalé městské části. Kdysi tvořila Třinec pouze dnešní část Staré město, ke které se postupně během 20. století připojovaly další části. V roce 1946 to byla Kanská, Kanada, Dolní Líštná a Lyžbice, v roce 1960 se přidaly části Kojkovice a Horní Líštná. Největší územní rozmach zaznamenal Třinec v roce 1980, kdy se k němu připojily obce Guty, Nebory, Karpentná, Oldřichovice, Tyra, Osůvky (Český Puncov), Vendryně a Ropice. Poslední dvě však v dnešní době netvoří součást Třince, Vendryně se odtrhla v roce 1994, Ropice o pět let později. Všechny tyto části byly v minulosti rozděleny do dvou okresů, Těšín a Jablunkov. Pod první zmíněný patřily části Dolní Líštná, Horní Líštná, Guty, Kojkovice, Kanská, Kanada, Nebory, Český Puncov, Ropice a Staré město. Pod okres Jablunkov patřily části Karpentná, Lyžbice, Oldřichovice, Tyra a Vendryně.²⁹

Třinec kdysi spadl pod Těšínské knížectví vzniklé roku 1281 oddělením od Opolsko-Ratibořského knížectví. Vlády se tehdy ujali Piastovci a přiklonili se k českému králi. Území vládli až do roku 1653, kdy Piastovci vymřeli po přeslici a Těšínské knížectví se stalo majetkem Habsburků, kde zůstalo až do roku 1918.³⁰ Po konci první světové války jevílo o toto území zájem jak nově vzniklé Československo, tak i sousední Polsko. V roce 1919 došlo k podepsání dohody, která většinu Těšínska připsala Polsku, což vedlo k nespokojenosti ze strany Československa, které se rozhodlo na zabrané území zaútočit. Tento akt zabránil oficiálnímu připsání území Polsku a vedl také k vytvoření nové demarkační čáry, která většinu chtěného území připsala Československu. Po Mnichovské dohodě připadlo území Třince Polsku, kde zůstalo až do porážky Polska v roce 1939. Po dobu druhé světové války patřil Třinec nacistickému Německu, po osvobození se dostal zpět pod Československo.³¹

²⁹ *Správní vývoj okresu Karviná*. Zemský archiv v Opavě.

³⁰ ŠTIKA, J. a kol. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 43-52.

³¹ WAWRECKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997. s. 6-7.

2 Vymezení pojmu „každodennost“

Termín „každodennost“ je většinou autorů vnímán jako problémovým a těžce vymežitelným či ohraničitelným. Podle paní Lenderové pod tento pojem spadá široká škála možností, které musí být zohledněny při jeho definování. Právě tato široká škála činí pojem „každodennost“ těžce definovatelným, jelikož musíme zohledňovat geografický aspekt (kde lidé žili, klima, roční období), jejich společenské postavení či dokonce pohlaví, věk nebo řemeslo.³²

Lenderová uvádí dva přístupy, jak se v českých zemích pojímá termín „každodennost“. První z nich, spojovaný s etnologií, *„pojímá dějiny každodennosti jako dějiny jednotlivých, rituálů, činností, stereotypů spojených s předměty – atributy života společnosti a jednotlivce.“* Druhý přístup, spojován s Richardem van Dulmenem, nahlíží na každodennost poněkud šířeji, jelikož se zabývá i psychologií našich předků.³³

Autorka se sice v této publikaci nepokusila o vlastní definici tohoto pojmu, zato ale věnovala značnou pozornost definicím autorů, kteří se touto problematikou zabývali od samotného začátku a jsou považováni za jakési průkopníky této oblasti bádání. Jedním z nich je například Fernand Braudel, francouzský historik, který tvrdil, že do pojmu každodennost patří zejména maličkosti, kterých si zřídka všimneme i když o společnosti prozrazují mnohé. Němečtí historikové zkoumali tento problém do větší hloubky, jelikož se nezabývali pouze materiální složkou (odívání, bydlení, aj.), ale kladli důraz také na postoj člověka k předmětům a celkově jeho sociální praxi, zabývali se tedy člověkem jako jedincem a jeho chováním. Z českých autorů paní Lenderová citovala Karla Kneslíka, který tvrdil, že *„každodennost je především rozvržení individuálního života lidí do každého dne: opakovatelnost jejich životních úkonů je fixována v opakovatelnosti každého dne v rozvržení času na každý den.“*³⁴

Počátky výzkumu na téma „každodennost“ můžeme hledat ve Francii na sklonku 19. století, kdy autoři pocítovali potřebu odklonit se od tradičního pojetí dějin politických a svou pozornost směřovali spíše k sociálním a kulturním dějinám. Tito autoři tedy do svých děl chtěli zahrnout také materiální a duchovní složku společnosti, což se naplno rozvinulo až v během století dvacátého.³⁵

³² LENDEROVÁ, M. a kol. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. s. 401

³³ Tamtéž, s. 409.

³⁴ Tamtéž, s. 402-404.

³⁵ NOVÁK, P. *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*. s. 7

3 Každodenní život v Třinci

3.1 Před počátkem 19. století

Třinec se nachází v poměrně hornaté oblasti, které bývají charakteristické nekvalitní a kamenitou půdou, proto měla tato obec v pravěku spíše komunikační význam, jelikož vytvářelo spojnici mezi Povážím a Poodřím. Archeologické nálezy jsou tedy skromnějšího charakteru. Nálezy z nedalekého polského Těšína z dob keltské expanze však představují možnost, že území Třince Keltové nějakou dobu obývali.³⁶

V 10. a 11. století byly o Těšínsko sváděny větší bitvy, kdy nakonec toto území připadlo polskému rodu Piastovců. Po smrti polského knížete Boleslava III. Křivoústého v roce 1138 došlo ke sporům a bojům o dědictví území Těšínska, které nakonec připadlo českým Přemyslovcům. V roce 1256 bylo území Těšínska rozděleno na přemyslovskou a piastovskou část, hranici tvořila řeka Ostravice, tudíž Třinec náležel Piastovcům. Od tohoto období začala příklonnost k Polsku směřovat spíše k českým zemím, což eskalovalo v roce 1327, kdy Kazimír I. „uznal lenní svrchovanost českého krále a včlenil tak Těšínsko i správně do středověkého českého státu.“³⁷ V tomto období rovněž docházelo k postupnému osidlování tohoto území, lidé přicházeli ze severních nížinných oblastí směrem na jih k Moravskoslezským Beskydám.

První písemná zmínka o samotném Třinci pochází z roku 1444. V té době byl Třinec malou osadou na břehu řeky Olše. „Lidé se zde živili zemědělstvím a podstatnou částí přispívalo k výživě i rybaření v řece Olze, kde tehdy žily i úhořovité ryby.“³⁸

16. století je pro Třinecko charakteristické dalším přílivem nových obyvatel, a to především z Valašska, kteří do oblasti přinesli pastevecké hospodářství. Tímto způsobem byly založeny dnešní okrajové části Třince, které se nachází v těsném podhůří Beskyd, například Tyra, Guty a Karpentná.³⁹

Období relativního klidu na Třinecku ukončilo na přelomu 16. a 17. století hned několik událostí. Třinecku se nevyhnula třicetiletá válka, během které Třincem buď projížděly císařské jednotky nebo se zde přímo uskutečnily některé boje a nájezdy nepřítele. Události třicetileté války byly na Třinecku ukončeny okupací švédských vojsk, které se zde zdržely od

³⁶ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 41.

³⁷ Tamtéž, s. 43-45.

³⁸ KNYBEL, V. *Ve stínu hutě: obrazem do minulosti Třince*. Vendryně: Nakladatelství Beskydy, 2008. s. 5.

³⁹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 48.

roku 1642 do roku 1647, majíc za následek hospodářský úpadek vévodství, které se dostalo pod nadvládu Habsburků.⁴⁰

Ani následující období se neobešlo bez bojů a nepokojů. Přes území Třinecka v druhé polovině sedmnáctého století procházely vojenské jednotky mířící do Uher, v následujících letech bylo o území Slezska svedeno hned několik válek. V roce 1741 vpadl pruský král Fridrich II. do Slezska, což vyústilo v postoupení Dolního Slezska Prusku v roce 1742. V letech 1744-1745 a 1756-1763 propukly další války o Slezsko, poslední z nich Prusku definitivně připsala celé Slezsko.⁴¹

Roku 1799 zakoupil Třinec za 36 tisíc zlatých arcikníže Albert Sasko-Těšínský, jenž se přičlenil do rodu Habsburků. Za jeho vlády došlo k většímu rozmachu Třinecka, zejména v oblasti hospodářství, poněvadž byly položeny základy pro těžký průmysl, tedy budoucí železářny, kterým se věnuje následující kapitola. V té době žilo na území Třince zhruba 300 obyvatel v 34 obytných domech.⁴²

⁴⁰ ŠTIKA, J. *Těšínsko. I. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 51.

⁴¹ WAWRECZKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997. s. 6.

⁴² ONDRASZEK, B. *170 let Třineckých železáren: 1839-2009*. Vendryně: Nakladatelství Beskydy, 2009. s. 147.

3.2 Každodenní život v 19. století a první polovině 20. století

3.2.1 Založení Třineckých železáren

Bohaté zásoby dřeva v nedalekých Beskydech a výskyt ložisek železné rudy, vápence a černého uhlí kolem Třince představují nejdůležitější důvody, proč byla nová huť založena právě tady. Region byl také poměrně hustě osídlený, a jelikož zde půda nebyla příliš úrodná, museli se lidé zaměstnat jinde, tedy v huti.

Výstavba dřevouhelné pece započala roku 1836, dokončena byla roku 1839, kdy 1. 4. došlo k zažehnutí této pece a současně také k založení místních železáren.⁴³ Dřevo potřebné pro provoz této peci se až do roku 1902 dopravovalo do huti po řece Olši. V roce 1842 začala fungovat slévárna, roku 1845 smaltovna napomáhající zvýšení prodeje výrobků a roku 1858 byl uveden do provozu první parní stroj v huti, určený k pohánění dmychadel dřevouhelné pece.⁴⁴ Touto dobou začal pomalu stoupat počet obyvatel Třince, které bylo třeba někde ubytovat, během sedmdesátých let proto začala výstavba prvních dělnických kolonií Olza a Borek.

Důležitou roli sehrála Košicko-bohumínská trať, která pro železářny otevírala brány do ekonomik ostatních evropských států a zároveň umožnila dovážet uhlí z nedalekého ostravsko-karvinského revíru.⁴⁵ Význam této dráhy vyzdvihuje také Josef R., tvrdí totiž, že by k žádnému rozvoji železáren nedošlo, kdyby neležely právě na této dráze. Z důvodu zřízení této trati došlo k opětovnému nárůstu počtu obyvatel a zaměstnanců železáren, roku 1880 město obývalo 1612 obyvatel. S rostoucím počtem obyvatel rovněž rostla potřeba zřídit ve městě různé služby a instituce – v roce 1851 došlo k založení první třinecké školy, 1878 pošty, 1897 nemocnice aj.⁴⁶

Zpočátku pracovali dělníci 10 až 12 hodin denně, za tuto práci dostávali zhruba 1,55 koruny. Pracovní podmínky dělníku byly mizerné, vše se ale zlepšilo po založení Bratrské pokladny v roce 1840. Dělníci měli členství povinné, navíc se dělili do dvou skupin na plnoprávné a neplnoprávné podle toho, kolik peněz do pokladny posílali. Neplnoprávným se sice dostalo zdravotní péče a léků po dobu úrazu nebo nemoci, plnoprávní platiči však měli výhod více. Dostávali navíc finanční podporu v době pracovní neschopnosti, na školní výchovu dětí či příspěvek na pohřeb zesnulého člena rodiny.⁴⁷ Všichni dělníci také dostali od hutě 10 akrů půdy určené k jejich vlastní zemědělské činnosti.

⁴³ WAWRECKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997. s. 7.

⁴⁴ KNYBEL, V. *Ve stínu hutě: obrazem do minulosti Třince*. Vendryně: Nakladatelství Beskydy, 2008. s. 5.

⁴⁵ WAWRECKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997. s. 55.

⁴⁶ WAWRECKA, Henryk. *Třinec a okolí: včera a dnes*. Třinec: Wart, 2004. s. 6.

⁴⁷ ONDRASZEK, B. *170 let Třineckých železáren: 1839-2009*. Vendryně: Nakladatelství Beskydy, 2009. s. 117.

Tento závod sehrál velmi důležitou roli v dalším vývoji města. Jak se všichni respondenti shodli, Třinec by se nikdy tak nerozvinul nebýt železáren. Podle historičky Marie Z. jejich rozvoj podnítil zakládání škol, obchodů, hostinců, kolonií, a to hlavně díky velkému přílivu obyvatel ze sousedního Polska a Slovenska. Josef R. zase tvrdí, že rozvoj Třince závisel na rozvoji železáren, tedy pokud se dařilo železárnám, vzkvétal i Třinec, pokud se huti nedařilo, nedařilo se ani Třinci, tudíž byl podle něj rozkvět Třince závislý na ekonomické situaci železáren. Alena W. a Anna A. však na železárnách viděly i určitá negativa, hlavně špatné ovzduší, hluk a velké množství prachu. Až na Marii Z. všichni respondenti uvedli, že rozvoj Třince byl rychlejší, než rozvoj okolních obcí a regionů, a to opět díky železárnám. Marie Z. uvádí, že Třinec pořádně vzkvétal až v 60. letech minulého století, do té doby se rozvíjel spíše stejně jako okolní oblasti. Všichni respondenti však uvedli, že huť měla velmi pozitivní vliv na rozkvět Třince, jelikož by se Třinec bez železáren tolik nerozvinul.

3.2.2 Obydlí

Na celém Těšínsku se uplatňovaly dvě stavitelské tradice – mladší a starší. „*Mladší, plná prvků provizoria a nižších vývojových stadií, vycházela ze západokarpatské pastevecké oblasti a stala se útočištěm sociálně slabších vrstev jak domácího, tak cizího původu. Konstruktivní vyspělost starší tradice prozrazuje kontinuitu dlouhého kulturního vývoje.*“⁴⁸ Pro oblast Třince je však typičtější stavba obydlí podle starší tradice.

„*Základní stavební technikou však bylo roubení z mimořádně silných netesaných trámů podélně napůl štípaných nebo častěji řezaných.*“ K výstavbě domů se nejčastěji používaly trámy smrkové, jedlové, na některé části domů se zřídka používalo také dřevo z dubu. S užitím takového druhu dřeva souhlasí historička Marie Z., která uvádí stejné druhy dřeva, jako Štika ve své publikaci. Trámy mívaly maximálně 50 centimetrů v průměru, ložily se rovnou stranou dovnitř a zaoblenou ven a jejich konce ještě 10 centimetrů přečnívaly. Tyto přečnívající části trámů často zdobilo ornamentální malování nebo různé ozdobné tvarování.⁴⁹

Nejen Třinec, ale celé Těšínsko se vyznačovalo nadprůměrným počtem obyvatel jednoho domu. Podle výpočtů z roku 1851 v této době žily v jednom domě až dvě rodiny. K nim se často přidali také výměnkáři, nepřibuzní nájemníci či majitelé, kterým hospodář z finančních důvodů prodal část svého domu. Historička Marie Z. s touto tezí souhlasí a uvádí, že v některých domech žilo až 15 lidí. Díky tomuto vyššímu počtu obyvatel jednoho domu nutně muselo dojít k funkčním úpravám jednotlivých místností domu, kdy například docházelo ke přeměně zadní komory ve světnici nebo rozšíření domu o boční obytné komory.

⁴⁸ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv.* Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 30.

⁴⁹ Tamtéž, s. 36.

V každé světnici tedy bydlela jedna rodina, výměnkáři obvykle obývali jednu komoru a tu druhou zase komorníci.⁵⁰ V mnoha domech tehdy žil pod jednou střechou s rodinou i dobytek, v jedné polovině domu žila rodina, v druhé se nacházel chlév se zvířaty, tyto dvě poloviny spojovala síň. S touto tezí souhlasí historik Josef R. a historička Marie Z., pamětnice Alena W. pamatuje, že jejich dobytek žil ve sklepě, a rodina pamětnice Jany B. dobytek nevlastnila. Mnohá období si vyžadovala zvýšenou opatrnost, tudíž museli lidé pod jednu střechu vedle dobytka vměstnat i veškerý svůj majetek a úrodu.⁵¹

Hlavní vstup domu se nachází uprostřed stěny síně, dosahoval zpravidla širších rozměrů a byl zdobenější než zadní hospodářský vstup. Z půdorysného pohledu můžeme říci, že typický dům tvořily dvě, výjimečně tři jizby, kuchyň a síň, ve které se nacházel komín. Později se tento půdorys rozšířil o dvě komory, jednu obytnou a jednu skladovací.⁵² Zde se výroky pamětníků a historiků poměrně rozcházejí. Všechny pamětnice se shodují v počtu obytných pokojů, ten činil 3, historici však nebyli schopni určit přesný počet pokojů, jelikož se lišil podle sociální vrstvy občanů, vzájemně se však vylučují v poměru počtu místností a jejich velikostí. Historik Josef R. tvrdí, že místností bylo méně, ale byly větší, kdežto historička Marie Z. tvrdí opak.

Domácnosti na východním Těšínsku koncem 18. století a začátkem století devatenáctého přecházely k vyspělejším dřevěným komínům. Ty se nacházely v síni v centru celého domu a odváděly dým nad střechu. Tento druh domu pojmenovává Alena W. jako kurlok. Tvrdí, že uprostřed síně se nacházela v zemi díra, v ní oheň, který sloužil k vaření a topení místnosti, takže všichni lidé spali v této místnosti. V polovině 19. století došlo k dalšímu pokroku v oblasti komínů, jelikož v drtivé většině domů Těšínské komory se nacházely komíny zděné. Pod nimi se nacházelo ohniště s pecí, ke které byla v mnoha případech připojena litinová plotna nebo kamna s litinovou plotnou sloužící jako sporák, vyrobená v nedaleké třinecké huti, což představovalo určitý pokrok vybavení domu oproti jiným částem Těšínska.⁵³ Tento nový sporák sloužil také k úspornějšímu vytápění místnosti.⁵⁴ Dým odcházel z domu štěrbinovým otvorem nad vstupem do jizby, kyslík byl přiváděn otevřenými dveřmi. Nový sporák nezanedbatelně změnil způsob přípravy jídel. Začalo se užívat širších hrnců, upouštělo se také od některých druhů pokrmů, zejména těch, které se

⁵⁰ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 35-36.

⁵¹ LANGER, J. *Beskydy: stavby a život v nich*. Vyd. 1. Třinec: Wart pro Šmíra-Print, 2011. s. 16.

⁵² ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 40-41.

⁵³ Tamtéž, s. 48.

⁵⁴ LANGER, J. *Beskydy: stavby a život v nich*. Vyd. 1. Třinec: Wart pro Šmíra-Print, 2011. s. 18.

připravovaly v popelu.⁵⁵ Všechny pamětnice uvádí, že u nich doma se vařilo na kuchyňských kamnech. Alena W. a Anna A. vzpomínají na topení dřevem nebo uhlím, funkci topení těchto kamen pamatuje i Jana B. Podle Aleny W. byly na kamnech 4 blachy a pec na pečení. Jana B. i Alena W. rovněž shodně uvádí, že se nad pecí nacházela velká nádoba na vodu, která se pro účely hygieny nebo mytí nádobí ohřívala teplem z pece, když se zrovna něco peklo.

Mezi chlévem a obytnou částí domu se nacházela síň. Zde se nacházela „komunikace“, kterou používali jak lidé, tak i zvířata, tvořila tak jakési centrum celého obydlí. Pamětnice Alena W. uvádí, že se v síni nacházely i dveře v zemi, které vedly do sklepa a chlívků, bylo to tak proto, aby si to lidé nemuseli obcházet venkem. Navíc v mnohých domech se právě zde nacházelo místo, kde se vařilo, jelikož zde byl i komín. Postupem času se však dobytek a veškeré zásoby uskladněné doma přemísťovaly do nově postavených součástí dvora, jako byl samostatný chlév, stodola nebo seník, tudíž můžeme hovořit o mírném zlepšení podmínek bydlení.⁵⁶

„Obytná část domu sestávala na Těšínsku převážně až do konce první světové války z jediné jizby, ve které se i vařilo, a z komory. Ta byla menší než jizba a používalo se jí jak k uskladnění majetku, tak jako ložnice některých členů rodiny. Bývala většinou situována vedle jizby po téže straně síně.“ Zpravidla jednu komoru a jednu jizbu, tedy polovinu domu, obývala jedna rodina a druhou polovinu buď velmi blízká rodina, například syn nebo dcera, nebo úplně cizí lidé. Se začátkem 20. století však počet obytných místností domu rostl, nejdříve na velkostatecích a fojtstvích, později i v menších dřevěnicích, kde se komory předělávaly na obytné místnosti pro novomanžele nebo naopak staré rodiče či sourozence.⁵⁷ Nárůst počtu místností je patrný i na tezích respondentů, Alena W. žila v domě s kuchyní a dvěma jizbami, stejně jako Jana B. a Anna A.

Základ celého obydlí tvořila jizba, jediná vytápěná místnost celého domu, ve které se nacházela vbudovaná, a tedy imobilní pec a kolem tří stěn lavice, na které se sedalo, lehalo a odkládaly se zde nejrůznější věci, nad nimi nejčastěji police na odkládání dalších drobností. Na stěnách viselo také nářadí, na bidle nad pecí se zase věšely šaty a příkrývky k usušení, v některých domácnostech na zdi visela také malá almara k uchování cenností nebo drobnějšího nářadí. Dále se v jizbě nacházelo také hospodářovo lůžko, a to v koutě naproti

⁵⁵ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 75.

⁵⁶ LANGER, J. *Beskydy: stavby a život v nich*. Vyd. 1. Třinec: Wart pro Šmíra-Print, 2011. s. 19-20.

⁵⁷ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 70-71.

peci. Podlaha byla velmi dlouho pouze hliněná, na začátku 20. století ji vystřídala podlaha dřevěná.⁵⁸

Nábytek ve vymezené době představoval jednu z nejméně rozmanitých aspektů života. Lišil se nejen mezi obcemi, ale také mezi jednotlivými rodinami či dokonce generacemi, a to na základě finanční situace dané rodiny nebo jejich preferencí. Nábytek pocházející z Těšínska se velmi odlišoval od nábytku z jiných regionů českých zemí. Výjimku představovala především dlouze přetrvávající výroba malovaného nábytku, která trvala až do druhé třetiny 19. století.⁵⁹

Jak jsme zmínili výše, dlouho se v celém obydlí nacházela jen jedna postel, na níž spal hospodář, zbytek rodiny spal na lavici. Ve většině rodin však existovalo více míst pro spánek – starší děti spávaly buď na zmíněné lavici nebo na zemi na slámě, v teplejším počasí spaly v komoře, v seně nebo na půdě, později také s rodiči v posteli. Batolata spala nejčastěji v tzv. plachtové kolébce, místně bambele, která se buď pevně uvazovala na konstrukci dřevěné kozy, na zápraží nebo na bidlo na strom. Zřídka si rodiče pořizovali dřevěné kolébky na obloucích, některé z nich zdobila okrasná malba i řezba. S rozvojem velkovýroby nábytku přibýval v domácnostech počet postelí, především v jejich jizbách, kde často postele zabraly celou stěnu vedle pece.⁶⁰ Pamětnice Jana B. a Alena W. spávaly na otomanu nebo nějaké válendě. Naopak pamětnice Anna A. spala v jedné klasické dřevěné posteli společně s jejími třemi sourozenci. Ani jedna z pamětnic však nevyprávěla, že by spala v kuchyni. Také jejich maminky již od začátku spaly společně se svými manželi v jedné manželské posteli, tudíž zde výpovědi pamětníků výrazně neodpovídají informacím uvedeným v publikaci pana Štíky nebo rozhovoru s historičkou Marií Z. Historik Josef R. však potvrzuje tezi z publikace pana Štíky o tom, že v případě velkého počtu dětí v jedné rodině se opravdu spalo kdekoli se zrovna dalo.

Další součástí jinak nevelkého inventáře jizby tvořily lavice. Ty se nacházely podél stěn jizby a pece. Do šířky měřily zhruba 60 cm, často byly zaroubené do stěny domu, tudíž imobilní. Kromě místa pro spánek některých členů rodiny sloužily také k úschově náradí. Méně používaným kusem nábytku určenému k sezení byly židle s bohatě zdobeným prkenným opěradlem. Nejčastěji se v domě nacházela pouze jediná židle, jelikož se nevyužívala příliš často, jen při práci ve chlévě nebo krátkém odpočinku během práce.⁶¹

⁵⁸ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 76-78.

⁵⁹ Tamtéž, s. 83.

⁶⁰ Tamtéž, s. 87.

⁶¹ Tamtéž, s. 88.

Důležitou součást představoval také stůl. Ten stál v jizbě podle umístění topeniště, nejčastěji však v protějším rohu od pece, po umístění více postelí do jizby se posunul ke středu stěny. Stůl se vyráběl z třeshňového nebo dubového dřeva, tabule zase z dřeva javoru nebo lípy. Výjimečně můžeme nalézt také tabuli kamennou.⁶²

Jako police nejčastěji sloužily dva kolíky zaražené do stěny, na něž se věšely různé předměty, nejčastěji nářadí. Modernější druh této police představovalo prkénko položené na tyto dva kolíky. Časté byly rovněž ozdobné police na nádobí, ty už sestávaly z dvou prken nad sebou a bočních stěn.⁶³

Ke skladování obilí a oblečení sloužily truhlice, nejčastěji se nacházely na půdách domů. Nejprimitivnější formu truhel představovaly kadluby. Šlo o vydlabaný kmen stromu, nejčastěji stojatý, který však sloužil pouze k ukládání obilí. K uložení oblečení sloužily malované truhlice hranolového tvaru. Tuto truhlici dostávala do výbavy každá nevěsta, předávala se po několik generací. V každém domě se nacházelo velké množství truhlic, nejčastěji 3-6 na obilí a maximálně 3 na šatstvo.⁶⁴ Pamětnice Alena W. si vůbec nepamatuje, že by se u nich doma nacházely truhlice, měli jen skříně, to samé tvrdí i pamětnice Anna A. která navíc dodává, že skříně byly spíš primitivní a jen sbité z dřevěných desek. Teze historika Josefa R. těmto výrokům výrazně odporuje, jelikož pan Josef tvrdí, že kdysi byly v domácnostech jen truhly a zároveň dodává, že s užíváním truhel se také lišil způsob ukládání oblečení, kdy v truhle bylo oblečení naskládáno do "komínků" na sebe, to potvrzuje i historička Marie Z. Marie Z. ale uvádí, že výjimečně se skříně v domácnostech vyskytovaly, nicméně k odkládání zásob jídla nebo nádobí.

Méně se užívalo různých druhů skříní. Té nejobvyklejší se zde říkalo olmarija, dvoudílná skříň, kde horní polovinu tvoří police na nádobí a dolní polovinu skříňka na potraviny, nejčastěji chléb, omastek nebo mléko. Speciálním druhem skříně byly tzv. špirčoky, které sloužily k uchovávání masa, slaniny a jiných masných výrobků na půdě. Do první poloviny 19. století se užívaly také malované šatní skříně, ty ale v polovině století vystřídaly prádelníky. Do nich se ukládala především výbava pro dceru a také sváteční prádlo.⁶⁵ Jak jsme uvedli výše, v této oblasti se respondenti neshodují. Pamětnice tvrdí, že v jejich domech truhlice vůbec nebyly, zatímco historikové potvrzují výskyt truhlic v třineckých domácnostech.

⁶² ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 90-91.

⁶³ Tamtéž, s. 91.

⁶⁴ Tamtéž, s. 93-95.

⁶⁵ Tamtéž, s. 95-97.

Založení železáren v roce 1839 mělo velký dopad také na bydlení Třinčanů, jelikož muselo dojít k výstavbě domů v dělnických koloniích. Domy v těchto koloniích už byly zděné a dále se dělily na nájemní byty, každý dům obsahoval čtyři nebo osm bytů.⁶⁶ Starší typ těchto domů měl síň, světnici a malou komoru, ten novější zase síň, kuchyň, spíž a malou světnici. Z uvedeného výčtu lze odvodit, že se rodina v takovémto bytě velmi tísnila, někdy zde bydleli i cizí podnájemníci, v létě se dokonce ke spánku využívala také půda nad bytem. Vybavení těchto bytů bylo z důvodu nedostatku místa velmi skromné. V obytné místnosti se tedy nacházela plotna, lože rodičů, lavička, šatník a stůl se židlemi. Nádobí se věšelo na nástěnné věšáky. Děti buď spaly na slamnicích na zemi nebo ve společné posteli v komoře. Tyto postele byly zasunovacího typu, tzn. přes den schované pod postelí rodičů a přes noc vysunuty.⁶⁷ S použitím vysunovacích přistýlek v těchto koloniích souhlasí i historička Marie Z., zatímco historik Josef R. udává, že způsob spaní dětí se nijak nezměnil od spaní ve starších domech, tedy, že děti polehávaly, kde se dalo. Pamětnice Jana B. bydlela v jednom z domů v této kolonii a spala na otomanu nebo válendě, pamětnice Anna A. spala na dřevěné posteli se svými sourozenci, tudíž zde opět můžeme vidět nesoulad mezi publikací pana Štiky a výpověďmi pamětnic.

Josef R., Jana B. a Alena W. hovořili o situaci s vodou. Historik Josef R. a pamětnice Jana B. se shodli, že v koloniích byla voda řešená společnou studnou pro celý dům, tudíž pro několik bytů a nacházela se přímo u domu. Pamětnice Alena W. žila ve starším domě a studna se nacházela několik desítek metrů od domu, tudíž pro ni a její rodinu bylo komplikovanější pro vodu chodit. Vodu obě pamětnice používaly zejména na osobní hygienu, vaření nebo umývání nádobí. Pamětnice Alena W. rovněž vzpomíná na suchý záchod, který touto vodou zalévali, aby výskyt v blízkosti záchodu byl o něco příjemnější.

Po odeznění Velké hospodářské krize ve třicátých letech došlo k podstatným zásahům do bydlení, lidé si mohli dovolit nové soupravy nábytku, především do kuchyně a ložnice. K dalšímu progresu došlo po druhé světové válce, kdy se tehdejší generace už zcela odpoutala od tradic, nábytek se pořizoval z větších firem, v domech se kladl důraz na větší počet obytných místností, zahrnovaly se zde rovněž místnosti úplně nové, například koupelny.⁶⁸

3.2.3 Oděv

V 19. století se lidé museli spoléhat na výrobu oblečení pouze z vlastních surovin, tedy lnu, vlny nebo ovčí kožešiny. Pro oblast Třinecka je charakteristická dlouze přetrvávající

⁶⁶ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 71.

⁶⁷ Tamtéž, s. 80.

⁶⁸ Tamtéž, s. 98.

domácí výroba plátna a sukna, s tím spojená strohost veškerého zdobení oděvu a jejich barevnost.⁶⁹

Typické mužské košile se šily z hrubého domácího plátna, pro sváteční účely z drelichu a cvilichu. Pro nejbližší členy rodiny je samotně šily doma ženy. Muži si pochvalovali jejich pohodlnost a délku, střih košile totiž připomínal tvar ponča s jeho širokými a u dlaní nezúženými rukávy. K poničení byla nejnáchylnější látka v oblasti ramen, proto se zde často všívaly zpevňující sedla, které měly zabránit prodření látky během tahání těžkých břemen.⁷⁰ Tento výrok podporuje i tezi paní historičky Marie Z., která rovněž mluvila o vystýlce v oblasti ramen, aby se košile neprodřela. Marie Z. rovněž uvedla barvu těchto košil, uvedla bílou nebo béžovou. Na košili jsme rovněž mohli nalézt drobnou výšivku na límečku, okrajích rukávů a v oblasti záhradří. Už od poloviny 19. století můžeme na Třinecku pozorovat nový typ košile se zahnutým límečkem a rukávy zúženými do manžety.⁷¹

Lidé vyráběli kalhoty nejčastěji z bílého nebo černohnědého domácího sukna. Z plátna se vyráběly zejména rovné a houněné kalhoty určené k různorodé práci.⁷² Rozpor se nacházel na pravé straně. Na Třinecku se dochovaly dva druhy střihů kalhot. Starší z nich, tzv. na vidličku, spočíval v použití dvou samostatných, na tělo nepřiléhavých nohavic pouze sešitých vzadu. Mladší střih, poněkud útlejší, byl v zadní partii střižen do oblouku.⁷³ V létě se nosily plátěné kalhoty volnějšího střihu, které se v pase stahovaly řemenem nebo jen šňůrkou. Marie Z. znovu souhlasí s těmito informacemi, jako náhradu pásku však uvedla pouze šňůrku. Zdobení kalhot bylo na Třinecku velmi chudé, jelikož se móda snažila přibližovat dobovým městským trendům – ozdobení spočívalo pouze v užití bílé nitě na bočních švech.⁷⁴

Řemeny nebo pásy o šíři 4 až 5 centimetrů sloužily k přitážení kalhot. Pás se dal několikrát otočit kolem těla, uzavíral se však pomocí zdobené spony nebo přezky. Pásy z 19. století dokládají bohatší výzdobu, používaly se totiž různé řetízky a kroužky ze stříbra, stříbrnou šňůrkou se vyšívaly různé ornamenty a některé pásy byly opatřeny iniciály majitele.⁷⁵ Štika v této kapitole ale neuvádí informaci historika Josefa R. který tvrdí, že muži na těchto řemenech měli různé přívěšky, a tak se mohlo stát, že muž jen na řemenu nosil 15 kilogramů.

⁶⁹ BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013. s. 19-20.

⁷⁰ Tamtéž, s. 20.

⁷¹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 101-102.

⁷² JEŘÁBKOVÁ, Alena. *Lidová oděvní kultura: příspěvky k ikonografii, typologii a metodologii. Etnologické studie* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2014 [cit. k 17. 5. 2024]. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/lidova-odevni-kultura-1842540/>. s. 15.

⁷³ BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013. s. 21.

⁷⁴ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 102-105.

⁷⁵ Tamtéž, s. 123-125.

Vesty rovněž tvořily významnou součást mužského šatníku. Na Třínecku se nosily především tmavé vesty, jež se zdobily opět poněkud skromně – imitace dírek se obšívaly zelenou šňůrkou a k nim se přišívaly červené uzlíky. Vesty na sobě měly 12 až 15 niklových, mosazných nebo stříbrných knoflíků. V druhé polovině 19. století se začaly vyrábět vesty s nízkým stojatým límcem. Na konci 19. století se tento límec překládá, záda jsou vyrobena z bavlněných látek a přidává se také červené lemování vesty.⁷⁶ Marie Z. nepředpokládala tak časté nošení vest.

Především v zimním období Třinčané využívali kabáty. Ty sahaly pouze k pasu, měly dva rozparky, stojatý límec a dvouřadé zapínání na nejčastěji stříbrné knoflíky. Z počátku se vyráběly z modrého sukna, postupně se však přecházelo k barvě černé. Zámožnější vrstva obyvatel nosila v zimě dlouhé kabáty. Nejčastěji si ale muži oblékali dubenné kožíšky z ovčí kůže. Ozdobné prvky spočívaly v červené a bílé kůži proplétané koženými řemínky podél švů a kolem rukávů.⁷⁷ Jeřábková uvádí „*charakteristické huně stříhu příčného ponča, u nichž je ramenní část střižena spolu s rukávy a vytvořena přeložením sukna, takže šev je veden v podpaždí.*“⁷⁸ Za to Brandstetrová zmiňuje speciální sváteční kožešiny. Jejich hodnota byla tak vysoká, že si je muži nechali šít u specialistů kožešníků. Tento kožich sahal pouze do pasu, vlna se nacházela na vnitřní straně, veškeré švy byly obšity barevnými nitěmi.⁷⁹ Pamětnice Jana B. a historička Marie Z. shodně uvedly, že muži nosili také tmavě zelené kabáty hubertusy sahající po kolena. Marie Z. k tomu ještě dodala, že hubertusy bývaly často i tmavě modré.

Během 19. století se muži přiklání spíše k městské obuvi, kterou můžeme popsat jako těžkou, pevnou, nízkou a šněrovací. Někde se však ještě můžeme setkat s dlouhými ponožkami z ovčí vlny nošenými na úzkých kalhotách. Během svátečních dnů se nosily tzv. sukňoky, vysoké boty z hnědočerného hrubého sukna.⁸⁰

Na úpravě vlasu si třinečtí muži dávali často velmi záležet. Začátkem 19. století vlasy mnohdy sahaly až po ramena, nejčastěji však končily těsně pod ušima. Vlasy si sčesávali do čela a hladce přes uši, poté je přihlazovali přetopeným sádlem nebo starým syrovým špekem.

⁷⁶ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv.* Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 105-109.

⁷⁷ Tamtéž, s. 111-119.

⁷⁸ JEŘÁBKOVÁ, Alena. *Lidová oděvní kultura: příspěvky k ikonografii, typologii a metodologii. Etnologické studie* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2014 [cit. k 17. 5. 2024]. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/lidova-odevni-kultura-1842540/>. s. 15.

⁷⁹ BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční.* Třinec: Wart, 2013. s. 22.

⁸⁰ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv.* Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 119-121.

Stříhání vlasů probíhalo jen párkrát do roka, nejčastěji před svátky nebo jinými mimořádnými událostmi, například svatbou. Během léta si muži vlasy nijak neupravovali.⁸¹

Ženský oděv se skládal z více částí – spodní košile, rukávce, sukně, zástěry, svrchního oblečení, bot a různých doplňků.

Zdroje poskytují velmi málo informací o spodním oděvu žen. Na Třinecku se nosily především tzv. časnochy, typ spodní košile, avšak jen v létě jako dostačující náhrada za pracovní oblečení. Svůj název získaly podle velmi úzkého obepínání prsou, na které většina žen vzpomíná spíše negativně.⁸² Podobnou informaci poskytla i historička Marie Z., která uvedla, že ženy tento typ spodního prádla nesnášely, jelikož je škrtil a tlačil v oblasti prsou a hrudníku. Dalším typem spodního oblečení byla spodnice, která se zpravidla oblékala pod sukni. Vyráběla se z bílého plátna, které se v pase hustě nabralo do límce. Podle pamětnice Aleny W. byly spodnice i tmavě modré, zelené nebo černé. Dolní okraj býval ozdoben z počátku jednoduchým vyšíváním a zoubkově obšit bílou nití, postupně se však přecházelo ke krajkovému zdobení a náročnějšímu vyšívání.⁸³ Další typ ženského spodního prádla představovaly spodní košile vyráběné z bavlněného plátna. K jejich výzdobě se používala krajka nebo různá vyšívka, na těle je držela dvě ramínka. Pro svou pohodlnost se používaly jako oděv určený ke spánku.⁸⁴

Ve sledovaném období se v Třinci nosila sukně těšínského typu, což potvrzuje i tezi paní Marie Z. Svou délkou sahala do poloviny lýtek, oblékala se na výše zmíněnou časnochu a na ni se ještě kladla zástěra neboli fortuch.⁸⁵ V barevnosti vedly barvy jako černá, višňově červená a kávová, po nástupu tovární výroby se můžeme setkat také s barvami tmavšími. Lemování dolního okraje tvořila až deseticentimetrová stuha, nejčastěji modrá, červená nebo zelená. Těšínská sukně se skládala ze dvou částí – spodku a životka. Spodek tvořilo několik šírek materiálu hustě nabraného do límce, ke spodku se pak přišíval životek. Spodní okraj byl ozdoben stuhou v různých odstínech modré. Ve 30. letech 20. století si ženy oblíbily stuhu sametovou, po druhé světové válce zase stuhu hedvábnou, samozřejmě v barvě sukně. Pamětnice Alena W. však rozporuje tuto informaci, jelikož tvrdí, že tyto sametové pásy byly jiné barvy, než byla sukně. Třinecký životek se skládal z přední a zadní části, které se spojují v oblasti podpaží. Historička Marie Z. přirovnává životek k období dnešní podprsenky. Vepředu se nacházel čtvercovitý výstřih. Na životek se opět používalo více barev, nejčastěji

⁸¹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 121-123.

⁸² BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013. s. 23.

⁸³ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. Tamtéž, s. 126-128.

⁸⁴ BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013. s. 23.

⁸⁵ Tamtéž, s. 24-25.

černá, červená, hnědá, zelená nebo modrá. Háčky u životku, které spojovaly přední a zadní díl, se na Třinecku považovaly za cennou ozdobu. Ty bývaly nejčastěji stříbrné nebo pozlacené, v nejhudších vrstvách se užívaly háčky z různých slitin. Sukně těšínského typu se po druhé světové válce používají pouze k obřadním účelům – svatby, dožínky, aj.⁸⁶ Pamětnice Alena W. ještě přidává informaci o tom, že pod životek si ženy dávaly halenku nebo blůzku.

Zástěry si po celé sledované období zachovaly stejnou podobu, jediné změny můžeme pozorovat v šířce celku i límce, do kterého se, v oblasti pasu, látka drobně řasila. Délka zástěry se odvíjela od aktuální délky sukně. Škála barvy zástěr byla od ostatních kusů oděvu poněkud širší, používala se nejčastěji šedá, světle modrá, bílá s barevnými proužky na rukávech nebo béžová s decentním hnědým károváním.⁸⁷ Pamětnice Alena W. rovněž vzpomíná na vyšívání pásek, který se nacházel ještě na zástěře a ten býval zdobený různými perličkami. Rovněž si pamatuje na velkou mašli, která vznikla na zádech po uvázání zástěry.

Rukávce se šily především z bílého plátna nebo kartounu. „*Šíři rovných dílů zmenšovalo u krku husté drobné řasení, podobně jako nabírání k lokti sahajících rukávů do úzké manžetky.*“ Díly se vepředu nespojovaly, nýbrž vzájemně překrývaly a u krku se spínaly ozdobnou sponou nebo spojovaly barevnou šňůrkou.⁸⁸ Brandstetrová popisuje také druh vyšívání typický pro celé Těšínsko, tudíž i Třinec, který spočívá v použití křížkového stehu černou nití, „*kde je droboučkový ornament vyvzorován v negativu.*“⁸⁹ Podle ní se i na Třinecku dostalo větší oblibě bílému vyšívání, avšak až na konci 19. století. Pamětnice Alena W. i historička Marie Z. shodně jak mezi sebou, tak i s literaturou uvádí, že rukávce byly opravdu obrovské a naškrobené a sahaly jen po loket. Marie Z. rovněž zjednodušuje popis rukávců, které omezila jen na dva velké rukávy spojené u krku sponou nebo manžetou. Za typ rukávců můžeme považovat také tzv. košulky, které ženy nosily hlavně během svátků. Vyráběly se z bílého plátna a jejich rukávy byly velmi bohatě zdobené, u manžetek je „*zdobilo dlouhé, bílé vyšívání, nebo paličkovanou krajkou lemované okruží.*“⁹⁰

Mezi nejnošenější svrchní oblečení patří plachty, které sloužily především k ochraně před chladem a deštěm, což shodně uvádí i historička Marie Z. Při výjimečných příležitostech (například svatba, pohřeb, Květná neděle) se nosil takzvaný obrus, ten se šil z cvilichu a podle výšky majitelky měřil i 150x200 centimetrů. Jako zdobení se nejčastěji používaly rostlinné motivy, například růže a karafiáty, někdy v kombinaci s motivy zvířat. Méně majetné skupiny

⁸⁶ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv.* Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 132-143.

⁸⁷ Tamtéž, s. 143-144.

⁸⁸ Tamtéž, s. 128.

⁸⁹ BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční.* Třinec: Wart, 2013. s. 24.

⁹⁰ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv.* Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 128-132.

žen nosily místo cvilichové plachty stejnou plachtu, která se v této době používala jako ložní prádlo. Dalším oblíbeným svrchním oblečením byly lochtuše, vyrobené z drelichu nebo cvilichu. V 19. století a na počátku století dvacátého se nacházely v šatníku žen všech sociálních vrstev, tudíž můžeme říci, že důvodem oblíbenosti těchto plachet byla jejich cenová dostupnost. Stejně jako muži, i ženy si velmi oblíbily špensry, nošené především během svátečních dní. Šily se z kvalitního sukna, nejčastěji v barvě černé, tmavě modré, (světle) hnědé, višňové a tmavě zelené. Stejně jako u mužů, i u žen se dubenné kožíšky staly velmi oblíbeným kouskem v šatníku.⁹¹ Štikovu kapitolu o svrchním oblečení žen naprosto podporuje i Marie Z., která však neuvedla informace například o lochtuších, výzdobě svrchního oblečení, a naopak opět připomíná hubertus, který, jak už víme, nosily ženy, muži i děti.

V 19. století se v Třinci nosily boty krpce. Šlo o boty z měkčí kůže, většinou hovězí. Ženy je nosily pouze během chladných dní nebo při práci, kde mohlo dojít k poranění nohy, například při žních. Mimo tyto dny chodily nejen ženy, ale i děti bosy. Na začátku 20. století se k typické obuvi přidaly také nízké černé střevíce. Do krpců i střevíců si ženy oblékaly také punčochy různých barev nebo vzorů, většinou vodorovně pruhované. Jako obdobu dnešních ponožek nosily ženy krátké bílé ponožky zvané kopytka vyráběné z bílé vlny, jejich letní verze z bílé příze. Po první světové válce se výběr obuvi v Třinci rozšířil, ženy si kupovaly například polovysoké textilní a kožené šněrovací boty.⁹² Štika v této části zcela podkládá výrok historičky Marie Z.

Úprava hlavy třineckých žen spočívala v rozdělení vlasů podél pěšinky a zapletení vlasů do pleteného copu, který u mladších dívek zůstal volně spuštěný, kdežto ženy si jej ještě stáčely do uzlíku a celou hlavu pokrývaly čepcem. Pamětnice Alena W. vzpomíná na tzv. korunkové čepce, což byly tvrdé naškrobené šátky uvázané tzv. na pidlo. Postupem času se i tyto účesy měnily, dívky si velmi oblíbily kulmování vlasů, zastřižení ofiny nebo i krátký sestřih. Později začaly dívky chodit i prostovlasé, jen v zimě nebo dešti nosily oděvací plachtu, která zakryla hlavu i ramena. Oblíbené byly v této době také šátky vyrobené ze lněného nebo bavlněného plátna o rozměrech 150 na 150 centimetrů. O tomto kusu oblečení lze hovořit jako o bohatě zdobeném, lemování měřilo až 6 centimetrů a o sváteční hodnotě těchto šátků vypovídá ručně paličkovaná krajka. Zdobení bylo zpočátku barevné, později se však přešlo k čistě bílé rostlinné výšivce. Do počátku 20. století se na každodenní bázi nosil také čepce, většinou měkký a bílé barvy. Skládal se z háčkované týlní části, které si ženy

⁹¹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 144-150.

⁹² Tamtéž, s. 160-162.

vyráběly samy, náčelku z náročnější krajky a plátěných obdélníků, které tyto dvě části spojovaly. Kolem roku 1910 začaly ženy tento čepec postupně odkládat z důvodu nepohodlnosti a ve všední den jej nosily pouze starší ženy, o svátcích i ženy po 25. roku života.⁹³

Literatura zvolená pro tuto kapitolu příliš nepojednává o oblečení dětí, naštěstí pamětnice tyto informace poskytly, jelikož ony samy takové oblečení nosily. Všechny tři se shodly, že jako kalhoty nosily obyčejné tepláky, které měly gumu kolem pasu i kolem kotníků. To samé tvrdí i historička Marie Z, zato pamětnice Alena W. vzpomíná i na jakési trenky, které přirovnala k takovým volnějším kraťasům. Na oblečení horní části těla pamětnice vzpomínají poněkud rozdílně. Například maminka pamětnice Jany B. byla švadlena a pokud jí zbyla nějaká látka z práce, ušila svým dětem halenku nebo košilku. Zbylé dvě pamětnice nosily jen obyčejná trička. Marie Z. ještě tvrdí, že děti hlavně v létě nosily prodyšné delší košilky. Všichni respondenti se také shodují v tom, že děti chodili většinu času naboso, a to hlavně z důvodu nedostatku peněz. Alena W. ale uvádí, že v botách se chodilo jen do školy. V zimě se podle této pamětnice chodilo ve stejných teplácích, jako v létě, jen místo trička nosila svetry z ovčí vlny, Anna A. rovněž pamatuje teplé kalhoty z ovčí vlny. Zimní boty nosila Alena W. z filcu, u nich se jim říkalo mrazóvki, kožené boty prý tehdy vůbec nebyly. Naopak Jana B. si kožené zimní boty pamatuje, v létě taktéž chodila naboso, mimoto ale často nosila střevičky na malém podpatku, v nich měla punčochy. Jana B. i Anna A rovněž vzpomínají na hubertusy, o kterých jsme hovořili v předchozích odstavcích. Jana B. také tvrdí, že kroj se u nich vůbec nenosil, do kostela nebo v nějaké významnější dny nosila pouze šaty. Historik Josef R. mluví i o způsobu skladování oblečení, kdy tvrdí, že sváteční oblečení se ukládalo do truhlic kdežto všední oblečení lidé věšeli na háčky. Nakonec je třeba dodat, že kdysi se oblečení dědilo po starších sourozencích, aby rodiče nemuseli tolik utrácet, navíc většina maminek šila oblečení svým dětem sama.

3.2.4 Nářečí

Nářečí užívané v Třinci a jeho nejbližším okolí patří do skupiny tzv. nářečí polsko-českého smíšeného pruhu, konkrétně do podskupiny vlastního polsko-českého pruhu. Tato skupina náleží do rodiny slezského nářečí, kterým se mluvilo na území celého Těšínska. Charakteristickým znakem tohoto nářečí je přízvuk na poslední slabice a ztráta samohláskové délky. Mezi další znaky, které toto nářečí odlišují od ostatních slezských nářečí, řadíme zachování nosových samohlásek, místní obyvatelé tedy místo slova *ruka* používali výraz *ręka*, místo *zajíc* *zajęc* atd. Dále pak docházelo ke změnám v souhlásce h v g, okolní nářečí

⁹³ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 150-160.

používala slovo *noha*, kdežto Třinečané říkali *noga*.⁹⁴ Slezskopolské nářečí si rovněž zachovalo měkkost retných souhlásek a sykavek před e. Tato skupina nářečí je také charakteristická nápadnou podobností s polštinou, a to hlavně lexikální, jelikož obrovský počet slov byl převzat právě z polštiny. Na počátku 20. století se v regionu začal rozvíjet nový jazykový kód, tomu se na Třinecku a širokém okolí říká *po naszymu*.⁹⁵ Jedná se o mix přejatých tvarů slov z polštiny, slovenštiny, němčiny a češtiny. Místní lidé tak nejčastěji nazvou vlak *cugem* (z německého Zug), hřbitov *cmynthorem* (z polského cmentorz) aj.

3.2.5 Strava

Všední strava obyvatel Třince se odvíjela nejen od jejich sociálních poměrů, ale také na základě aktuálního ročního období. Vydatnější strava se podávala zejména v době žní, kdy práce na poli byla velmi fyzicky namáhavá. Většina potravin pocházela hlavně z vlastní výroby, jen výjimečně si lidé museli něco koupit. V těch nejchudších vrstvách se zužitkovala opravdu veškerá strava, nic nepřišlo vniveč.⁹⁶

Třinečané hojně využívali veškeré přírodní zdroje, proto významnou část jejich jídelníčku tvořily ryby, kterých bylo v řekách a potocích kolem Třince dostatek. Během hladových let se hojně požívaly také houby, různé byliny, oříšky a ovoce.⁹⁷ Paní Bojková podporuje výrok paní historičky Marie Z., která rovněž hovoří o využívání přírodních zdrojů ke stravování se.

I přes značně neúrodnou půdu v Třinci a jeho okolí můžeme najít několik plodin, které se zde pěstovaly. Z obilí se zde nejvíce pěstovalo žito a nejméně ječmen. Z ostatních plodin to bylo zelí, boby, fazole, hrách a několik druhů ovoce, nejvíce jablka. Ze zvířat chovali Třinečané nejvíce vepře a skot.⁹⁸

V 19. století se veškeré jídlo připravovalo na otevřeném ohni a v peci v různých hliněných nádobách, později v železných hrncích. Do konce století se však tyto pece postupně vyměnily za sporáky.⁹⁹

Nejtypičtějším jídlem tohoto regionu byla zpočátku pohanka. Z ní se vyráběly hlavně punčky nebo nedělní pohankové kaše. Kaše celkově tvořily významnou část jídelníčku

⁹⁴ ŠTIKA, J. a kol. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 103-106.

⁹⁵ CZAIŃSKI, K. *Ponasyumu – the mixed language code of Těšín Silesia* [online]. Adeptus: 2019 [cit. 2024-03-19]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/338592262_Ponasyumu_-_mieszany_kod_jezykowy_czeskiego_Slaska_Cieszynskiego.

⁹⁶ BOJKOVÁ, M. *Lidová strava na Těšínsku*. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. 2007. Dostupné z: <https://theses.cz/id/7zrx66/>. [cit. 2024-04-11]. s. 28.

⁹⁷ Tamtéž, s. 29.

⁹⁸ ŠTIKA, J. a kol. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 179.

⁹⁹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. s. 75.

Třinčanů před zdomácněním brambor. Přípravovala se nejčastěji *krupica*, kaše ze žita nebo pšenice uvařená ve vodě a zalitá mlékem nebo sádlem.¹⁰⁰ Tyto informace jsou značně v rozporu s výpověďmi respondentů, jelikož ani jeden z nich o různých kaších nebo pohance nehovořil.

Dalším častým pokrmem se staly polévky, kterých se vařila celá řada, a to hlavně proto, že se často jednalo o jediný chod a musely se tedy často obměňovat. Vařily se velmi syté polévky, zahušťovaly se nejčastěji jíškou, moukou nebo houbami. Jejich základ tvořila voda se zeleninou, jen výjimečně maso. Nejčastěji se vařila polévka z kvašeného zelí, do kterého se většinou přidávaly ještě brambory nebo houby, dále se také jedla bramboračka nebo dokonce ovocné polévky.¹⁰¹ Ze všech respondentů hovoří o polévce pouze Anna A., která si vzpomíná jen na bezmasou bramboračku.

Třinčanům naopak scházely chleba, v nejhudších rodinách se pekli pouze o svátcích, jinde se pekli co tři týdny. Dohasínající oheň z pečení chleba se často používal k pečení, nebo spíš sušení, tzv. osuchů – nekvašené těsto z méně kvalitní tmavé mouky. Tento osuch se nejčastěji přikusoval k polévce nebo zelí.¹⁰² Štikova teze výrazně nesouhlasí s odpovědí pamětnic Aleny W. a Jany B. a historika Josefa R., ti uvedli, že se chleba jedl v Třinci velmi často, například Jana B. měla skoro každý den ke snídani chleba se sádlem.

Jídelníček Třinčanů v 19. století značně změnilo postupné zdomácnění nové hospodářské plodiny, tedy brambor. Tuto tezi podporuje také Marie Z., která brambory označila za velmi důležitou součást jídelníčku Třinčanů, protože se pro svou nenáročnost pěstovaly skoro u každého domu. Začaly se přimíchávat do různých druhů pečiv, nejčastěji tzv. placků – bramborová směs s moukou, která se po upečení pokape smetanou. Dalším populárním pokrmem z brambor se staly polešniky nebo kapušniky. Samotné brambory se po uvaření konzumovaly nejčastěji s kyselým mlékem nebo zelím, někdy se rozmačkaly a smíchaly s omastkem a solí.¹⁰³ Brambory tvořily doopravdy velkou část jídelníčku všech pamětnic. Alena W. uvádí, že u nich se nejčastěji jedly placky dělané na blaše, bramborové halušky, Jana B. brambory s kyškou nebo bramborový guláš, Anna A. pamatuje jen na placky na blaše a bramborovou polévku, na oběd u nich často mívali i samotné brambory. Historička Marie Z. tyto teze podporuje a zároveň přidává informace o tom, s čím se bramborové placky

¹⁰⁰ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 184.

¹⁰¹ BOJKOVÁ, M. *Lidová strava na Těšínsku*. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. 2007. Dostupné z: <https://theses.cz/id/7zrx66/>. [cit. 2024-04-11]. s. 32.

¹⁰² ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 181.

¹⁰³ Tamtéž, s. 182.

jedly, nejčastěji to byla smetana, jak tvrdí i pan Štika ve své knize, nebo se pokapaly máslem či kyškou. Historik Josef R. pojídání bramborových placků spojuje především s prací v železárnách, kdy uvádí, že žena brzo ráno vstala, aby svému muži tyto placky napekla a on si je pak bral do práce, jelikož v závodě ještě nefungovalo žádné stravování. K tomu měli muži nejčastěji sádlo nebo špek.

Nejdůležitější část jídelníčku vedle brambor představovalo také zelí. To se po sklizních strouhalo a nakládalo do beček, do tohoto procesu se vždy zapojila celá obec, kdy k sobě sousedé chodili na tzv. pobabu, tedy práci nebo výpomoc výměnou za jídlo. Ženy zelí okrajovaly, jeden z mužů jej strouhal a druhý ušlapával v bečce. Historička Marie Z. podporuje tento výrok pana Štiky, protože rovněž hovoří o ušlapávání zelí v bečkách a také vyzdvihává význam zelí pro stravování Třinčanů. Na Třinecku se zelí nejčastěji upravovalo do podoby husté omáčky, přidávaly se do něj totiž rozmačkané brambory nebo mouka a mastilo se roztopenou slaninou. Hospodyně ráno navařila tolik zelí, aby vydrželo po celý den pro všechny členy domácnosti, zelí bylo navíc jediné jídlo, které si mohl každý nabrat kdy chtěl.¹⁰⁴ I podle výpovědí respondentů lze usoudit, že se zelí v různé podobě objevovalo i na jejich stolech. Tak například pamětnice Alena W. mívala zelí v podobě husté omáčky, avšak bez brambor, Jana B. zase pojídala zelí s bramborami nebo chlebem, Anna A. pouze zelí s bramborami, tudíž zde informace z literatury korespondovaly s výpověďmi respondentů.

Zato mléčné výrobky netvořily významnou složku potravin Třinčanů. Nejčastěji se konzumovalo kyselé mléko (kyška), což dokládá i výpověď Jany B. a Marie Z. Z domácí smetany se stlouklo máslo, které však skončilo na trhu, veškeré podmáslí se spotřebovalo v kuchyni a naložený sýr se konzumoval jen výjimečně během zimy nebo jara.¹⁰⁵ Štika však neuvádí rýži v mléce, kterou často mívala i pamětnice Alena W.

Podobně na tom bylo i maso, které se na stole objevilo dvakrát do týdne. Zde informace z knihy odporuje pamětem respondentů. Podle Aleny W. se maso jedlo jen jednou a to buď v sobotu nebo neděli, stejnou výpověď uvádí také Jana B. Marie Z. a Anna A. uvedly, že maso bylo na stole jen v neděli. Zabijačka byla proto důležitou událostí celé obce. Maso z poraženého vepře se neudilo, ale osolené nakládalo do soudků, kde zůstalo dva týdny, po kterých se sušilo na půdě a až poté udilo nad pecí. Z tohoto masa se vyráběly hlavně klobásy.

¹⁰⁴ ŠTIKA, J. *Těšínsko. I. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 185.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 185-187.

Během celého roku se pojídalo hlavně uzené maso, vedlejší produkty se používaly jako ingredience do polévek nebo pečiva.¹⁰⁶

Stolování se řídilo přísnými pravidly, ke stolu se usedalo pouze v určenou dobu, na čestném místě vždy sedával hospodář, vedle něj dospělé děti. „*Jedlo se dřevěnou lžící z jediné hliněné mísy, na kterou se nalila polévka nebo vyklopilo zelí, kaše a jiné pokrmy.*“¹⁰⁷ Děti jedly u lavice nebo na zemi, kde se jim postavila druhá hliněná mísa, ty nejmenší děti seděly matce na klíně. Dělení porcí jídla se rovněž řídilo různými pravidly. Například největší porci dostával samozřejmě hospodář, po něm ti, které po jídle čekala náročná práce a jako poslední jedly děti s matkou, na které se nedostala dostatečně velká porce. Hlavním jídlem dne byla zprvu snídaně, v létě podávaná mezi šestou až osmou, v zimě později mezi devátou až desátou, až po péči o dobytek. Jana B. měla ke snídani během týdne chleba se sádlem, o víkendech koláč nebo závin upečený její babičkou, k jídlu popíjeli kávu žitovku s mlékem, tedy kávu bez kofeinu. Rodina Anny A. mívala na snídani bramborové placky. Druhé jídlo dne, tedy oběd, bylo méně náročné na přípravu, většinou se požívaly jen polévky nebo brambory. K obědu měla Jana B. především brambory s kyškou, bramborový guláš a zelí s bramborami nebo chlebem, Anna A. vzpomíná na samotné brambory, brambory se zelím a bramboračku. Na večeři se nejčastěji dojídaly zbytky od oběda. To potvrzuje i pamětnice Jana B., někdy se u nich stalo, že měli chleba s marmeládou nebo šátečky, které její maminka koupila po cestě z práce. Později se ke snídani začala popíjet bílá káva a oběd obsahoval polévku a hlavní jídlo. Výjimku ve způsobu stravování představovaly neděle, svátky, svatby a půst. Na stůl se dostalo maso, fazole nebo hrách, v chudších rodinách se za sváteční považovala také krupice a pohanková kaše.¹⁰⁸ Štikův výzkum potvrzují i pamětnice. Tak například Alena W. měla na Štědrý den oplatky s medem, hrachovou polévku, kapra a vařené brambory. Podle ní se tehdy bramborový salát vůbec nedělal. Ten neměla ani pamětnice Jana B., její maminka místo toho dělala salát z brambor, vařených fazolí a octové zálivky, o kterém nebyla ve Štikově knize zmínka. Kromě toho měli na štědrovečerní tabuli také rybí polévku, a kapra, oplatky s medem, jako u Aleny W., doma na Vánoce nejedli. U Anny A. se jedla také hrachová polévka, kapr, místo bramborového salátu opět vařené brambory, pak také i zelí a krupička. Štika rovněž neinformuje, co se jedlo v případě, kdy děti sice čekaly na zlaté prasátko, ale měly obrovský hlad. Pamětnice Alena W. uvádí, že jim maminka uvařila brambory se sladkým zelím. U ní doma se navíc ještě po večeři jedly koláče ze svatebního

¹⁰⁶ ŠTIKA, J. *Těšínsko. I. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání.* Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 187.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 188.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 188-189.

tvarohu, do kterého její otec ještě přidával trochu rumu, o čemž v literatuře rovněž nebyla zmínka.

3.2.6 Obyvatelstvo

Jak jsme zmínili v kapitole hovořící o životě na Třinecku před počátkem 19. století, největší nárůst počtu obyvatel této oblasti můžeme pozorovat v 16. a 17. století během tzv. valašské kolonizace. Další takový přírůstek je viditelný v první třetině 19. století, zejména díky rozvinutí těžby v Ostravsko-karvinském revíru. Založení Třineckých železáren rovněž přimělo větší počet dělníků, aby se zde přistěhovali i se svými rodinami, čímž se počet obyvatel Třince ještě zvýšil.¹⁰⁹

S rozvojem průmyslu došlo k výraznému úpadku zemědělství, zejména u poddanského obyvatelstva. To se ale zlepšilo s rozšířením pěstování brambor, o které byl velký zájem. Pěstování brambor však vyústilo ve vlnu alkoholismu, když se začaly na Třinecku stavět palírny. V polovině 19. století však region poznamenala hladová léta vlivem hniloby brambor a špatného počasí, jelikož se neurodil dostatek plodin. Zásobování odjinud nebylo možné, poněvadž v okolí ještě neexistovaly železniční tratě, po kterých by se potraviny mohly dovézt. Lidé tak začali jíst trávu a kůru stromů, tudíž došlo k hromadnému šíření tyfu, cholery nebo jiných nakažlivých nemocí a k následnému poklesu porodnosti v regionu. Ta se opět zlepšila v druhé polovině 19. století, kdy stoupla hustota zalidnění z 80,6 na 97 obyvatel na kilometr čtvereční. V roce 1869 se konalo sčítání lidu, které ukázalo největší přírůstek z celého Těšínska právě v Třinci, kde se počet obyvatel zpětinasobil.¹¹⁰ Během tohoto období dochází rovněž k markantní diferenciaci mezi horskými a podhorskými obcemi. Lidé z horských vesnic zemědělského charakteru se pomalu stahovali do středisek, kde se rozvíjel průmysl, tedy i do Třince. Díky vysoké natalitě, způsobené výhodnými pracovními podmínkami, a stěhováním za prací se z celého Těšínska, a tedy i Třince, stala jedna z nejhustěji zalidněných oblastí českých zemí.¹¹¹

Koncem 19. století se proces zalidňování Třinecka ještě zrychlil v důsledku výstavby dělnických kolonií poblíž železáren. Nejvíce migrantů pocházelo z Haliče, u kterých docházelo k integraci do nové společnosti velmi pozvolna. Tyto problémy byly způsobeny zejména rozdíly v sociálním původu, jazyce, kulturním projevu a životním stylu. Velkou část obyvatel Třince tvořila také mladá generace, která se rozhodla odejít z venkova, tedy okolních

¹⁰⁹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 73.

¹¹⁰ BORÁK, M., GAWRECKI, J. *Nástin dějin Těšínska*. Praha: Výbor pro územní správu a národnosti České národní rady, 1992. s. 58-69.

¹¹¹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 74.

obcí, což zapříčinilo změnu v demografickém složení obcí a nutně stárnutí jejich populace.¹¹² Díky této migraci se Třinec stal součástí největšího dělnického revíru celého Rakousko-Uherska.¹¹³

Vypuknutí první světové války na pár let přerušilo migraci do Třince a vznik ČSR nadobro ukončil příliv migrantů z Haliče, část haličských přistěhovalců musela dokonce díky politickým poměrům Třinecko opustit. Obrovské množství lidí se rovněž rozhodlo migrovat dále na západ a většina z nich se rozhodla usadit se na Ostravsku, které nabízelo ještě výhodnější pracovní a sociální podmínky než Třinec. Z důvodu nedostatku pracovních sil v Třineckých železárnách se pozornost začala více soustředit na okolní horské oblasti a obce a rovněž také na Slovensko, odkud přicházely další pracovní síly.¹¹⁴

V 30. letech vyvstal pro Třinec další problém a tím byla velká hospodářská krize, která se podepsala především na strmě klesající natalitě. Nejistá ekonomická a také politická situace totiž nevytvářela vhodné podmínky pro početí potomka. Výsledky Mnichovské dohody Třinec velmi poznamenaly, jelikož vystavily toto území velkému strádání a nucené evakuaci většiny české populace. Počet evakuovaných osob z obsazené části Těšínska se mezi říjnem 1938 a srpnem 1939 vyšplhal až ke 40 tisícům. Tento úbytek byl ale zčásti vykompenzován příchodem Poláků z polského vnitrozemí, kteří zde obsazovali funkce úředníků i dělníků. Kromě Poláků zde přišlo také velké množství Němců, sudetských i říšských, kteří ze strategických důvodů obsazovali především přední politické funkce a místa ředitelů a vysoce postavených pracovníků v oblasti průmyslu.¹¹⁵

Během druhé světové války bylo obyvatelstvo anektovaného území podrobeno velkému společenskému útlaku. Početná část obyvatel byla totálně nasazena v Německu, veškerá významnější pracovní místa přenechána Němcům, Češi a Poláci mnohdy pracovali za jiných pracovních a finančních podmínek. Nejtvrdší perzekuce se, stejně jako jinde, vztahovaly hlavně na židovské obyvatelstvo, jehož příslušníků po druhé světové válce na území celého Těšínska zbylo jen několik málo desítek.¹¹⁶

Po konci druhé světové války se do regionu vrátila pouze malá část populace, která toto místo opustila po Mnichovské dohodě. Většina lidí si totiž po evakuaci založila rodiny

¹¹² ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 76-78.

¹¹³ BORÁK, M., GAWRECKI, J. *Nástin dějin Těšínska*. Praha: Výbor pro územní správu a národnosti České národní rady, 1992. s. 65.

¹¹⁴ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 80-82.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 82-84.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 86.

jinde, zestárli nebo zde měli lepší pracovní příležitosti. Důležitou otázkou byla poválečná obnova železáren, která nutně vyžadovala nové pracovní síly, kterou chtěli představitelé hutě hledat hlavně na Slovensku. Slovenští pracovníci za prací prvně buď dojížděli, nebo zde žili bez svých rodin, které si zde přivedli až po získání bydlení a dalších finančních či sociálních výhod.¹¹⁷

3.2.7 Folklor

Nejen Třinec, ale celé Těšínsko patřilo k posledním regionům, kde se folklorní zpěv, tanec i oděv udržel ze všech regionů v rámci českých zemí nejdéle. Folklorní zpěv byl uchovávan hlavně díky ženám, které si popěvovaly častěji než muži, hlavně při práci v domácnosti a na poli. Nejčastěji zpívaly písně s rodinnými a sociálními tématy, často také dětské ukolébavky s citoslovci, zdobnělinami nebo náměty zvířat. Oblíbené byly rovněž písně milostné, ve kterých ženy pěly o ztraceném vínku, svém milém nebo neopětované lásce. Významnou skupinu písní tvoří obřadní písně. Ty se využívaly nejčastěji během svatby, konkrétně po příjezdu ženicha před nevěstin dům, během loučení nevěsty s jejím rodným domem, dále pak při odchodu do kostela a čepení nevěsty. Tyto písně tematicky korespondovaly s tím, co se právě odehrávalo, zpívalo se tedy o vděku rodičům, smutku ze ztráty svobody atd.¹¹⁸

Pro Třinec jsou rovněž typické různé druhy tanců, tato oblast se vyznačovala hladkým tanečním stylem na rozdíl od okolních horských oblastí.¹¹⁹ Mezi nejvýznamnější druhy tanců patří tance obřadní. Ty doprovázely významné události v životě rodiny, například svatba, dožínky, žně aj. Sloužily především k vyzdvihnutí významu dané události. Tento druh tance se dále dělí na tance točivé, uplatňované především na svatbách po příchodu svatebčanů do hospody nebo před/po čepení nevěsty, a tance kráčivé používané především během tanečních her žertovného rázu. Obyvatelé Třince si rovněž oblíbili tance zvané *ověňžok* nebo tanec *veselovy*.¹²⁰

Neodmyslitelnou součástí folkloru jsou také instrumenty používané při tanci a zpěvu. Lidová kapela se skládala především z houslí a gajdy, melodie bývaly velmi jednoduché. Často tyto kapely doplňovaly flétny, klarinety, basa, cimbál.¹²¹

¹¹⁷ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 86-88.

¹¹⁸ VRZAL, O. *Folklorní aktivity v oblasti Těšínského Slezska* [online]. Brno, 2007 [cit. 2022-11-09]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/sbrs4/>. s. 11.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 11.

¹²⁰ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 4 díl – Lidová píseň a hudba. Lidový tanec. Prozaická ústní slovesnost. Lidové umění výtvarné*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002. s. 102-103.

¹²¹ VRZAL, O. *Folklorní aktivity v oblasti Těšínského Slezska* [online]. Brno, 2007 [cit. 2022-11-09]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/sbrs4/>. s. 11, 14.

3.2.8 Vývoj základního školství

Vývoj školství byl značně ovlivněn národnostními podmínkami této obce. Do poloviny 19. století docházely děti do školy v Konské, která do roku 1914 pod Třinec nespádala. Teprve roku 1851 byla železárnami zřízena první škola na území Třince, avšak pouze polská a německá. Nesla název *Soukromá škola utrakvistická* a sloužila hlavně pro děti zaměstnanců hutě. Z počátku se jednalo o jednotřídku, s narůstajícím počtem obyvatel spojeným s rozvojem hutě došlo k rozšíření na šestitřídku.¹²²

Německá škola byla založena v roce 1911, nacházela se v Konské a patřila k ní také mateřská škola. Sloužila opět pouze dětem zaměstnancům hutě a díky rozvoji průmyslu se z jednotřídky po třech letech stala trojtřídka. Po připojení Konské k Třinci došlo k přeměnění této školy na třineckou a veškeré utrakvistické školy byly přeměněny na německé, čímž došlo k zániku původních polských škol, k jejich znovuoobnovení došlo až v roce 1919. Základní škola s polským jazykem vyučovacím však byla založena až v roce 1931.¹²³

České školy začaly na území Třince vznikat až po vyřešení sporu o Těšínsko, tedy v roce 1920. Tyto menšinové české školy se začaly rychle rozrůstat a stavěly polské školy do pozadí, jelikož bylo pro rodiče výhodnější posílat své děti do školy české, do těch polských chodily děti zámožnějších rodičů. První českou obecnou školou se stala v roce 1920 Jubilejní Masarykova základní škola, ta se během dvou vyučovacích let rozrostla z jednotřídky na pětitřídku. Obrovský zájem o tuto školu vyvolal nutnost přestěhovat se do větších prostor, proto byl, symbolicky v den Masarykových narozenin, v roce 1930 položen základní kámen nové školní budovy. V ní se nacházela německá i česká obecná škola. Během druhé světové války došlo k obsazení školy německými vojsky, která školu značně poničily.¹²⁴

Druhá česká měšťanská škola, oficiálním názvem Měšťanská škola Petra Bezruče, vznikla v roce 1922. Ta se původně nacházela v budově německé školy, zanedlouho však došlo k výstavbě nové budovy, v níž výuka započala v roce 1924. V době okupace Polskem zde probíhala výuka polské školy, v době okupace německé výuka vyššího stupně německé školy. Po druhé světové válce došlo k rozdělení školy na dívčí a chlapeckou, ta chlapecká se přemístila do budovy Masarykovy základní školy a dívčí zůstala v původní budově.¹²⁵

¹²² MOLINOVÁ, Š. *Vývoj základního školství v Třinci* [online]. Olomouc, 2012. [cit. k 17. 4. 2023]. Dostupné z: https://theses.cz/id/ehtiqf/Bakalsk_prce.pdf. s. 15.

¹²³ Tamtéž, s. 16-17.

¹²⁴ Tamtéž, s. 17-18.

¹²⁵ Tamtéž, s. 18-19.

3.2.9 Volný čas

Z důvodu nepřítomnosti informací o trávení volného času v Třinci ve vymezené době poslouží k vypracování této kapitoly pouze výpovědi respondentů. Všechny pamětnice uvádí, že hodně pracovaly v domácnosti a pomáhaly s jejím chodem. Alena W. a Anna A. navíc tvrdí, že se i hodně staraly o dobytek. Všechny pamětnice však uvádí, že po vykonání všech povinností běhaly hlavně venku s kamarádkami, Jana B. například i pletla nebo háčkovala a Alena W. se hodně často starala o svou mladší sestru. I oba historikové souhlasí s výrokem, že děti kdysi hlavně běhaly po venku. Josef R. však ještě doplňuje informaci o zájmových kroužcích (například hudební výchova) a paní Marie Z. přidává informaci o trávení volného času dospělých, který spočíval hlavně v odpočinku, muži chodili do hospod a ženy zase za svými kamarádkami.

3.3 Historické události první poloviny 20. století

3.3.1 První světová válka a spor o Těšínsko

Období rozvoje hutě a s tím spojený rozkvět města na začátku 20. století přerušila první světová válka.¹²⁶ Ta pro Třinec znamenala zejména militarizaci místní hutě a naprostou loajalitu zaměstnanců vůči monarchii, v případě opaku nebo porušení pracovní disciplíny často následovaly politické represe. To podporuje tezi Anny A., která vzpomíná na vyprávění jejího tatínka, zaměstnance železáren, jak si stěžoval na přehnanou kontrolu a „stání za zadkem“. Když člověk nepracoval, tak z toho podle něj měl nějaké problémy, takových lidí ale podle něj moc nebylo, protože se každý bál. Tak jako jinde, i na Třinecku docházelo vlivem války ke zhoršování zásobování a nenaplňování základních životních potřeb, proto od roku 1917 došlo k enormní vlně stávek a hladových bouří. Ta největší se udála na počátku následujícího roku, kdy zaměstnanci hutě zastavili veškerou výrobu a požadovali demilitarizaci hutě a zlepšení zásobování. Se Štikou souhlasí výpověď Anny A., která vzpomíná na vyprávění její maminky, která často měla problém nakoupit základní potraviny nebo potřeby k hygieně. Rovněž uvedla, že se proti těmto podmínkám protestovalo, nikdy to však ničemu nepomohlo. S protesty a špatným zásobováním souhlasí také výpověď historičky Marie Z. Pamětnice Alena W. a Jana B. na první světovou válku nepamatují, u nich doma se o tom totiž nemluvilo. Anna A. ještě dodává detaily o úmrtí jejího dědečka a strýce, kteří bojovali na válečných frontách a domů už se nevrátili. Historik Josef R. v této souvislosti hovoří především o období mezi vznikem republiky a konflikty spojené se sporem o Těšínsko. Hlavní problém podle něj spočíval v tom, že nebyly úplně vytvořeny hranice, takže na to zde po konci války dohlížela italská vojska. Podle něj byla vždy alespoň jedna strana

¹²⁶ WAWRECZKA, Henryk. *Třinec a okolí: včera a dnes*. Třinec: Wart, 2004. s. 6.

nespokojena se stanovením hranice, hlavním východiskem se tak při vytváření hranice stalo východisko historické. Hranice vznikla až v červnu 1920, mezitím se železárny probouzely po válce, protože byly výrazně poničeny, politické strany řešily otázku národnostní a otázku škol. Zde se teze Josefa R. a Marie Z. rozcházejí, jelikož Josef R. tvrdí, že železárny byly výrazně poničeny, čemuž neodpovídá výpověď Marie Z. o tom, že se v Třinci nic moc nedělo a nevedly se zde žádné boje. Po skončení války se hlavním tématem stal spor o Těšínsko, pod které Třinec spadal.¹²⁷ Na toto území si činily nároky jak nově vzniklé Československo, tak sousední Polsko, které svůj zájem argumentovalo především národnostním složením Těšínska, kde drtivá většina obyvatel mluvila právě polsky. Československo se Těšínska nechtělo vzdát jednak kvůli přítomnému rozvoji průmyslu, také z důvodu jeho po několik staletí trvající náležitosti českým zemím. Marie Z. dodává, že obyvatelé byli velmi nespokojeni s územními požadavky Polska. Došlo také k řadě vojenských střetů, kdy například československá vojska překročila demarkační čáru a obsadila většinu Těšínska, kde došlo k velkým ztrátám na životech na obou stranách. Po třech dnech se vojska stáhla zpět na novou demarkační čáru, která probíhala zhruba po Košicko-bohumínské trati. Původně měl tento spor rozhodnout plebiscit, ten se ale díky nespokojenosti obyvatel stal neproveditelným.¹²⁸ To samé tvrdí i historička Marie Z. Nakonec se spor se vyřešil roku 1920, kdy Nejvyšší spojenecká rada připsala Polsku území severně od řeky Olzy, jižní část s třineckými hutěmi ponechala Československu.¹²⁹ Podle pamětnice Anny A. spor o Těšínsko život v Třinci příliš neovlivnil, její rodiče se ale údajně báli o svou práci, jelikož věděli, že o železárny má zájem Polsko, kromě toho samozřejmě sledovali aktuální dění a situaci.

3.3.2 Život mezi válkami

Mezi světovými válkami došlo ke značnému rozvoji celého města. Tomuto rozvoji vděčíme hlavně třinecké huti, která v roce 1930 zaměstnávala 5 683 zaměstnanců, kteří se zde přestěhovali.¹³⁰ „Dochází k prudké expanzi ve stavitelství, zavádí se kanalizace, jedna třetina ulic je asfaltována. (...) Ve druhé polovině 20. let byla celá obec elektrifikována, elektrifikace v železárnách proběhla však už v 80. letech minulého století. Nastává obrovský rozvoj společenského života – na přelomu 20. a 30. let působí v Třinci několik desítek různých spolků a organizací.“¹³¹ Na konci 30. let zatoužili Třinčané o povýšení Třince na město, což

¹²⁷ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 62.

¹²⁸ Tamtéž, s. 63.

¹²⁹ WAWRECKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997. s. 6-7.

¹³⁰ GAWRECKÁ, M. *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918-1938*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2004. s. 58.

¹³¹ WAWRECKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997. s. 6.

urgovali také během návštěvy tehdejšího československého prezidenta T. G. Masaryka, který do Třince zavítal 6. 7. 1930. Za necelý půlrok byl Třinec doopravdy povýšen na město, což předznamenalo další rozvoj města, do kterého zahrnujeme výstavbu dalších škol, synagogy, městského vodovodu, koupaliště.¹³² Tezi pana Wawreczky dokládá také výpověď Anny A. a Marie Z., které shodně tvrdí, že v Třinci došlo k výraznému rozvoji, zakládaly se školy, obchody, rozvíjelo se také společenské vyžití a dařilo se i závodu, kterému podle obou respondentek vděčíme ze všeho nejvíc, jelikož do Třince přicházelo čím dál, tím víc lidí právě kvůli práci v železárnách a vznikaly tak potřeby toto město zvelebovat a rozvíjet. Během tohoto desetiletí se do Třince přistěhovalo největší množství obyvatel, podle sčítání lidu roku 1930 žilo v Třinci 5 734 obyvatel, z toho 45 % Čechů, bezmála 37 % Poláků, 16 % Němců, zbytek tvořily jiné národnosti.¹³³

Naopak Jana B. a Josef R. hodnotí toto období velmi negativně, a to hlavně díky velké hospodářské krizi v roce 1929. Rodiče Jany B. v tomto období přišli o práci, proto velmi živořili, neměli peníze na jídlo ani oblečení pro její starší sourozence. Josef R. taktéž mluví o zvýšené nezaměstnanosti, s ní spojené kriminalitě a menší výrobě a investicích v železárnách. Podle něj se také zastavilo stavebnictví. Na druhou stranu, dobu před krizí hodnotí spíše pozitivně, hlavně díky rozvoji železáren, konkrétně mluví o zavedení počítačové sítě v železárnách. S Josefem R. se z části shoduje také Marie Z., která tuto dobu vnímala jak pozitivně, tak negativně, a to hlavně z důvodu vyšší nezaměstnanosti a zhoršení životní úrovně obyvatel vlivem důsledků velké hospodářské krize. Alena W. vzpomíná na tuto dobu prostřednictvím vyprávění její maminky, která chodila na neplacené brigády, na nichž pomáhala s opravami válkou rozbitých objektů v Třinci. Rovněž vyzdvihuje nevídanou pomoc mezi lidmi, když si mezi sebou předávali různé materiály na opravu jejich domů.

3.3.3 Druhá světová válka

V září roku 1938 došlo vlivem výsledků Mnichovské konference k postoupení Třince Polsku. Vojska vstoupila na území města 2. 10. a zdržela se zde do 10. 10. Na samotném počátku 2. světové války, tedy 1. 9. 1939, dobyl Třinec německý Wehrmacht a Adolf Hitler začlenil celé Těšínsko pod Německou říši, kde zůstalo až do osvobození Rudou armádou dne 3. 5. 1945.¹³⁴

Došlo k úplné germanizaci řemesel, zemědělství a průmyslu. K poněmčování došlo také u obyvatel, jelikož německá kolonizace nemohla plně nahradit všechna vysoce postavená

¹³² WAWRECZKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997. s. 7.

¹³³ WAWRECZKA, H. *Třinec a okolí: včera a dnes*. Třinec: Wart, 2004. s. 6.

¹³⁴ WAWRECZKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997. s. 6.

pracovní místa. Kdo toto poněmčení odmítl, vystavil se politickým represím, vysídlení nebo deportaci do koncentračního tábora. Ještě hůře na tom byla polská menšina žijící na tomto území, musela platit dodatečnou 15% daň z hrubého příjmu, byla krácena na sociálních dávkách a přidělech potravy a platilo pro ni zvláštní trestní právo.¹³⁵ Výzkum pana Štíky potvrzuje výpověď historičky Marie Z., která rovněž mluvila o germanizaci průmyslu a donucování obyvatel Třince přidat se na stranu Němců, dodává detail o tom, že na rozdíl od období první světové války se lidé neodvážili proti režimu a represím protestovat, poněvadž se báli následné deportace do koncentračního tábora. Historik Josef R. v odpovědi na otázku o druhé světové válce hovořil především o otázce občanství. Uvedl, že na Třinecku žily dvě skupiny obyvatel, Reichsdeutsche a Volksdeutsche. První zmíněnou skupinu tvořili říšští Němci z Německa, tu druhou čeští obyvatelé, kteří podepsali tzv. Volkslist, který jim zajistil lepší podmínky pro život, jelikož se k nim přistupovalo jako k plnohodnotným Němcům, i když Němci nebyli. Měli nárok na potravinové lístky, mohli stavět, měli i lepší platové a pracovní podmínky.

Také za druhé světové války se výroba železáren orientovala na zbrojní průmysl, 30. 4. 1945 se však zastavil veškerý provoz v huti, ustupující německá vojska totiž vyhodila do povětří všechny okolní mosty a železnici, aby se zde nemohly dostat vagony s dováženým uhlím. Provoz byl znovu obnoven v červenci téhož roku, podnik byl ale po osvobození znárodněn.¹³⁶ Všechny pamětnice vzpomínají na shazování těchto bomb na železářny. Jana B. a Anna A. rovněž vzpomínají na vyhlásování poplachu a útěk do bunkru v momentu, kdy Němci shazovali bomby na železářny, jelikož obě bydlely v jejich blízkosti a hrozilo, že bomba spadne i na jejich domy. To se podle Marie Z. často stávalo, protože řada obyvatel, zejména těch, kteří bydleli v koloniích, přišla o život nebo střechu nad hlavou. Alena W. na útěky do krytu nepamatuje, jelikož bydlela dále od železáren.

Třinec byl osvobozen 3. 5. 1945, kdy po šesté hodině ranní vstoupila do města vojska Rudé armády.¹³⁷ Anna A. si pamatuje, jak po válce létaly nad Třincem letadla, která lidem shazovala konzervy s jídlem. Ona s jejími sourozenci pro tyto konzervy dobíhala, nejčastěji v nich našla kostky sušené kávy nebo zavařené maso. U konzervy se také nacházel informační letáček o tom, kdy tyto letadla se zásobami opět přiletí.

¹³⁵ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. s. 71.

¹³⁶ ONDRASZEK, B. *170 let Třineckých železáren: 1839-2009*. Vendryně: Nakladatelství Beskydy, 2009. s. 25.

¹³⁷ WAWRECZKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997. s. 7.

4 Obyčeje

4.1 Výroční obyčeje

4.1.1 Vánoce

Za počátek Vánoc se kdysi kromě adventu považoval také svátek sv. Mikuláše, který patřil především dětem a mládeži. Po obci chodila družina až 10 mládenců převlečená za Mikuláše a čerty, ojediněle se objevila také maska anděla nebo smrti. Tato družina hodným dětem rozdala dárky, které jim předtím předali jejich rodiče a po zlobivých dětech vyžadovali modlitbu, pokud tak neučinily, čerti je vynesli z domu. Na Třinecku se maska Mikuláše příliš nelišila od dnešní podoby, čerti však využívali převrácené kožichy, beranice na hlavu atd.¹³⁸

I na Třinecku je Štědrý den, místně *vilija*, spjat s řadou zvyklostí a tradic. „*Děti v tento den neměly zlobit a nesměly se trestat bitím, neboť pak by zlobily a byly by trestány po celý rok.*“¹³⁹ I přes zákaz veškeré práce se v domácnostech uklízelo, nesmělo se však zametat, aby se nevymetlo štěstí, zároveň se ale také nemělo moc polehávat, jinak by v následujícím roce lehlo obilí.¹⁴⁰ Děti se snažily během dne nic nejíst, aby večer viděly zlaté prasátko, na to vzpomíná pamětnice Jana B., Anna A. a Alena W., s tezí souhlasí i historička Marie Z. Větší množství pozornosti se věnovalo přípravě štědrovečerní tabuli, na kterou se dával slavnostní ubrus. Pomoc s přípravami si pamatuje Jana B., historička Marie Z. zase tvrdí, že s přípravami pomáhali pouze starší děti a ty mladší poslouchaly pohádky z rádia. Na stole se kromě bochníku chleba musel nacházet pokrm z každé plodiny pěstované touto rodinou, jinak by se podle pověr další rok neurodil dostatek plodin. K dalším tradicím patří také vkládání peněz pod talíř nebo zákaz odcházení od štědrovečerní tabule.¹⁴¹ Štikovu tezi v tomto případě nepotvrzuje ani jeden z respondentů, Jana B. a Marie Z. popisují pouze zákaz odchodu od večere.

K tabuli se usedalo po objevení první hvězdy na obloze. S tímto souhlasí Anna A. a i Marie Z. Nejstarší člen rodiny poté započal společnou modlitbu, poté se jedl chléb se solí, oplatky s medem, polévka, fazole, hrách rýže, brambory, zelí, perník, vánočka, ovocná omáčka, krupice, ovoce apod. Složení štědrovečerní večere popisujeme v kapitole Strava. I když večere někdy obsahovala až dvanáct jídel, lidé jedli velmi skromně a nepřejídali se, jelikož se jídlo nesmělo dojíst, aby rodina v příštím roce nehladověla. Část jídla se podávala i dobytku. S tímto souhlasí Alena W. a Marie Z., Anna A. si na odkládání jídla dobytka nepamatuje. Marie Z. dodává, že často rodiny pokládaly na stůl prázdný talíř v případě, že by

¹³⁸ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství.* Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 43-45.

¹³⁹ Tamtéž, s. 47.

¹⁴⁰ BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční.* Třinec: Wart, 2013. s. 85.

¹⁴¹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství.* Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 47.

přišel nějaký nečekaný host, aby se tak vyhnuli vstávání od stolu. Jelikož se jídlu z této tabule přisuzovala magická hodnota, zbytky se nesměly vyhazovat, místo toho se přikryly ubrusem a zůstaly na stole až do Tří králů, poté se přidaly do setby a sadby, aby zajistily úrodnost.¹⁴² Ani zde žádný respondent nevzpomíná na podobnou tradici.

Po večeři se prováděla řada tradic. Alena W. si, stejně jako Jana B., pamatuje překrajování jablíček a házení bot za sebe. U Aleny W. se také louskaly oříšky. Marie Z. ještě přidává tradici sfoukávání svíčky a předpovídání budoucnosti na základě směru kouře. Rodina Anny A. kromě louskání oříšků a překrajování jablek do vody lila olovo. Josef R. na žádné tradice spjaté s Vánoce nezpomíná, pouze pamatuje stavění sněhuláků a promítání fotografií.

24. prosince se dárky dávaly pouze dětem, a to pouze tehdy, pokud něco potřebovaly. Nejčastěji tedy pod stromem našly oblečení, obuv, školní potřeby, výjimečně také po domácku vyrobenou hračku.¹⁴³ S tezí Brandstetrové souhlasí všichni respondenti, dodávají i další dárky, které dostávali. Všichni respondenti se shodli, že dárky kdysi dostávaly jen děti. Alena W. pod stromečkem našla přesně to, co popsala Brandstetrová. Jana B. pamatuje oblečení a hračky, z nich zmiňuje panenky, deskovou hru Člověče, nezlob se, nebo omalovánky. V rodině Anny A. se darovaly školní pomůcky, oblečení a zřídka také hračky, což uvádí i historička Marie Z. U Josefa R. pod stromečkem děti našly převážně hry a hračky. Zde můžeme sledovat zvláštnost, která se u zbylých respondentů neobjevila, a to rozbalování dárků ještě před večeří, hlavně z důvodu netrpělivosti dětí.

Všichni respondenti uvedli, že po rozbalení dárků proběhla v kostele půlnoční mše. Alena W. a Anna A. na tuto mši chodily povinně, poté v pozdějším věku to jejich rodiče nevyžadovali, Jana B. na mši také chodila, ale ne každoročně. Alena W. vzpomíná, jak pozdě v noci přišli z kostela a často dojíždali tvarohové koláče od večere.

Průběh následujících dvou svátku nesl u respondentů podobné i rozdílné prvky. Všichni se shodli v návštěvách kostela. Alena W. dopoledne šla do kostela, poté měla oběd, po něm musela se svými sourozenci pouklízet domácnost, zbytek strávila poslechem pohádek z rádia nebo šhubáním peří, což dělala i v průběhu celé zimy. Jana B. si v oba dny hrála s hračkami, které dostala pod stromeček. Anna A. uvádí, že na oběd mívali zbytky ze štědrovečerní večere, jinak odpočívali, na druhý svátek chodili různě po návštěvách. Josef R. tvrdí, že se oba svátky nesly nejen v duchu návštěvy kostela, ale také rodiny, kde se vždy u

¹⁴² ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 49-54.

¹⁴³ BRANDSTETROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013. s. 85.

babiček sešlo hodně lidí. Babičky podle něj vařily velké obědy, takže se často stávalo, že si na pomoc přivolala další ženu.

Během Štědrého dne, prvního a druhého svátku vánočního, na Nový rok a svátek Tří králů se chodilo na kolední obchůzky. Těch se účastnili nejčastěji děti a dospělí z chudých rodin, kteří chodili od domu k domu, zpívali koledy a za odměnu dostali drobnou finanční částku, vajíčka nebo pečivo.¹⁴⁴ S touto tezí se žádný z respondentů neztotožňuje.

4.1.2 Velikonoce

K velikonočním svátkům se na Třinecku váže nejen řada tradic a obyčejů, ale i pověr. Z obřadních důvodů se hojně užívala ratolest a jarní květy posvěcené o Květné neděli. Věřilo se, že drží ochrannou moc nad polním hospodářstvím i příbytkem obyvatel. Věšely se nad dveře a chránily dům před živelními pohromami nebo bleskem po celý následující rok. Tyto ratolesti tvořily jívové větvičky, v jejím středu se nacházely kočičky, klokoče, kraje větvičky jedle nebo jalovce, často se ještě ozdobovaly pentličkami nebo papírovými růžičkami.¹⁴⁵ Na Třinecku se ještě na počátku 19. století tzv. vynášela smrt. Šlo o slaměnou figurínu s obličejem upevněnou na dřevěnou tyč, kterou průvod obyvatel vynesl za hranice obce a zde ji buď vhodil do řeky nebo upálil, prý proto, odehnali vše špatné, smrt nebo zimu.¹⁴⁶ S tezí Brandstetrové o moreně souhlasí i historička Marie Z., ostatní respondenti tuto tradici neuvádějí.

V poledne Zeleného čtvrtka přestaly po dobu následujících tří dnů zvonit kostelní zvony, místo nich chlapi upozorňovali na řehtačkách. Vždy obcházeli v průvodu vesnici, za velikonoční klepání bývali odměněni pečivem, vajíčky nebo drobným obnosem peněz.¹⁴⁷

Velký pátek se nesl v duchu různých magických obřadů. Mezi ty nejběžnější patří například třesení stromy, aby rodily. Na tuto tradici pamatuje pamětnice Alena W., s ní souhlasí i historička Marie Z. Podle tradice byl tento den vhodný k setbě žita, brambor, zelí aj. Velkou váhu přikládali lidé také počasí v tento den. Mráz tedy znamenal špatnou úrodu fazolí, déšť věštil suchý rok. K Velkému pátku se vázalo také několik zákazů, například zákazu práce. Evangelické rodiny nechodily ani na návštěvy, pouze do kostela. I když Jana B. uvádí, že nepochází z křesťanské založené rodiny, do kostela na Velký pátek musela chodit. Anna A. vzpomíná na velkopáteční návštěvu kostela ve večerních hodinách. Omezení se týkalo také zametání světnice, ta se mohla zametat pouze ve směru od dveří, smetí se pak muselo zanést

¹⁴⁴ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 56.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 78-79.

¹⁴⁶ BRANDSTETROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013. s. 92.

¹⁴⁷ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 80.

za hranice obce.¹⁴⁸ Velkou důležitost přisuzovali lidé velkopáteční tekoucí vodě, kdy se chodili koupat do potoků a řek, aby od sebe odvrátili všechny nemoci a problémy.¹⁴⁹ Marie Z. s touto tezí souhlasí, avšak Alena W. uvádí, že se do řeky chodili koupat už ve čtvrtek. Speciální pokrm tohoto dne představoval tzv. jidáš – pečivo z kynutého těsta, které se tvarovalo do obrazu oprátky. Toto pečivo symbolizovalo Jidášovu zradu a jeho sebevraždu.¹⁵⁰

I k Bílé sobotě se váže řada tradic. Lidé opět trásli ovocnými stromy jelikož se po třech dnech rozezněly zvony kostela. Ochranná i magická síla byla připisovaná také tzv. jidášskému ohni. Ten se páčil v sobotu ráno u kostela, poté se v něm opalovala dřívka a jívové proutky. Na Třinecku se z těchto dřívek vyráběly křížky, které se pak vkládaly do záhonů s bramborami nebo do pole s pšenicí či ovsem, aby byla velká úroda.¹⁵¹ Se Štikou souhlasí i Marie Z., ostatní respondenti tuto tradici neuvádí. Alena W. v tento den pouze šla do kostela, Anna A. s Bílou sobotou spojuje konec půstu trvajících od čtvrtka. V tento den se jedl beránek z kynutého těsta pečeného ve formě ve tvaru beránka jako symbol Krista, Beránka Božího.¹⁵²

Nejdůležitějším dnem velikonočních svátků byla Velikonoční neděle. V tento den se ještě před východem slunce světilo pole křížky z bělosobotního ohně, poté se lidé chodili dívat na východ slunce, jelikož se domnívali, že se třese právě kvůli Ježíšovu vzkříšení. Lidé se v tento den museli také oblékat výhradně do svátečního oblečení.¹⁵³ Tyto tradice ve svých odpovědích neuvádí nikdo z respondentů, pouze Josef R. zmiňuje povinnost chodit ve svátečním oblečení. Na Třinecku je tato neděle spojena s obdarováváním dětí, které v zahradě hledají dárky ukryté zajíčkem.¹⁵⁴ S touto tezí souhlasí pouze Marie Z., avšak Anna A. ji rozporuje, jelikož u nich se vajíčka v neděli schovávaly a hledaly se až na Velikonoční pondělí.

Velikonoční pondělí, místně šmigrust, je spojeno s poléváním vodou a bitím pomlázkou, místně karabáčem. Ten byl z vrbových nebo jalovcových prutů přizdoben různými pentličkami a stuhami. Chlapci, výhradně dopoledne, chodili od domu k domu, kde děvčata prvně zmrskali pruty, aby nedostala prašivinu a poté je polili vodou, aby byly následující rok zdravé a krásné. Po tomto aktu byli chlapci obměněni, nejčastěji alkoholem či

¹⁴⁸ ŠTIKA, J. *Těšinsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 81-82.

¹⁴⁹ BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013. s. 93.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 93.

¹⁵¹ ŠTIKA, J. *Těšinsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 84.

¹⁵² BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013. s. 93.

¹⁵³ ŠTIKA, J. *Těšinsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 85.

¹⁵⁴ BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013. s. 93.

pečivem, od děvčat dostávali malovaná vajíčka, sudý počet dávaly svým vyvoleným.¹⁵⁵ S průběhem tradice polévání vodou a šviháním pomlázkou souhlasí všichni respondenti, Marie Z. ještě uvádí detail, že se na Třinecku spíše dbalo na polévání než švihání. Všichni respondenti rovněž souhlasí s obdarováváním chlapců vajíčky a jejich malováním. Josef R. uvádí, že chlapci za koledu dostali víno, Marie Z. a Anna A. tvrdí, že se starším chlapcům daroval i tvrdší alkohol. Poněkud odlišné odpovědi respondenti poskytli o odpoledni Velikonočního pondělí. Alena W. si pamatuje návštěvu kostela a zábavu v podobě polévání se mezi chlapci a děvčaty, Anna A. zase tvrdí, že se scházely rodiny a oslavovaly příchod jara za přítomnosti alkoholu, Marie Z. uvádí, že hlavně omladina chodila na zábavu a tancovačku.

4.2 Rodinné obyčeje

4.2.1 Narození potomka

K těhotenství, porodu, a i období šestinedělí se váže největší počet obyčejů a pověr. Jana B. popisuje tradici nekupovat výbavu pro miminko ještě před porodem, jako tomu je dnes, jelikož byla velmi nákladná a někdy se stávalo, že se díky vysoké úmrtnosti novorozenců kupovala zbytečně. Koupí výbavy po porodu se zbytečné ztrátě velké částky peněz mělo předejít. Pohlaví dítěte se lidé snažili odhadnout podle vzhledu obličeje matky. Plet' s vyrážkou měla znamenat příchod holčičky, čistá pleť zase chlapečka. S touto tezí souhlasí historička Marie Z. Těhotná žena měla podle tradice dodržovat různá pravidla, aby se jí narodilo zdravé dítě. Nesměla se například ničeho leknout, nesměla pít z velkých nádob, aby dítě nemělo velkou hlavu nebo nesměla podlézat žádnou překážku, aby se dítěti nezamotala pupeční šňůra. Ženy během těhotenství nežívaly téměř žádných úlev, co se týče starosti o domácnost nebo práce na poli, kde pracovaly i v pokročilejším stadiu těhotenství, jediné omezení se týkalo zvedání těžkých břemen.¹⁵⁶ Alena W. vzpomíná na dobu, kdy její maminka očekávala její mladší sestru. Celé těhotenství pracovala stejně, jako před těhotenstvím, jen ke konci více odpočívala.

„K porodu přicházela porodní asistentka – hebamka či babka. Často však ji lidé volávali pozdě a zkušenější ženy si dovedly někdy poradit i samy.“¹⁵⁷ Porod se tedy konal v domácnosti rodičky, lékař k němu přicházel jen ve výjimečných případech. Zde se teze respondentů poněkud rozcházejí. Pamětnice Alena W. a Anna A. vzpomínají na porod doma, avšak Jana B. uvádí, že porody probíhaly v porodnici v železárnách. Marie Z. tvrdí, že v 19. století se rodilo doma, od počátku 20. století se postupně přecházelo na porody

¹⁵⁵ ŠTIKA, J. *Těšinsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 85-87.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 114-115.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 115.

v nemocnicích. Po narození *babka* dítě vykoupala a zabalila do kusu oděvu, chlapce do zástěry a dívku do mužské košile, aby se líbili opačnému pohlaví.¹⁵⁸ Do vody kladly různé předměty, například stříbrný peníz pro budoucí dostatek peněz, mléko, aby byla děvčata pěkná nebo vodu pouze posvětili, aby dítě ochránili před úrazem. Tuto vodu poté vylévali pod stromy, aby dobře plodil. Otec při příležitosti narození jeho potomka zasadil v sadu ovocný strom, většinou jabloň. Větší význam se také přikládá dni, kdy se dítě narodilo, nejlepším dnem byla neděle, naopak nejhorším byl pátek, jelikož pro dítě předznamenal krátký život.¹⁵⁹ Skopová za šťastné dny považuje kromě neděle také měsíc březen, květen, každý lichý měsíc nebo první den měsíce.¹⁶⁰

Období šestinedělí bylo rovněž opředeno řadou obyčejů. Považovalo se za období nebezpečí nejen pro matku, ale i dítě nebo celou vesnici, proto se ženě doporučovalo zůstat doma až do doby úvodu, tedy celých šest týdnů. Neměla ani chodit na pole, jelikož by mohla přinést špatnou úrodu. Na Třinecku se rovněž věřilo, že nějaké nadpřirozené síly ženě dítě vymění, pokud vyjde z domu před úvodem. Někdy se lidé domnívali, že zlé síly ukradnou dítě přímo z kolébky, proto zde pokládali ostré železné předměty, modlitební knížky, posvěcené obrázky či růžence, aby dítě před těmito silami ochránili. Šestinedělku doma navštěvovaly její příbuzné a kamarádky, které ji přinášely jídlo a drobné dárky, nejčastěji pečivo, kávu a dort, výjimečně také alkohol.¹⁶¹ S touto tezí se ztotožňuje historička Marie Z., Anna A. uvádí, že matky často období šestinedělí a tedy zákaz vycházení z domu porušovaly, jelikož byla potřeba pomáhat na poli a v domácnosti.

Velkou společenskou událost představoval křest dítěte. Toho se účastnila nejbližší rodina, kmotři a porodní bába.¹⁶² Děti se oblékaly do bílého oděvu. Jedna z žen nesla v průvodu pečivo spojené s tímto obřadem. Tomu se říkalo štrucla a údajně mělo podobu dítěte. Toto pečivo připravovali rodiče, nesoucí žena si jej pak mohla ponechat.¹⁶³ Křest probíhal pouze pokropením hlavičky dítěte, na kterou se poté položil bohatě zdobený křestní

¹⁵⁸ SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010. s. 12-15.

¹⁵⁹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 116-118.

¹⁶⁰ SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010. s. 16.

¹⁶¹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 119-122.

¹⁶² SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010. s. 23.

¹⁶³ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 120-121.

čepeček.¹⁶⁴ Při cestě z kostela se kmotři zastavovali v hospodě, po návratu domů se před dveřmi domu dítě pokládalo do náruče dítěte opačného pohlaví, „*aby novorozeně bylo v dospělosti druhému pohlaví vzácné.*“ Dítě se poté položilo na stůl a prohlížely se dary od kmotrů, které se považovaly za jejich čest, proto se vždy snažili dát dítěti ten nejlepší dárek nebo nejvyšší částku peněz. Nakonec následovala větší hostina trvající dlouhé hodiny.¹⁶⁵ Teze Aleny W. a Anny A. se značně rozcházejí v popisu průběhu hostiny po křtu. Alena W. vzpomíná na skromnější hostinu v hospodě, na kterou přišel nejbližší rodinný okruh, zatímco Anna A. tvrdí, že se hostina konala doma a zvalo se větší množství lidí. Historička Marie Z. rovněž hovoří o úvodu matky, což podle ní byl ceremoniál umožňující matce návrat mezi lidi, tedy mohla po něm chodit mezi lidi, na pole atd. Anna A. uvádí, že po křtu a úvodu se konečně mohlo chodit na obhlídky dítěte, které spočívaly v tom, že členové vzdálenější rodiny nebo ostatní kamarádky docházely za matkou a dítětem na návštěvu.

4.2.2 Svatba

Kupodivu se největší počet tradic nevázal k samotnému obřadu svatby v kostele, ale spíše období před a těsně po tomto obřadu. Výběr partnera se řídil mnoha faktory, v první řadě šlo o sociální a majetkové postavení rodičů, v druhé řadě o osobní preference. Různé pověry se váží také k hodnocení partnera pro budoucnost. Pokud chlapec při návštěvě položil klobouk na stůl, měl být v budoucnu namyšlený, pokud na postel, měl být dobrý. Chlapci hodnotili své budoucí nevěsty na základě uklizené světnice.¹⁶⁶

V době zasnub si ženich s jeho rodiči chodili k nevěstiným rodičům pro tzv. jisté slovo, tedy domlouvali se na průběhu svatby a samozřejmě také na výši věna. Pro účely výše věna se často uzavíraly i svatební smlouvy.¹⁶⁷ Zasnoubení proběhlo pouhým vzájemným oslovením a podáním rukou muže a ženy. Zde se teze Štiky rozchází s tezí pamětnice Anny A. Podle ní zasnuby probíhaly tak, že muž přišel do domu ženy, poprosil její maminku o ruku ženy, přinesl jí kytku a tatínkovi lahev alkoholu a ženu požádal o ruku podobně, jak se to dělá dnes. Po zasnoubení se snoubenci vydali na faru požádat o ohlášky. Ohlášky proběhly třikrát, snoubenci tak dávali najevo celé vesnici, že se berou a kdokoliv z vesnice může snoubencům oznámit jakékoliv okolnosti nebo problémy, které by sňatku mohly zabránit.¹⁶⁸ Během

¹⁶⁴ SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010. s. 24.

¹⁶⁵ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001., s. 120-123.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 126-130.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 130.

¹⁶⁸ SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010. s. 39-41.

ohlášek snoubenci také společně s jejich družbou a starosty zvali na svatbu. Snoubenci s sebou po dobu všech ohlášek nosili koláče, které však předávali pouze těm, kteří se měli účastnit svatby. Nevěsta musela obejít všechny pozvané hosty ještě v den svatby, považovalo se to totiž za úctu a slušnost.¹⁶⁹ Zde teze Štíky již odpovídá, teze historičky Marie Z. totiž obsahuje stejné informace, na ohlášky vzpomíná také Anna A.

Několik tradic se váže také k předvečeru svatby. V domech snoubenců se scházeli svatebčané k tzv. malé besedě. Kamarádky se za zpěvu svatebních písní a vití svatebních prstýnků z jabloňových proutků loučily se svou kamarádkou. Uvité prstýnky pak ženich během svatby nosil v kapse u srdce, prý proto, aby si ženu udržel po celý život.¹⁷⁰ Poněkud veselejší rozlučku se svobodou si užívali pánové, kteří se večer před svatbou odebrali do nejbližší hospody a vesele zapíjeli ženichův konec svobody a bezstarostnosti.¹⁷¹ S podobou rozlučky se svobodou souhlasí i Marie Z., ostatní respondenti na tuto událost nepamatují.

Svatby se konaly nejčastěji v pondělí nebo úterý, vlivem narůstajícího počtu pracovníků v průmyslu se den konání svatby přesunul na sobotu. Lidé nejčastěji uzavírali sňatek v zimním masopustním období nebo v létě, nejméně se lidé brali v postním období, tedy před Vánoce a Velikonocemi. Věk ženichů se pohyboval v rozmezí 25 až 30 let, nevěsty bývaly poněkud mladší, zpravidla 18 až 20 let.¹⁷² Josef R. v této souvislosti uvádí zajímavý detail o tom, že na Třinecku se kdysi dělaly svatby večer, což žádný z respondentů či literatura neuvádí.

„Hlavními svatebními funkcionáři se stávali starostové. Starosta byl starší rozvázný muž, nejčastěji kmotr; starostinou bývala kmotra. Každý ze snoubenců měl svého starostu, který ho v průběhu svatebních obřadů zastupoval. Starostové zároveň plnili funkci svědků.“ Důležitými funkcionáři byli rovněž družbové a družičky, tedy svatební mládenci a děvčata. Tzv. přední družba byl ten nejdůležitější, jelikož doprovázel nevěstu k oltáři a staral se o zábavu. Obecně můžeme říci, že všichni tito hodnostáři řídili a ovlivňovali průběh svatby, sehráli proto důležitou roli. Obrovská pocta se vzdávala také kmotrům, kteří se o snoubence starali již od narození.¹⁷³

Ráno v den svatby se sešli všichni svatebčané v domech snoubenců, ženichova strana se společně se ženichem vydala od jeho domu k domu nevěsty, kde se nevěsta připravovala.

¹⁶⁹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 131-132.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 133.

¹⁷¹ SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010. s. 42-43.

¹⁷² ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 126.

¹⁷³ Tamtéž, s. 132-133.

Tradice přikazovala, aby si ženich nevěstu „vybojoval“. Po slovním zápase přivedli ženichovi družičku, tu však ženich odmítl stejně jako starší ženu, která přišla po družičce. Marie Z. dodává detail o tom, že na některých svatbách se v rámci žertu nebo vtipu přivedl kamarád ženicha převlečený do napodobeniny svatebních šatů. Celý souboj vyvrcholil příchodem nevěsty a označením svatebčanů malými kytkami na část jejich oděvu.¹⁷⁴ Nevěsta poté děkovala rodičům za výchovu a žádala je o požehnání k sňatku, ženich toto vykonal ještě před odchodem z jeho domu. Tuto tradici si ze svého dětství pamatuje pamětnice Jana B. i Anna A., mluví o ní i historička Marie Z. Po odchodu z domu nevěsty byli snoubenci ještě posypáni hrachem symbolizující štěstí, bohatství a prosperitu. Poté se mohla celá svatební družina seřadit a vyrazit směrem ke kostelu ke svatebnímu obřadu.¹⁷⁵

I k cestě do kostela se váže jedna tradice a tou je stavění překážek do cesty svatebního průvodu. Ty stavěli nejčastěji nepozvaní mládenci z vesnice. Ti si na obličej kladli různé masky a po svatebčanech vyžadovali výkupné. Těchto překážek museli svatebčané zdolat za cestu několik. Význam se připisoval také počtu a věku koledníků, jejich větší počet měl předpovědět manželům hodně dětí, staří koledníci měli přidělovat starosti.¹⁷⁶ Tuto tradici zmiňuje pouze Marie Z., ostatní respondenti nic podobného neuvádí.

„Církevní obřad (šlub) měl v celém systému lidových svatebních obřadů a obyčejů celkem podružné místo, i když oficiálně uzákonil sňatek. K tomuto okamžiku se nevázaly žádné významnější lidové obřady.“ Významnější pověry se vztahovaly k počasí během obřadu. Vítr měl znamenat hádky v manželství, slunečno hádky a déšť pláč. Za neštěstí se považovalo setkání svatebního průvodu s pohřebním.¹⁷⁷ Jana B. k průběhu svatby dodává detail o tom, jak všichni svatebčané ještě v kostele blahopřáli novomanželům. Anna A. uvádí zajímavý detail o tom, jak se kdysi dělala dvojí svatba. Pamatuje si, že se prvně dělala církevní svatba a poté se šlo na úřad, kde se dělal druhý obřad kvůli matriky.

Po sňatku se svatebčané odebrali do hospody, novomanželé však museli odejít do svého nového společného domova, aby zde přinesli tzv. požehnání. Na prahu domu je vítali rodiče jednoho z novomanželů a také kuchařky. Novomanželé se pak přidali ke zbytku svatebčanů v hospodě, kde se podával hlavní oběd. Nikdo z respondentů tuto zastávku v domácnosti novomanželů nepamatuje, avšak Jana B. uvádí, že se nevěsta se ženichem

¹⁷⁴ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 136-138.

¹⁷⁵ SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010. s. 50-51.

¹⁷⁶ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 139-140.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 141.

zastavovali u fotografa. Jídlo se na svatební hostině skládalo z několika chodů svátečních jídel, podávalo se nejčastěji hovězí maso, brambory se slaninou, vývar, na konec se jedla krupičná kaše, k pití pivo, víno a tvrdý alkohol. Během této hostiny se zpívaly různé písně a vybíraly peněžní dary pro novomanžele, kuchařky a najaté hudebníky.¹⁷⁸ S tezí o obsahu svatební hostiny souhlasí pouze Marie Z., ostatní respondenti si složení nepamatují. Pouze Josef R. vzpomíná, jak novomanželé jedli z jedné velké lžice a navzájem se krmili, stejně jako dnes. Josef R. také zmiňuje rozbíjení talíře a jeho následný úklid, přenášení nevěsty přes práh a její únos ve večerních hodinách. Respondenti se však značně rozcházejí v tom, kde se hostina konala. Tak například Alena W. uvádí, že samotná hostina se konala doma, na tancovačku a hudbu se pak chodilo do hospody, prý proto, aby se za jídlo ušetřilo. Jana B. tvrdí, že se celá svatba kromě obřadu v kostele konala doma, konkrétně u nich se ale tančit doma nedalo, jelikož jejich světnice byla velmi maličká. Svatbu doma si pamatuje i Anna A., pamatuje si na vyklízení veškerého nábytku z domu, aby se v něm mohlo tančit, pak se ale tančilo i na zahradě. Anna ještě nepřímou podporuje tezi Aleny W., jelikož tvrdí, že bohatší lidé měli svatbu v hostincích kdežto chudší lidé si ji organizovali doma.

Nejdůležitější obyčej celé svatby se konal večer nebo v noci po svatební hostině, jednalo se o čepení nevěsty. Kamarádky nevěsty ji přivedly do místnosti, kde měl z mužů přístup jen ženich. Kolem nevěsty ženy vytvořily kruh, sňaly její panenský věnec a na hlavu ji položily čepec, symbol vdaných žen. Během toho se zpívala řada písní, nejčastěji s motivy ztráty nevěstina věnečku, při kterých měla žena přikázáno plakat. Žena se tak odlišila od svobodných slečen a stala se součástí dospělé součásti obyvatelstva. Čepec nesměla nikdy sundat, uléhala s ním dokonce i ke spánku.¹⁷⁹ Na čepení si nepamatuje ani jedna z pamětnic, historička Marie Z. však vyzdvihuje důležitost tohoto obřadu.

Po tomto obřadu mohla v hospodě pokračovat zábava, nejčastěji se samozřejmě tančilo nebo se hrály různé humorné hry. Hraní her k odehnání nudy uvádí i Marie Z. Nejznámější spočívala v přehazování si klobouků v postupně rychlejším rytmu, dokud někdo nevypadnul. Muzikanti nejčastěji hráli sóla pro nejvyšší svatební hodnostáře, zřídka zahráli také tzv. čakačum, tedy lidem, kteří nebyli na svatbu ani hostinu pozváni, ale mají k rodině

¹⁷⁸ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 142-144.

¹⁷⁹ SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010. s. 61-63.

nějaký vztah. Po ukončení zábavy dostali svatebčané výslužku v podobě koláče a masa a mohli se vydat na cestu domů.¹⁸⁰

„Na druhý svatební den přijel ženich s vozem pro nevěstu, svatebčané naložili výbavu a zvláště peřiny na vůz a nevěsta odjela do nového domova. Potom prosila ženichova otce a matku, aby ji přijali za svou dceru, přičemž jim políbila ruce.“ Její výbava bývala uložena ve zvláštních svatebních truhlách, které si nevěsta ponechávala po zbytek života.¹⁸¹ Štikův výzkum ještě doplňuje výpověď Jany B. a Marie Z., které se shodují v tom, že druhý den se chodilo na tzv. poprówki. Šlo o sešlost svatebčanů, kde se uvařil například guláš a opět se popíjel alkohol. Lidé se vždy scházeli u rodičů toho, na jehož straně byli na svatbě.

4.2.3 Úmrtí a pohřeb

V 19. století se lidé na svůj odchod připravovali dlouho dopředu. Sepisovali závěť kvůli majetku pro jejich dědice nebo si připravovali oblečení do rakve. Na Třinecku se tradovalo, že ohlašovatelem smrti může být pták sýček, který údajně houkal u domu toho, kdo měl brzy zemřít. Přicházející smrt člena rodiny lidé rovněž přisuzovali padajícím obrazům ze stěn, tlučení na půdě nebo prasknuté okenní tabuli.¹⁸²

Těsně před smrtí přicházeli k umírajícímu příbuzní a sousedé, aby se rozloučili a rovněž se s umírajícím smířili, pokud bylo potřeba, jelikož člověk neměl odejít ze světa nesmířen s ostatními.¹⁸³ K umírajícímu rovněž přicházel i kněz, který ho vyzpovídal, aby se tak člověk zbavil všech svých tajností a starostí a mohl odejít v klidu. Podle Jany B. však farář do domu přicházel, až když člověk zemřel. Pokud umíral hospodář, přišel k němu rychtář se třemi koňšely, kteří sepsali jeho poslední vůli, jež byla rodině přečtena až třetí den po pohřbu.¹⁸⁴

„U umírajícího se nemělo plakat, aby se netrápil. Když člověk zemřel, zastavovali hodiny, zastírali zrcadla a otvírali okno, aby prý jeho duše měla volnou cestu.“¹⁸⁵ Podle Anny A. bezprostředně po smrti do domu přicházel doktor, který vystavil úmrtní list. Podle Jany B. a Anny A. se na zdi a přes okna přidělávala černá látka nebo plátno, což v žádné literatuře uvedeno nebylo. Zemřelému se rovněž zavíraly oči, jelikož se jich příbuzní báli a věřili, že by se mohl dívat na toho, kdo zemře jako další. Anna A. si nepamatuje zavírání očí, místo toho se u nich dával mrtvému přes obličej šátek. Po smrti nebožtíka umyli a převlékli do jím

¹⁸⁰ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 149-151.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 151.

¹⁸² Tamtéž, s. 154.

¹⁸³ Tamtéž, s. 155.

¹⁸⁴ SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010. s. 75.

¹⁸⁵ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 155.

zvoleného oblečení, nenasazovali mu však boty, jelikož se domnívali, že by mrtvý chodil po světě a neměl klid.¹⁸⁶ Tělo zesnulého poté přenesli ze země nebo slámy do rakve položené na stoličkách, kde se nacházel až do pohřbu, obvykle tři dny. Podle pamětnic se vyhradila jedna místnost, která se vyklidila pro účely umístění rakve se zemřelým. Rakev se nechávala otevřená. V těchto dnech k zemřelému přicházeli příbuzní, přátelé a sousedé, aby se rozloučili, nejčastěji se modlili nebo zpívali různé smuteční písně. Historička Marie Z. s touto tezí plně souhlasí. Alena W. si tento zvyk také pamatuje, příbuzní a sousedi přišli vždy večer, sedli si kolem rakve a zpívali. Jana B. uvádí, že zemřelému chodili zpívat jen ti nejbližší, jinak nikdo, Anna A. zase tvrdí, že zpívat docházeli sousedé a příbuzní jen v noci, kterou zde celou strávili.

Zvláštní obyčeje se vázaly k předmětům, se kterými přišel zemřelý do styku. Ty pozůstalí odkládali na nepřístupná místa, jelikož jim přisuzovali škodlivou moc, například slámu, na které nebožtík ležel ještě před smrtí, museli spálit. Také vodu, se kterou zemřelého myli, vylili na místo daleko od domu, domnívali se totiž, že by mohla škodit obyvatelům domu, kdyby pod něj stekla. Do rakve vkládali klobouk nebo čepici, aby zemřelému nebyla zima, nesměly chybět také obrázky svatých a růžence, svobodným ženám se zde navíc pokládal také věneček.¹⁸⁷

V den pohřbu se v domě zemřelého shromáždila celá jeho rodina, také sousedé, přátelé a velká část vesnice, aby mohli zemřelého vyprovodit k jeho poslední cestě. Podle Anny A. se víko rakve před vnesením z domu muselo přibít hřebíky. „*Rakev z domu vynášeli nejbližší příbuzní zemřelého, hlavně synové a zeťové. Bylo to pokládáno za jejich povinnost. Přitom se rakev vždy kladla na práh domovních dveří.*“¹⁸⁸ Podle Aleny W. se z domu vynášelo nohama dopředu. Marie Z. a Alena W. shodně uvádí, že se rakví muselo třikrát poklepat o práh domu. Ještě před odchodem se převrátily židle, na nichž byla položena rakev, údajně aby dům neopustilo štěstí pro zbytek rodiny. Poté se pohřební průvod vydal směrem ke hřbitovu. Josef R. v této souvislosti uvádí, že existovalo přesné pořadí, v jakém se za rakví půjde. Rakev byla dlouhou dobu nesena, na přelomu 19. a 20. století se začaly používat pohřební vozy. S touto tezí souhlasí Marie Z., i Anna A. si pamatuje na pohřební vozy. Jana B. vzpomíná na pohřeb její babičky, kterou na hřbitov vezl pohřební vůz tažený dvěma koňmi, byl černý, ze všech stran prosklený a na rakev se pokládaly postavičky andělíčků.

¹⁸⁶ SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010. s. 77-78.

¹⁸⁷ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 156-157.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 158.

Po příchodu ke kostelu se za mrtvého konala mše, poté se lidé odebrali ke hrobce, kde se rakev spustila do země. Na rakev v zemi musel každý hodit hrstku hlíny, aby se mrtvý nezjevoval pozůstalým. Tento zvyk si pamatuje Jana B. i Anna A., s tezí souhlasí i Marie Z. Bylo rovněž obvyklé, že u hrobu nikdo nesměl plakat, aby mrtvého netížily slzy, obzvláště neměla plakat vdova, jinak by na svého muže nezapomněla. Zvláštní obyčejje můžeme sledovat u pohřbů nepokřtěných dětí. Ty nesměly mít křesťanský pohřeb, pochovali je pouze nejbližší příbuzní. Rovněž se s nimi pojil rozšířený názor, že se jejich duše po smrti mění ve strašidla. Sebevrahům zase nesměl zvonit umíráček, byli pochováváni bez účasti kněze a veškerých obřadů, pohřbeni byli často za stěnami hřbitova.¹⁸⁹

Po pohřbu se konala pohřební hostina jako pocta zemřelému, nejbližší příbuzní byli zváni do tzv. smutečního domu, zbytek do hospody. Po obřadním jídle, obvykle sýr, máslo, chléb a pivo, lidé zpívali, tančili a popíjeli alkohol. Tento zvyk mnozí považovali za morbidní či nevhodný.¹⁹⁰ Zde se teze respondentů poměrně neshodují. Alena W. si pamatuje, že místo pohřební hostiny měli doma jen malé pohoštění v úzkém rodinném kruhu, rodina Jany B. neorganizovala žádné pohoštění ani hostinu, smuteční hosté se od hřbitova prostě rozešli domů. Anna A. pamatuje malou domácí hostinu, na kterou se opět zvali jen nejbližší příbuzní, uvařil se kotel guláše a pil se čaj s rumem. S pamětnicemi nesouhlasí historička Marie Z., která uvádí, že pohřební hostina se v nějaké formě konala vždy, u bohatších rodin se konala v hospodě, u těch chudších doma. Podle ní se na těchto hostinách dokonce tančilo. S touto tezí částečně souhlasí i Josef R., podle něj se hostiny konaly převážně v hospodě, akorát se na nich netančilo.

Po skončení těchto pohřebních obyčejů následovala očista domu. Lidé se zbavovali nepotřebných pozůstalostí zemřelého, šatstvo se rozdávalo chudým, ostatní věci se pálily. Lidé vyjadřovali svůj žal nošením šatstva bílé barvy, barvou smutku v 19. století. Na přelomu století se barvou smutku stala barva černá. Délka trvání smutku se rozdělovala na dva časové intervaly. Základní jednotkou bylo šest týdnů, tu dobu drželi smutek všichni, další rok poté držela smutek nejbližší rodina zemřelého.¹⁹¹ S touto tezí souhlasí pouze Jana B. a Marie Z. Výpovědi respondentů nejsou jednotné, co se týče délky smutku. Alena W. tuto dobu odhaduje na jeden rok, Anna A. pamatuje dobu jednoho roku a čtrnácti dní. Josef R. v této souvislosti uvádí, že držení smutku bylo velmi individuální, někde jej drželi velmi krátko, někde déle než výše uvedené časy. Během smutku se neměly pořádat žádné oslavy,

¹⁸⁹ ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčejje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. s. 158-160.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 162.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 162-163.

tancovačky ani zábavy, Alena W. však pamatuje na svého dědu, který si vzal jinou ženu tři týdny po smrti její babičky, jelikož vlastnil několik pozemků a zvířat, tudíž se o to nezvládal starat sám a další ženu si vzal jen z důvodu výpomoci při starosti o jeho hospodářství.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývala zejména popisem života lidí žijících v Třinci v 19. století a první polovině 20. století dle různých hledisek. Na tuto teoretickou část navazovala praktická část, která si kladla za úkol popsat a porovnat tyto hlediska z pohledu historiků, kteří se o oblast Třince zajímají, nebo z pohledu pamětníků, kteří v Třinci žili.

V teoretické části byla detailně rozpracována témata uvedená v dílčích cílech práce. První z nich měl definovat pojem každodennost, který mnoho historiků a badatelů považuje za komplikovaný a obtížně vymežitelný. V této práci jsme k tomuto účelu použili knihu *Z dějin české každodennosti: život v 19. století* paní Lenderové a *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století* pana Nováka. Dále se v první části teoretické části práce provedla odborná diskuze o aspektech života jako je obydlí, oděv, strava, volný čas, nářečí, obyvatelstvo, základní školství a folklor. Tato část se rovněž krátce věnovala životu v Třinci do počátku 19. století a založení Třineckých železáren, které výrazně ovlivnily další vývoj Třince a život v něm. V druhé části byla rozpracována témata pojednávající o historických událostech první poloviny 20. století a jejich vliv na život obyvatel Třince, šlo o první světovou válku, spor o Těšínsko a druhou světovou válku. Třetí a poslední část teoretické části tvořil popis výročních obyčejů (Vánoce, Velikonoce) a rodinných obyčejů (narození potomka, období těhotenství, porodu a šestinedělí, svatba a smrt a pohřeb). Došlo k naplnění těchto dílčích cílů práce, a to za pomoci užití relevantních zdrojů a literatury a následnou komparací mezi tezemi jednotlivých autorů a výzkumníků.

Do textu teoretické části se následně vkládaly výpovědi respondentů spjatých s Třincem. Jednalo se o tři pamětnice a dva historiky. Každá z pamětnic pocházela z jiného sociálního prostředí, tudíž jsme měli možnost porovnat život mezi jednotlivými sociálními vrstvami tehdejší doby. Problém však spatřujeme v jejich nedostatečné informovanosti o první světové válce a sporu o Těšínsko, jelikož se jedná o události, které se odehrály před sto lety, tudíž nebylo možné získat jejich autentické pohledy na tuto problematiku, ale pouze jejich vzpomínky na vyprávění jejich rodičů. Oba historikové však pohled na tyto dvě události poskytli, ač se nejednalo o jejich vzpomínky a paměti. Kromě toho jsme také výpovědi všech respondentů mezi sebou porovnávali, což přineslo obohacující výsledky, jelikož v mnoha případech se jejich teze rozcházely nejen mezi sebou, ale i s danou literaturou.

Jak již bylo předesláno v úvodu, téma bylo zvoleno z důvodu nízkého počtu publikací, které by se zabývaly životem na Třinecku. Většina badatelů se ve svých výzkumech věnovala většinou Třineckým železárnám, publikací věnujících se životu v této obci bylo a je jen málo.

Teoretická část tento problém z části zmírnila, jelikož vycházela z publikací, které se zajímaly také o jiné oblasti života Třinčanů, než vliv Třineckých železáren. Publikace však neobsahovaly mnoho informací, které by se věnovaly přímo pouze Třinci, ale vztahovaly se spíše na celé Těšínsko, proto jsme v praktické části přistoupili k rozhovorům s historiky a pamětníky. Právě oni nám byli schopni poskytnout informace přímo o Třinci, které se nám v publikacích nepodařilo dohledat.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Vzor informovaného souhlasu

Příloha č. 2: Přepisy rozhovorů s respondenty

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

KNIŽNÍ ZDROJE

BRANDSTETTROVÁ, M. *Beskydy: dny všední i sváteční*. Třinec: Wart, 2013. ISBN 978-80-905079-3-7.

GAWRECKÁ, M. *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918-1938*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2004. 195 s. ISBN 80-7248-233-5.

KNYBEL, V. *Ve stínu hutě: obrazem do minulosti Třince*. Vendryně: Nakladatelství Beskydy, 2008. ISBN 978-80-904165-0-5.

LANGER, J. *Beskydy: stavby a život v nich*. Vyd. 1. Třinec: Wart pro Šmíra-Print, 2011. ISBN 978-80-905079-0-6.

LENDEROVÁ, M. a kol. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009. 430 s. ISBN 978-80-246-1683-4.

NOVÁK, P. *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a dvacátého století*. Praha: NZM, 2007. 341 s. ISBN 80-86874-06-7.

NOVOTNÁ, H. a kol. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.

ONDRASZEK, B. *170 let Třineckých železáren: 1839-2009*. Vendryně: Nakladatelství Beskydy, 2009. ISBN 978-80-904165-2-9.

SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky, aneb, Oslavy a rituály v české domácnosti*. Praha: Akropolis, 2010.

Správní vývoj okresu Karviná. Zemský archiv v Opavě.

ŠTIKA, J. *Těšínsko. 1. díl – Přírodní prostředí. Dějiny. Obyvatelstvo. Nářečí. Zaměstnání*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. 375 s. ISBN 80-86101-002.

ŠTIKA, J. *Těšínsko. 2. díl – Obydlí. Oděv*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000. 275 s. ISBN 80-86101-20-7.

ŠTIKA, J. *Těšínsko. 3. díl – Rodina a obec. Obyčeje. Lidové léčitelství*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2001. 238 s. ISBN 80-86101-37-1.

ŠTIKA, J. *Těšínsko. 4 díl – Lidová píseň a hudba. Lidový tanec. Prozaická ústní slovesnost. Lidové umění výtvarné*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002. 364 s. ISBN 80-86101-47-7.

WAWRECZKA, H. *Třinec a okolí v proměnách času*. Třinec: Wart, 1997. ISBN 80-238-2050-8

WAWRECZKA, H. *Třinec a okolí: včera a dnes*. Třinec: Wart, 2004. ISBN 80-239-3819-3.

INTERNETOVÉ ZDROJE

BOJKOVÁ, M. *Lidová strava na Těšínsku* [online]. Brno, 2007 [cit. k 14. 5. 2024]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/7zrx66/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Martina PAVLICOVÁ, CSc.

BORÁK, M., GAWRECKI, J. (ed.). *Nástin dějin Těšínska* [online]. Praha: Výbor pro územní správu a národnosti České národní rady, 1992. [cit. k 14. 5. 2024]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:05d9a330-4be3-11ea-a9e6-005056827e51?page=uuid:f83f22c2-21e5-4627-bde8-2253b97226fa>

CZAIŃSKI, K. *Ponašymu – mieszany kod językowy czeskiego Śląska Cieszyńskiego* [online]. In: *Adeptus*, 2019, roč. 14 [cit. k 14. 5. 2024]. ISSN 2300-0783. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/338592262_Ponasymu_-_mieszany_kod_jezykowy_czeskiego_Slaska_Cieszynskiego

JEŘÁBKOVÁ, A. *Lidová oděvní kultura: příspěvky k ikonografii, typologii a metodologii. Etnologické studie* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2014 [cit. k 14. 5. 2024]. ISBN 978-80-210-6928-2. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/lidova-odevni-kultura-1842540/>

MOLINOVÁ, Š. *Vývoj základního školství v Třinci* [online]. Olomouc, 2012. [cit. k 14. 5. 2024]. Dostupné z: https://theses.cz/id/ehtiqf/Bakalsk_prce.pdf. Bakalářská práce. Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Pavel KOPEČEK.

REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů* [online]. Praha: Grada, 2009 [cit. k 14. 5. 2024]. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/kapitoly-metodologie-socialnich-vyzkumu-1394462/>

SUKOVÁ, M. *Metodologie historických prací* [online]. In: *Civilia – Odborná revue pro didaktiku společenských věd*, 2023, roč. 14, č. 2, 171 s. [cit. k 14. 5. 2024]. ISSN 1805-3963. Dostupné z: <https://old.ksv.upol.cz/civilia/texts/Civilia%2014-2.pdf>

VANĚK, M., MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* [online]. 3., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022 [cit. k 14. 5. 2024]. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/treti-strana-trojuhelniku-1823722/>

VRZAL, O. *Folklorní aktivity v oblasti Těšínské Slezska* [online]. Brno, 2007 [cit. k 14. 5. 2024]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/sbrs4/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Judita KUČEROVÁ, Ph.D.

ZOUNEK, J., ŠIMÁNĚ M. *Úvod do studia dějin pedagogiky a školství: kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2014 [cit. k 14. 5. 2024]. ISBN 978-80-210-6944-2. Dostupné z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/451>

Příloha č. 1: Vzor informovaného souhlasu

Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru pro účely výzkumu bakalářské práce

Název práce: Každodennost 19. a první poloviny 20. století v Třinci

Autor práce: Sára Wachalová

Kontaktní údaje: sara.wachalova@seznam.cz / +420 777 861 557

Škola: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Studijní program: Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás s žádostí o účast na rozhovoru, jehož cílem je popsat každodenní život v Třinci během 19. století a první poloviny 20. století a porovnat jednotlivé odpovědi mezi všemi respondenty tohoto rozhovoru. Výzkum bude probíhat formou rozhovoru, ve kterém budete vlastními slovy odpovídat na mnou předem připravené otázky. Těch je zhruba 13 a týkají se mnoha aspektů života v Třinci v uvedeném období – například budeme hovořit o oděvu, obydlí, stravě, volném čase, společenských dopadech událostí první poloviny 20. století, tedy o světových válkách a sporu o Těšínsko. Dále budeme hovořit také o rodinných obyčejích jako narození potomka, svatba nebo pohřeb a také o způsobu slavení Velikonoc a Vánoc. Délka rozhovoru se odhaduje na přibližně hodinu, záleží však na obsáhlosti Vašich odpovědí.

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

- Byl/a jsem informován/a o účelu rozhovoru, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu bakalářské práce Sary Wachalové na téma Každodennost 19. a první poloviny 20. století v Třinci.
- Byl/a jsem obeznámen/a s tím, jak bude s rozhovory nakládáno a jakým způsobem bude zajištěna anonymita i po skončení rozhovorů, která znemožní identifikaci mé osoby. Nikde nebude uvedeno mé jméno či jiné osobní údaje, díky kterým bych mohl/a být identifikován/a.
- Souhlasím se zvukovým nahráváním následujícího rozhovoru a jeho následným doslovným přepisem do písemné podoby. Zvuková nahrávka bude následně smazána a transkripce přístupná pouze komisi u obhajoby práce. Rovněž souhlasím s citováním částí rozhovorů v praktické části této bakalářské práce.
- Jsem si vědom/a svého práva souhlas kdykoliv odvolat kontaktováním autorky práce pomocí výše uvedených kontaktů.

Datum:

Jméno, příjmení a podpis respondenta:

Podpis badatele:

Příloha č. 2: Přepisy rozhovorů s respondenty

Rozhovor č. 1 – pamětnice, z důvodu anonymizace bylo její jméno změněno na Alena W.

Badatel: Jak dlouho v Třinci žijete?

Pamětnice: Bydlím zde 56 let, od narození jsem však bydlela v Konské, dnešní části Třince.

Badatel: Vnímál/a jste rychlost modernizace regionu a života lidí v porovnání s jinými městy/oblastmi Slezska (či i Moravy či příhraničnímu Polsku) jako výrazně rychlejší/pomalejší a v čem?

Pamětnice: Třinec se dost rychle modernizoval, protože se toho díky železárnám hodně postavilo, například nemocnice na Podlesí, poté i na Sosně, předtím byla nemocnice pouze v železárnách, vlastně přímo uprostřed nich, kde se léčili i lidé, kteří se železárny neměli nic společného, jelikož nejbližší nemocnice byla až v Těšíně. Rozvoj železáren měl ale podle mě i negativní stránku, jelikož se všude hrozně prášilo, byl špatný vzduch, hodně hluku.

Badatel: Jak podle Vás poznamenal život v Třinci rozkvět a rozvoj Třineckých železáren?

Pamětnice: Viz otázka číslo 2.

Badatel: Jak vypadalo typické obydlí? Z kolika místností se skládalo, jaké měly tyto místnosti funkce? Jaký nábytek se v nich nacházel?

Pamětnice: My jsme bydleli v malém dřevěném domku s kuchyní a dvěma jizbami, kde jsem bydlela s rodiči a třemi sourozenci. Domek byl přízemní se sedlovou střechou. Na chodbě se v zemi nacházely dveře, které vedly do sklepa a chléva, kde jsme měli kozu a slepice. Ten vchod byl tak udělaný proto, abychom to nemuseli obcházet venkem. V domě se nám žilo dobře, ale nebyla v něm voda, takže i záchod byl bez vody, všechnu vodu jsme museli nosit ze studny, která byla zhruba 100 metrů od domu. Nosili jsme vodu na praní, na jídlo, bylo to hodně obtížné. Veškerý nábytek byl ze dřeva, měli jsme takové obyčejné postele a skříně, v kuchyni byl ještě otoman, kuchyňský kredenc, stůl, židle. Veškerý nábytek byl takový starosvětský, krásně vyřezávaný. Byly i domy, kde v jedné polovině žila rodina a v druhé se nacházel chlév, takže všichni chodili přes jednu chodbu, tu, co se nacházela mezi těmi polovinami. Pak ještě někdo bydlel v kurlocích, což byl velký dřevěný dům, uprostřed chodby byla díra, v ní byl oheň a na něm se vařilo, topilo, z toho šel dým, ve stejné místnosti se i jedlo, spalo, takže ti lidé museli páchnout. Vařili jsme na kachlových kamnech, ne takové ty velké, které znáš z pohádek, že se na nich i spalo, ale takové menší, vím, že byly modré. Na kamnech se nacházely 4 blachy, na kterých jsme často dělali bramborové placky. Topili jsme dřevem a uhlím, uprostřed byla pec na pečení, takže maminka často pekla koláče a nad troubou byla velká nádoba na vodu, která se ohřívala teplem z té pece, když se zrovna peklo.

Badatel: Jaké se nosilo oblečení během dne s ohledem na roční období? Jaké se nosilo oblečení během mimořádnějších dní – například svatba, křest dítěte, pohřeb? Jak bylo oblečení zdobeno?

Pamětnice: Během dne jsme jako děti nosili takové tepláky s gumou na dolním švu, maminka nám pletla takové svetry z ovčí vlny, dospělí nosili kabáty různé. Boty byly mrazówki, takové z filcu, kožené boty jsme tehdy vůbec neměli. V létě jsme nosili takové trenky, obyčejná

trička, jednoduché boty, ale častěji jsme chodili naboso, v botách jen do školy. Menší děti musely ve všední i sváteční den nosit pouze bílou, neexistovalo, aby na sobě mělo dítě například černou nebo nějakou tmavou barvu. Co se týče svátečního oblečení, tak se nosil kroj. Ten se skládal ze sukneš s živůtkem, pod sukni byla taková spodnice, na sukni byla zástěra, potom takový vyšívání pásek, pamatuji si, že na něm byly perličky, které mi tam našila moje maminka. Pod tím živůtkem byla taková blůzka nebo halenka s naškrobenými obrovskými rukávy. Na hlavě jsme nosili čepce, takové korunkové jsme tomu říkali, na tom tvrdý naškrobený šátek uvázaný na pidlo. Celkově ty kroje měly různé barvy, většinou jsem tady viděla kroje modré nebo zelené. Ty spodnice byly buď tmavě modré, tmavě zelené nebo černé, živůtek byl taky vyšívání perlami. ta sukneš nebyla nijak zdobena, ta byla jen nabraná kolem pasu, měla tam takové záhyby, akorát dole měla takovou sametovou pásku jiné barvy. Od pasu byla zástěra, ta už byla zdobenější, barevnější, na zádech byla svázaná mašlí.

Badatel: Co se jedlo během dne s přihlédnutím na roční období? Co se jedlo během svátečních dní – svatba, křest, aj.?

Pamětnice: Jedli jsme různé jídla, nejčastěji chleba, rohlíky, maso jsme měli jen jednou za týden, většinou buď v neděli nebo v sobotu, málokdy se stalo, že jsme měli maso v oba dny, přes týden už vůbec ne. To jsme jedli bramborové halušky, zelí, bramborové placky, rýži v mléku. Na Vánoce jsme jedli oplatky s medem, potom jsme měli hrachovou polévku, kapra, bramborový salát vůbec nebyl, ten jsme začali dělat až v mé dospělosti, takže místo toho jsme měli jen brambory. Pak se jedl koláč, maminka ho vždy pekla z domácího tvarohu její kamarádky, takže byl spíš takový svatební. Pamatuji si, jak do toho tvarohu tatínek ještě dával tři panáky rumu. Před večeří jsme nejedli, protože jsme chtěli vidět zlaté prasátko, ale když už přišel velký hlad, tak nám maminka ještě udělala brambory s takovým sladším zelím. Nesmělo se to dělat na špeku, jelikož jsme se před štědrovečerní večeří postili, takže se to dělalo na másle.

Badatel: Jak lidé trávili volný čas?

Pamětnice: Toho jsme moc neměli, samozřejmě jsme běhali venku s kamarády, ale jen na vyhraněném místě hned u domu, vždycky se určil nějaký bod, za který jsme už sami nemohli. Když rodiče stavěli nový dům, tak nás buď nechali doma a museli jsme se starat o mladší sourozence, nebo nás brávali s sebou. Poté, když se narodila moje nejmladší sestra, tak jsme museli být doma a starat se o ni, zatímco maminka šla pomáhat na stavbu. Sestru ráno okoupala a nám do hrníčku připravila jídlo pro sestru na celý den a řekla nám, co ji kdy máme dát. Takže jsme teda běhali venku s kamarády, ale hlavně se starali o mladší sourozence, taky jsme pomáhali na poli, s dobyt看kem, doma jsme hlavně uklízeli nebo pomáhali mamince. Když byl čas, tak jsme poslouchali pohádky z rádia, po kterých hrála dechová hudba, na kterou jsme společně se sourozenci a maminkou tančili.

Badatel: Jak se v Třinci projeví události a důsledky první světové války a sporu o Těšínsko?

Pamětnice: Z první světové války si nepamatuju nic, u nás se o tom nic nevyprávělo, protože to bylo nepříjemné téma.

Badatel: Jak vypadal život v Třinci mezi světovými válkami?

Pamětnice: Z tohoto období si pamatuji akorát vyprávění mojí maminky, jak si všichni vzájemně pomáhali, když opravovali budovy zničené během první světové války. Kdo měl nadbytek dřeva, poskytl ho někomu jinému, kdo měl kámen, tak zase kámen. Moje maminka chodila na neplacenou brigádu, když se opravoval místní kostel, tak tam pomáhala s nějakou jednodušší prací.

Badatel: Jak život v Třinci poznamenaly události druhé světové války?

Pamětnice: Pamatuju si, že kousek od našeho domu spadla bomba tak tam byla obrovská díra. Jinak jsem nevnímala nějakou změnu oproti normálu, byla jsem v té době malá, takže mi rodiče nic neříkali a já bych tomu stejně asi nerozuměla.

Badatel: Jak se v Třinci slavily Vánoce? Jaké se k nim vázaly tradice, pověry a obyčeje?

Pamětnice: Krájeli jsme jablka, stejně jako se to dělá dnes, poté jsme louskali oříšky, házeli jsme botami za sebe. Vždycky jsme od štědrovečerní večeře museli kousek odložit a tatínek to pak odnesl našim zvířatům. Po večeři a dárkách jsme šli na půlnoční mši. Z té jsme přišli o půl druhé v noci a často ještě jedli koláč, co zbyl od večeře. Na první i druhý svátek vánoční jsme šli zase do kostela. Poté byl oběd, pak jsme museli my děti umýt nádobí a pouklízet, pak jsme poslouchali pohádky z rádia. A po té pohádce jsme museli škubat peří, což jsme dělali každou a celou zimu, hlavně proto, že moje maminka měla čtyři dcery a každé musela dát do výbavy peřinu a dva polštáře, všechno péřové samozřejmě.

Badatel: Jak se v Třinci slavily Velikonoce? Jaké se k nim vázaly tradice, pověry a obyčeje?

Pamětnice: Ve čtvrtek jsme se šli brzy ráno koupat do Olzy, v pátek ráno jsme chodili třást se stromy, aby rodily, v sobotu už byl takový větší svátek, to jsme šli odpoledne do kostela. V neděli jsme nedělali nic, co si pamatuju, v pondělí jsme šli zase do kostela, odpoledne už bylo takové uvolněnější, tak se chlapci i děvčata navzájem polévali vodou, nejčastěji na sebe vylévali rovnou celé kýble vody. Na dopoledne jsme klasicky malovali vajíčka, chlapci nás zlíli vodou a vyšlehali karabáčem.

Badatel: Jaké zvyky či obyčeje se pojily k těhotenství ženy, příchodu nového potomka na svět, následnému období šestinedělí matky a křtu dítěte?

Pamětnice: V té první polovině jsem já ještě byla malá, takže to šlo celkem mimo mě, když byla moje maminka těhotná, tak jsem si prostě jen řekla, že má velké břicho a dál jsem to neřešila, jen vím, že pak ke konci těhotenství už tak jen polehávala, většinu věcí doma i na poli dělal tatínek. Pak, když už začala rodit, což vždy zvládla sama bez ničí pomoci, tak nás tatínek musel odvézt k babičce, která bydlela kousek od nás, jelikož kdysi se rodilo normálně doma a nebylo vhodné, aby to viděly i děti. Ke křtu se chodilo do kostela, pak se šlo na hostinu, kde chodila jen nejbližší rodina, takže prarodiče, kmotři.

Badatel: Jak v Třinci probíhaly zasnuby a svatba? Jaké tradice a pověry se pojí k těmto dvěma významným životním událostem?

Pamětnice: Kdysi svatby bývaly doma, pamatuju si totiž, jak se ženil brácha od mamky, ten se ženil v takovém podobném domku, jako jsme měli my, jen byl trochu horší, měl jen jednu jizbu, tam se vařilo, jedlo a seděli tam všichni hosté. Uzavřít sňatek se samozřejmě šlo do

kostela, pak se svatebčané vraceli domů na hostinu a na tancovačku šli do hospody. Nejspíš to dělali proto, aby ušetřili za jídlo v hospodě.

Badatel: Jaké tradice a pověry se pojily se smrtí člověka a jeho následným pohřbem?

Pamětnice: Když kdysi někdo umřel, tak ho nechávali doma, pohřeb byl většinou 3 dny po smrti, takže celou tu dobu byl ten mrtvý s rakví doma. V zimě to až tak hrozné nebylo, ale pamatuju si, když někdo zemřel v létě, ten pach byl neúnosný, někdy z té rakve i něco kapalo. Když zemřela maminka teta, taky jsme ji měli doma v dočasně vyklizené místnosti a dodnes si pamatuji, jak jsem se na ni chodila do té rakve koukat a zpívala jsem jí nějaké písničky. Ta rakev byla položena na poměrně vysokých židlích. Pak večer k tomu zemřelému vždycky chodil zbytek rodiny a v podstatě celá vesnice, sedli si kolem té rakve a zpívali takové smutné písničky. Moje babička zemřela v nemocnici a pamatuji si, jak jsme šli zazpívat i tam. Pak se ten mrtvý musel umýt, převléct do oblečení, které si před smrtí vybral. Pak v den pohřbu se rakev vynášela z domu, muselo se třikrát poklepat rakví o práh domu, toho mrtvého museli nést nohama dopředu. Potom se šlo směrem ke kostelu, a nakonec se rakev spouštěla do země. Pohřební hostiny v hospodě si nepamatuji, my jsme měli jen nějaké malé pohoštění doma pro ty nejbližší. Kdysi se držel smutek rok, celou tu dobu se chodilo jen po černu, pak to zkrátily jen na šest týdnů. Pamatuji si ale, jak zemřela druhá babička, ta měla mnoho pozemků a zvířat, tak se tehdy udělala výjimka a můj dědeček si už tři týdny po pohřbu bral jinou ženu, aby se měl kdo starat o zvířata. Měli úplně normální svatbu v kostele, pak hostinu v hospodě a s hudbou.

Rozhovor č. 2 – pamětnice, z důvodu anonymizace bylo její jméno změněno na Jana B.

Badatel: Jak dlouho žijete v Třinci?

Pamětnice: Už od narození, takže od roku 1938.

Badatel: Vnímali jste rychlost modernizace regionu a života lidí v porovnání s jinými městy/oblastmi Slezska (či i Moravy či příhraničnímu Polsku) jako výrazně rychlejší/pomalejší a v čem?

Pamětnice: Určitě se to tady rozvíjelo rychleji, hlavně díky železárnám, v okolí takový podnik neměli a ten příliv lidí způsobil rychlejší výstavbu nějaké občanské vybavenosti, obchodů, nemocnic, škol atd. Díky těm železárnám se nabízely další pracovní místa, které braly hlavně ženy, protože v železárnách práce pro ženy moc nebyla. Takže bych určitě řekla, že to bylo rychlejší než kolem. Zase se opakují, ale nebýt železáren, tak se to rozvíjí o dost pomaleji.

Badatel: Jak podle Vás poznamenal život v Třinci rozkvět a rozvoj Třineckých železáren?

Pamětnice: Podle mě pozitivně, protože tu přicházelo hodně lidí ze Slovenska i Polska za prací. A tyhle pracovní místa znamenaly pro Třinec strašný plus, nebýt železáren, tak podle mě zůstaneme jen nějakou menší vesnicí.

Badatel: Jak vypadalo typické obydlí? Z kolika místností se skládalo, jaké měly tyto místnosti funkce? Jaký nábytek se v nich nacházel?

Pamětnice: My jsme napřed bydleli v místě, kterému se přímo říkalo kolonie a potom jsme se přestěhovali na ten Nový Borek, a přitom jsme stavěli chalupu. Dům na tom Borku měl tři pokoje, ale bydleli jsme tam i s babičkou a dědou. A pak jsme tam byli 4 děti a rodiče.

Prarodiče měli svůj pokoj, ve kterém jen spali na dřevěné posteli. Rodiče spali v takové dřevěné vyřezávané posteli, my děti jsme tam někdy spali s nimi, ale většinou na takové nepohodlné váleňdě nebo otomanu. V tom našem pokoji bylo i rádio, na kterém jsme často poslouchali pohádky. V kuchyni jsme tehdy ani neměli ledničku, tak se všechno dávalo do sklepa a v zimě za okno nebo prostě ven. Nic jsme nenakupovali do zásoby, kupovalo se jen to, co se snědlo. Jenom se kupovalo to, co se snědlo. Zahradu jsme u domu měli, ale tam to nebylo na pěstování, to byla taková jenom malá zahrádka. Tam jsme měli jen květiny a něco málo zeleniny, třeba mrkev, rajčata a tak. V kuchyni jsme měli i pec, která i topila v té místnosti, když byla zima, takže vždycky ráno se muselo zatopit. Na té peci jsme i ohřívali vodu na mytí nádobí nebo naši hygienu. Elektřinu jsme měli už co si pamatuju, ale vodu ne, pro tu jsme museli chodit do studny, co byla hned u domu, pak později už jsme měli i tekoucí vodu v domě.

Badatel: Jaké se nosilo oblečení během dne s ohledem na roční období? Jaké se nosilo oblečení během mimořádnějších dní – například svatba, křest dítěte, pohřeb? Jak bylo oblečení zdobeno?

Pamětnice: Já jsem byla nejmladší ze sourozenců a moje starší sestry byly ještě dvojčata, takže jsem všechno oblečení po nich zdělila, aby i rodiče ušetřili. Nosili jsme různé tepláky s gumou dole. Ostatní děti nosily různá trička, ale naše maminka byla švadlena, takže když jí zbyla nějaká látka z práce, tak nám ušila nějakou hezkou halenku nebo košili, takže jsme chodili v halenkách většinou, někdy i v tom tričku, ale málokdy. V zimě jsme nosili kabát hubertus. Ten byl zelený, sahal po kolena a pamatuji si, že strašně kousal zevnitř. Měl i kapuci, v ní byly červené kostky. Na sobě měl takové zvláštní knoflíky, nevím, jak to popsat, ale vypadalo to jako vrásky nebo vroubky. Ten hubertus byl univerzální, nosili ho ženy, muži i my děti. V zimě jsme nosili kožené zimní boty na malém podpatečku, v létě střevičky s punčochami a často jsme chodili i boso. Někaké sváteční oblečení kroj si nepamatuji, ono to bylo drahé a my jsme moc peněz neměli. Nosili jsme akorát šaty, když jsme šli do kostela, jinak nic.

Badatel: Co se jedlo během dne s přihlédnutím na roční období? Co se jedlo během svátečních dní – svatba, křest, aj.?

Pamětnice: Ráno se dělala vždycky káva, taková žitovka, byla s mlékem. Ke snídani jsme skoro vždycky měli chleba se sádlem. Babička strašně ráda pekla, takže o víkendech jsme místo toho mívali koláč nebo závin. Šunku nebo salám jsme vůbec neměli, celkově maso nebo uzeniny jsme měli jen k obědu buď v sobotu nebo neděli, jinak vůbec. K obědu jsme měli vždycky brambor s kyškou, někdy bramborový guláš, ale bez salámu nebo masa. Pak jsme ještě často měli zelí s bramborami nebo chlebem. Na večeři jsme měli, co dům dal, a nebo chleba s marmeládou a nebo mamka koupila nějaké šátečky. O Vánocích jsme během dne drželi půst, abychom viděli prasátko. Potom večer jsme měli rybí polévku. Bramborový salát nebyl, protože ještě nebyla ani majonéza, ale mamka dělala takový salát z brambor, uvařených fazolí a obyčejné octové zálivky. K tomu jsme vždycky museli mít rybu, protože taťka byl vášnivý rybář a tu rybu nám nutil, i když nám nechutnala.

Badatel: Co jste dělala ve volném čase?

Pamětnice: Převážně jsme byli venku a jako holky jsme pletly nebo háčkovaly. Bydleli jsme kousek od uhelných skladů, takže jsme chodili i tam a vždycky přišli úplně špinaví nebo jsme

to vyprali v potoce, abychom doma nedostali na zadek. A samozřejmě jsme taky pomáhali doma, když bylo třeba.

Badatel: Jak se v Třinci projeví události a důsledky první světové války a sporu o Těšínsko?

Pamětnice: Z té první si nepamatuju nic, to jsem ještě nežila a rodiče si vždycky něco povídali, když jsem byla malá, ale mě to nějak nezajímalo, byla jsem dítě.

Badatel: Jak vypadal život v Třinci mezi světovými válkami?

Pamětnice: No pamatuju si akorát to, že rodiče dostali vyhazov v práci, protože jednoduše jejich zaměstnavatelé neměli dost peněz na to, aby jim dali výplatu, k tomu měli 4 poměrně malé děti, takže u nás to bylo dost hrozná období, neměli jsme co na sebe, co do pusy, myslím si, že takhle to mělo hodně rodin podobné.

Badatel: Jak život v Třinci poznamenaly události druhé světové války?

Pamětnice: Z druhé světové války si pamatuju akorát to, jak houkaly sirény a my jsme pištěli, křičeli a utíkali všichni do krytu. U nás ty bomby padaly hodně často, protože jsme bydleli hned u železáren, které byly terčem většiny bomb. Pak ty železárny byly po válce hodně poničené, ale trvalo celkem chvíli, než zase začaly fungovat.

Badatel: Jak se v Třinci slavily Vánoce? Jaké se k nim vázaly tradice, pověry a obyčeje?

Pamětnice: Všechny tři dny jsme museli chodit do kostela, jinak jsme si vždycky lehli na ty naše válendy a poslouchali pohádky z rádia. Taky jsme si hodně četli knížky. Ve Štědrý den jsme pomáhali mamince s přípravami na večeři, drželi půst kvůli prasátku a pak večer jsme měli večeři, o té jsem mluvila už předtím. Od stolu nesměl nikdo během večeře vstát, jinak měl do roka zemřít. Po večeři jsme rozkrajovali jablíčko, hvězdička znamenala zdraví, křížek smrt. Taky jsme házeli botou za sebe, jinak si jiné tradice ani pověry nepamatuju. Pak jsme šli ke stromečku a rozbalovali si dárky. Dostávali jsme různé hračky, třeba panenky, člověče nezlob se jsme taky jednou dostali, pak takové papírové panenky na vystřihování, kterým se pak přidělávaly papírové šaty, i omalovánky jsme někdy dostali, tak jsme je pak na první a druhý svátek vybarvovali. I oblečení jsme často dostávali. Na půlnoční mši jsme taky chodili, ale nebylo to nic pravidelného.

Badatel: Jak se v Třinci slavily Velikonoce? Jaké se k nim vázaly tradice, pověry a obyčeje?

Pamětnice: My jsme nebyli moc nábožensky založená rodina, do kostela jsme chodili jen o těch Vánocích, jinak ne, takže ani ty Velikonoce jsme moc neřešili, v pondělí k nám akorát chodili chlapi nás polít a vyšlehat karabáčem. Kdysi jsme museli pustit každého, kdo chtěl přijít, ne jak dneska, kdy se holky zamykají a schválně nikoho nepouštějí. Ještě jsme akorát malovali vajíčka a do kostela zašli jen na Velký pátek, aby nás sousedi nepomluvili.

Badatel: Jaké zvyky či obyčeje se pojily k těhotenství ženy, příchodu nového potomka na svět, následnému období šestinedělí matky a křtu dítěte?

Pamětnice: Já vím, že se vždycky říkalo, že by se pro dítě neměla kupovat výbava, než se narodí, protože kdysi ty miminka často umíraly po porodu a ta výbava se kupovala zbytečně. Já i všichni mí sourozenci se narodili v porodnici v železárnách, ne doma, jak to bylo zvykem.

Ke křtu si nepamatuji nic, protože jsme nebyli věřící, a tak mě ani sourozence rodiče nedali pokřtít.

Badatel: Jak v Třinci probíhaly zasnuby a svatba? Jaké tradice a pověry se pojí k těmto dvěma významným životním událostem?

Pamětnice: Kdysi svatba trvala dva dny, první byla normální svatba a druhý den se chodilo na poprůvky k novomanželům domů. Ta svatba se nedělala v hospodě, ale doma. Takže první ženich s nevěstou poděkovali rodičům za výchovu a všichni odešli do kostela. Tam se asi nic zvláštního nedělo, normálně si řekli ano, pak těm novomanželům všichni svatebčané poblahopřáli a šli zpátky domů, ženich s nevěstou ještě mezitím šli k fotografovi a pak až domů. Tam si všichni dali oběd, zpívali a tančili, pokud to v tom domě šlo, u nás třeba moc ne, protože ta světnice byla hodně malá.

Badatel: Jaké tradice a pověry se pojily se smrtí člověka a jeho následným pohřbem?

Pamětnice: Když děda zemřel, tak si pamatuju, že ho položili do rakve, tu nechali otevřenou, položili ji na židle a celou tu místnost, kde ležel, vyklidili, doprostřed postavili ty židle s tou rakví a na stěny přibili nebo přilepili černé plátno, i přes okna. Bylo to hrozné, takové strašidelné. Tam ten děda ležel 3 dny do pohřbu, protože márnice kdysi nebyly a bylo to v létě, takže to strašně smrdělo. Chodily k němu zpívat jen nejbližší sousedky nebo ženy z rodiny, jinak nikdo, my jsme se tam s mamkou za ním chodili koukat. Maminka mi říkala, že tomu pohřbu se říkalo pohřeb z domu, za tím mrtvým přišel farář, tam se s ním rozloučil a teprve pak se šlo do kostela, kde už ta mše byla kratší, po té mši se šlo na hřbitov, rakev se spustila do země, u toho se zase modlilo a každý na tu rakev hodil hrstku hlíny. Tehdy se u nás žehem vůbec nepohřbívalo, co si pamatuju. Ani nebyly žádné pohřební auta jak dneska, ale takový kočár. Ten táhli dva koně, byl černý, prosklený ze všech čtyř stran, za tím sklem ležela ta rakev a na ní byly různé postavičky andělíčků. Po tom pohřbu se u nás žádná hostina nedělala, ani nějaký oběd, všichni se prostě rozešli domů. Akorát se držel smutek. Ten trval rok a šest týdnů, drželi ho nejbližší příbuzní a taková ti vzdálenější jen těch 6 týdnů. Moje babička na to byla hodně vysazená, ta poctivě celý rok a šest týdnů po smrti jejího manžela nosila jen černou a nutila k tomu i nás, její vnoučata.

Rozhovor č. 3 – pamětnice, z důvodu anonymizace bylo její jméno změněno na Anna A.

Badatel: Jak dlouho žijete v Třinci?

Pamětnice: Celý život, takže přes 80 roků.

Badatel: Vnímal/a jste rychlost modernizace regionu a života lidí v porovnání s jinými městy/oblastmi Slezska (či i Moravy či příhraničnímu Polsku) jako výrazně rychlejší/pomalejší a v čem?

Pamětnice: Já si myslím, že rychleji než ty okolní vesnice nebo regiony. Protože jednak zde byl závod, ty Třinecké železářny. Třinčané tedy měli více peněz než lidé v okolních dědinách, byla tady i nemocnice, a to v železárnách, více lidí bylo v těch železárnách zaměstnaných, jinak lidé neměli moc kde pracovat.

Badatel: Jak podle Vás poznamenal život v Třinci rozkvět a rozvoj Třineckých železáren?

Pamětnice: Jak už jsem nakousla v té minulé otázce, tak závod podle mě urychlil ten rozvoj tady, nebýt toho závodu, tak tady v podstatě nic není a Třinec by se tak nerozvinul. Jediné co, tak byl v Třinci hrozný vzduch, ale s tím musel člověk počítat, když tady bydlel nebo chtěl bydlet.

Badatel: Jak vypadalo typické obydlí? Z kolika místností se skládalo, jaké měly tyto místnosti funkce? Jaký nábytek se v nich nacházel?

Pamětnice: My v naší části domu jsme měli kuchyň a dvě světničky. V jednom domě žily i 3 nebo 4 rodiny. Ty domy vlastnil nějaký boháč a ty jednotlivé byty pronajímal lidem. Ti lidi mu buď normálně platili nájem nebo mu pracovali na poli, v nějaké jeho dílně. My jsme spali v posteli, rodiče měli svou manželskou postel a já s mými sourozenci jsme spali čtyři v jedné posteli. Rodiče spali v jedné světnici a my v té druhé. Skříně jsme měli takové jednoduché, zbité z nějakých desek. Vařili jsme normálně na kamnech, kde se zespona přikládalo dřevo nebo uhlí.

Badatel: Jaké se nosilo oblečení během dne s ohledem na roční období? Jaké se nosilo oblečení během mimořádnějších dní – například svatba, křest dítěte, pohřeb? Jak bylo oblečení zdobeno?

Pamětnice: V létě jsme nosili jakési gatě, takové tepláky, které měly gumu v pase i kolem kotníků. Většinou jsme chodili naboso, rodiče často neměli dost peněz na tom nám koupit boty. V zimě moje maminka přadla vlnu a z ní nám pletla nějaké teplejší kalhoty, svetry, celkově rodiče kdysi hodně vyráběli a šili svým dětem oblečení, vždycky upletli něco tomu nejstaršímu a pak to po něm dědili mladší sourozenci. Místo bundy jsme měli kabát, říkalo se tomu hubertus, většinou býval zelený nebo modrý a byl dlouhý nad kolena a pamatuju si, že vevnitř strašně škrábal, tak jsme ho nechtěli vůbec nosit.

Badatel: Co se jedlo během dne s přihlédnutím na roční období? Co se jedlo během svátečních dní – svatba, křest, aj.?

Pamětnice: Moje maminka vždycky strašně brzo vstávala, tak nám ke snídani napekla placky na blaše, nebo takové jiné placky z mouky, taky na blaše, na oběd jsme mívali třeba jen samotné brambory, brambory se zelím, maso bylo jen v neděli, polívky se taky hodně dělaly, hlavně bramboračka, ale bez masa. Co se týče svatby, tak když už se vědělo hodně dopředu, že bude v rodině svatba, tak se chovalo a pořádně vykrmovalo prase nebo kráva, kupovaly se husy, aby pak bylo maso právě na tu svatbu. Takže na té svatbě se jedlo hlavně to maso, vývar, pak se jedly koláče nebo krupička, no a pilo se hodně alkoholu, hlavně piva a vína, semtam něco tvrdšího. Na Vánoce se celý den nejedlo, abychom viděli zlaté prasátko, pak na večeri jsme měli hrachovou polévku, po ní brambory, zelí a krupičku. V podstatě to, co jsme jedli celý ten rok, tak jsme měli i pak na Štědrý den. Navíc jsme měli jen tu rybu, bramborový salát jsme tehdy vůbec nedělali.

Badatel: Jak lidé trávili volný čas?

Pamětnice: Ten jsem trávila hlavně prací. Když už jsem nemusela dělat nějaké školní povinnosti, tak jsem hodně pracovala. Naše rodina patřila k takové majetnější, vlastnili jsme pár zvířat, tak jsme my děti museli pracovat hlavně kolem těch zvířat a pak hodně i pomáhat

doma mamince. Když už jsme to měli všechno hotovo, tak jsme mohli běhat venku s kamarády

Badatel: Jak se v Třinci projeví události a důsledky první světové války a sporu o Těšínsko?

Pamětnice: V té době jsem ještě nežila, ale z vyprávění rodičů si pamatuji, že se toho v Třinci moc nedělo, jen se to nějak podepsalo na výrobě v železárnách. Tatínek tam kdysi pracoval a akorát si stěžoval na to, že se tam hodně dbalo na poslušnost, pořád je někdo kontroloval nebo stál za zadkem a kdo nedělal, co má, tak z toho měl nějaké problémy. Maminka si pamatovala i nějaké výpadky, co se týče zásob jídla hygienických potřeb, ale to bylo všude. Pak se i proti tomu protestovalo, ale prý se to nijak nezlepšilo. Rodiče nezaznamenali ani nějaké problémy, co se týkalo toho sporu o Těšínsko, jasně, že sledovali nějaké aktuální dění, ale že by to nějak poznamenalo jejich život, to asi ne, akorát se báli o svou práci, protože Poláci chtěli to území i kvůli železárnám. Z té první války vím akorát to, že na frontě bojoval můj děda, ten tam ale zemřel a domů se už nevrátil, stejně jako mamčin bratr.

Badatel: Jak vypadal život v Třinci mezi světovými válkami?

Pamětnice: V té době jsem taky ještě nežila, ale rodiče tuhle dobu považovali za dobrou i špatnou. Díky té velké krizi jim hrozilo, že přijdou o práci, což se naštěstí nestalo, jinak ale měli problém se nějak uživit, v práci dostávali méně peněz. Pak ale, když byl Třinec změněn na město, tak si začali tu dobu hodně chválit. Třinec se hodně vyšvihnul, začal se rozrůstat, železárnám se dařilo, začaly se zakládat školy, vznikalo více obchodů a celkově se rozvíjelo i to společenské vyžití tady. Díky těm podmínkám se i rodilo více dětí, takže v té době se narodili i mí sourozenci.

Badatel: Jak život v Třinci poznamenaly události druhé světové války?

Pamětnice: Druhá světová válka už byla horší, protože Třinec patřil pod Sudety a tudíž Německu, takže tady často padaly bomby, v jednom kuse houkaly sirény a byl vyhlášen poplach, takže jsme s maminkou utíkali se schovat do krytu a tam čekali, než to přejde. Ty bomby padaly hlavně na železářny a mosty a koleje kolem nich, aby se do železáren nemohlo nic dovážet ani se z nich nic vyvážet, ale to bylo až na konci války, kdy už ten Hitler prohrával. Tatínek s námi v té době nebyl, musel někde bojovat. My jsme se o tom doma nikdy nebavili, protože tatínka to hodně poznamenalo a nechtěl se o tom bavit, takže toho moc nevím, ale vrátil se zdravý. Pak po válce, než se to všechno zase rozjelo, si pamatuju, jak nad Třincem létaly letadla a shazovaly konzervy. My jsme jako děti pro ty konzervy utíkali, nejčastěji v nich byly kostky sušené kávy nebo zavařené maso. U toho byly i letáčky, na kterých se psalo, kdy zase přiletí další letadla s jídlem.

Badatel: Jak se v Třinci slavily Vánoce? Jaké se k nim vázaly tradice, pověry a obyčeje?

Pamětnice: My jsme většinu Vánoc trávili v kostele. V ten Štědrý den jsme celý den nejedli, abychom viděli to zlaté prase, k večeri se sedalo s první hvězdou na nebi, takže kolem té páté. Po večeri jsme šli ke stromečku si rozbalit dárky, ale jen my děti, rodiče sobě nic nekupovali nebo nedávali. Většinou jsme dostali nějaké oblečení, věci do školy nebo nějakou drobnou hračku, stejně nebyl moc čas během roku si s nimi hrát. Pak jsme samozřejmě museli na půlnoční do kostela. Na Boží hod jsme jedli to, co zbylo od štědrovečerní večeře. Nepamatuji si, že bychom nějaké jídlo od té večeře odkládali zvířatům, ale vím, že v jiných rodinách se na

to hodně dbalo. Jinak v ten den jsme akorát odpočívali a zase šli do kostela. Ten druhý svátek už byl takový víc rodinný, chodilo se na návštěvy k babičkám, tetám a strýcům. A zase se šlo do kostela. Co se týče nějakých vánočních tradic, tak jsme akorát překrajovali jablko, louskali ořechy a lili olovo do vody.

Badatel: Jak se v Třinci slavily Velikonoce? Jaké se k nim vázaly tradice, pověry a obyčeje?

Pamětnice: Hodně se na Velikonoce peklo a velice důležitý byl také půst. Na Velký pátek se šlo večer do kostela. V tu sobotu večer už jsme mohli normálně jíst a jedly se takové lepší jídla. V neděli se hodně scházely rodiny a dětem se na zahradě schovávaly velikonoční vajíčka, které byly jakože od velikonočního zajíčka, aby ty děti měly radost z hledání. Ty vajíčka pak děti hledaly na Velikonoční pondělí. To byl i ten šmigrust, to vždycky chlapani chodili dům od domu, vyšlehali nás karabáčem a hodně polívali vodou. My děvčata jsme jim za to dávali pomalovaná vajíčka a taky alkohol. Pak odpoledne se zase scházely rodiny a slavil se příchod jara, samozřejmě zase s panákem nějakého nápoje.

Badatel: Jaké zvyky či obyčeje se pojily k těhotenství ženy, příchodu nového potomka na svět, následnému období šestinedělí matky a křtu dítěte?

Pamětnice: Rodilo se kdysi doma, někdo vím, že rodil i v železárnách v té nemocnici, ale tam chodili jen ty ženy, které to stihly, ale většinou to vážně bylo doma. Málokterá žena dodržovala těch šest týdnů, kdy se říkalo, že má být doma s dítětem a nemá vycházet z domu, jinak by přinesla smůlu. Kdysi bylo potřeba, aby i ta žena pracovala na tom poli nebo v té domácnosti, a tak těch šest týdnů ty ženy často porušovaly. Kdysi i hodně dětí umíralo, buď hned u toho porodu, když nastala nějaká komplikace, nebo v těch prvních šesti týdnech, protože ta péče nebyla tak dobrá, jako dneska. Po těch šesti týdnech býval křest, ten byl v kostele. Pak následovala velká hostina, ta bývala doma, kdy té ženě pomáhala s pohoštěním její kamarádka nebo někdo z příbuzných. Po tom křtu se konečně mohlo chodit na obhlídky toho dítěte, předtím se nesmělo, takže ta matka přijímala hodně návštěv, buď to byly kamarádky nebo někdo ze vzdálenější rodiny. Potom už se život vrátil do normálu, ale jen na chvíli, protože kdysi bylo normální mít hodně dětí, takže ta žena byla zase za pár měsíců těhotná.

Badatel: Jak v Třinci probíhaly zasnuby a svatba? Jaké tradice a pověry se pojí k těmto dvěma významným životním událostem?

Pamětnice: Kdysi zasnuby probíhaly tak, že ten muž přišel prosit maminku svojí budoucí ženy o její ruku, té mamince přinesl květinu a tatínkovi lahev alkoholu. Pak už teda probíhaly přípravy na svatbu, dělaly se ohlášky, chodilo se po vesnici s koláči a zvalo se tak na svatbu. V den té svatby musela nevěsta i ženich děkovat svým rodičům za výchovu, péči a starost. Pak se jelo do kostela, kde proběhla církevní svatba a po ní se muselo jet na úřad, kde se dělal druhý obřad kvůli matriky. Pak ten, kdo měl víc peněz, dělal hostinu v hospodě a ten, kdo měl méně, ji dělal u sebe doma. Po jídle a obědu se vystěhoval veškerý nábytek ven a tancovalo se i doma i venku na zahradě.

Badatel: Jaké tradice a pověry se pojily se smrtí člověka a jeho následným pohřbem?

Pamětnice: Když někdo zemřel, tak se mu jako první zavázal obličej nějakým šátkem, aby se na něj nemuseli ti z rodiny koukat, když ho omývali. Pak se teda umyl, převlékl do oblečení,

co si před smrtí vybral a musel se volat doktor. Ten přijel a vystavil úmrtní list. Pak se vystěhoval nábytek z pokoje, doprostřed se postavily židle a na ně se dala otevřená rakev s tím nebožtíkem. Potom přijel nějaký chlap, ten na všechny stěny v té místnosti dal černé plátno nebo látku, a to i přes okna. Pak během těch tří dnů do pohřbu přicházeli v noci sousedé, modlili se, zpívali mu, často i celou noc. V den pohřbu pro něj přijeli z pohřební služby, rakev zavřeli a přibili hřebíky, odnesli ho do toho pohřebního vozu a odvezli do kostela. Tam se konal obřad a šlo se ke hřbitovu, kde se ta rakev spustila do země, každý hodil hrstku hlíny a šlo se domů na pohřební hostinu. Na tu chodili jen členové rodiny, uvařil se kotel guláše, pil se čaj s rumem. U nás jsme smutek drželi rok a čtrnáct dní. Prvních šest týdnů se ten smutek držel hodně, pak ten zbytek už se jen chodilo v tmavém oblečení. Nesměly být žádné tancovačky, žádné hostiny.

Rozhovor č. 4 – historička, z důvodu anonymizace bylo její jméno změněno na Marie Z.

Badatel: Jak dlouho žijete v Třinci?

Historička: V Třinci jsem bydlela do roku 1984, tedy 19 let. Jinak žiji ve Vendryni.

Badatel: Vnímali/a jste rychlost modernizace regionu a života lidí v porovnání s jinými městy/oblastmi Slezska (či i Moravy či příhraničnímu Polsku) jako výrazně rychlejší/pomalejší a v čem?

Historička: Odpověděla bych pomalejší. Architektonicky a vývojově město Třinec i za podpory Třineckých železáren nejvíce vzkvétal až od 60. let do 80. let 20. století – bydlení, sport a kultura.

Badatel: Jak podle Vás poznamenal život v Třinci rozkvět a rozvoj Třineckých železáren?

Historička: Odpovím jednoduše. Nebýt Třineckých železáren, tak by nevzkvétalo město Třinec. Už jen migrací lidí ze Slovenska, Polska za prací do hutě se obec Třinec rozrůstala. Stavěli se kolonie, kostely, školy, koloniály a hostince. Například v 70. letech 20. století pracovalo v huti cca 20 000 zaměstnanců a město s okolními obcemi, které spadaly do 80. let 20. stol. pod město, čítalo přes 30 000 obyvatel.

Badatel: Jak vypadalo typické obydlí? Z kolika místností se skládalo, jaké měly tyto místnosti funkce? Jaký nábytek se v nich nacházel?

Historička: Lidé kdysi bydleli v menších dřevěných domcích společně s dobyt看em, mnohdy i v 15 lidech, což je opravdu hodně. To dřevo bylo nejčastěji ze smrku, jedle nebo dubu. V 19. století často bydlel s lidmi i jejich dobytek, ne v jedné místnosti, ale v chlévě, který byl jen přes chodbu od světnice. Obecně můžeme říci, že třinecké domy měly více místností, ty byly ale menší. Sín, která se nacházela uprostřed domu, a právě spojovala chlév s obytnou částí, obsahovala komín s ohništěm. Komín byl zpočátku dřevěný, díky bezpečnostním rizikům se postupně měnil na zděný. Pod tímto komínem se nacházelo ohniště s pecí, k peci se začaly přistavovat kuchyňská kamna, na nich byla litinová plotna. Dým z těchto kamen odváděla plechová roura. Později se ale tato kamna přesunula do jizby, kde se spalo a vlastně dělala většina věcí. V této jizbě byly kromě kamen také lavice, které sloužily k uskladnění věcí nebo na nich spaly děti. V normální posteli spal nejprve jen hospodář, pak se k němu přidala i jeho žena. Na stěnách se nacházely různé police na odkládání věcí nebo různé věšáčky na pověšení pracovního náčiní. Kdysi se na oblečení až tak nepoužívaly skříně, ale spíš truhlice, kde se

oblečení skládalo na sebe do takových komínků. Tyto truhly bývaly krásně vyřezávané nebo malované. Skříně se tehdy používaly pouze k uchovávání zásob jídla, výjimečně na nádobí. Změnu ve způsobu bydlení Třinčanů představovala výstavba dělnických kolonií poblíž železáren. V rámci jednoho domu se nacházelo několik bytů, ty byly ještě menší než předchozí dřevěné domky. Hospodyně zde ale měla plnohodnotnou kuchyň s kuchyňskou linkou a pecí. Ve stejné místnosti se zase nacházela manželská postel, děti buď opět spaly na lavicích nebo některé ty manželské postele měli vysunovací přistýlky, takže děti spaly na nich.

Badatel: Jaké se nosilo oblečení během dne s ohledem na roční období? Jaké se nosilo oblečení během mimořádnějších dní – například svatba, křest dítěte, pohřeb? Jak bylo oblečení zdobeno?

Historička: Muži nejčastěji nosili takovou volnější košili, na ramenech měli takovou vystýlku, aby se ta látka neprodřela, když tahali nějaké těžké věci. Ta košile byla nejčastěji bílá nebo taková béžová a dnes bychom řekli, že je oversize, tedy že byla větší. Větší byly i kalhoty, které se nosily v létě, byly takové prodyšnější a tenčí, místo pásku používali jen nějakou šňůrku. Semtam muži nosili i vestu, ne však tak často. Víc nosili spíš kabáty, tady se jim říkalo hubertus. Měly tmavě zelenou nebo tmavě modrou barvu, sahaly nad kolena. Muži taky často nosili kožichy z ovčí vlny, jelikož rychle zahřály, když bylo potřeba. Obecně můžeme říci, že mužský oděv byl takový obyčejnější od toho ženského, moc se nezdobil a když už ano, tak velmi jednoduše až skoro nenápadně. Ženský oděv byl komplikovanější nejen výzdobou, ale i jednotlivými částmi. Jako spodní prádlo se nosily jen jakési košilky nebo spodnice, těm se tuším říkalo časnocha, podle toho, jak byly těsné kolem prsou. Na té spodnici byla sukně, u nás se nosila těšínská. Byla delší od okolních sukní, sahala až do poloviny lýtek, někdy níž. Skládala se ze dvou částí, spodku a životku. Spodek byla ta část od pasu dolů. Životek byl taková obdoba dnešní podprsenky bych řekla. Na dolním lemu bývala stuha, většinou v barvě sukně. Na tu sukni se ještě dávala zástěra, ta vlastně představovala takový nejpestřejší kus toho oděvu, mívala různé barvy, vzory. Na horní končetiny si ženy ještě dávaly rukávce, to jsou takové ty obrovské rukávy, co sahaly jen po loket. Byly to vlastně dva kusy rukávů, které se u krku spojily nějakou manžetkou nebo sponou. Když ženám byla zima, oblékaly si takové plachty, ty byly tenčí a sahaly až v podstatě ke kotníkům. Nosili taky špensry, takové plachty ze sukna a stejně jako muži, nosili hubertusy a kožíšky z ovčí vlny. Co se týče obuvi, v 20. století nosily dámy střevíčky s punčoškami, dříve nosily krpce. Ty byly z kůže z krávy a byly takové měkkí. Většinou ale ženy chodily bosy. Děti v 19. století nosily v podstatě jen tu košilku, pokud bylo dostatečně teplo. Jinak nosily vlastně to samé, co jejich rodiče, jen ve zmenšené verzi. Pak ve 20. století začínaly nosit nějaké halenky, obyčejná trika a tepláky s gumou dole.

Badatel: Co se jedlo během dne s přihlédnutím na roční období? Co se jedlo během svátečních dní – svatba, křest, aj.?

Historička: Postupné osidlování Třince začínalo postupně od Olzy, tudíž zpočátku lidé jedli hlavně ryby. Díky blízkosti lesů jedli také to, co nabídl les, takže houby, lesní ovoce a tak. Jinak se tady ve velkém pojídalo zelí. Stejně jako tehdy, i dnes se ušlapává do velkých beček a pojídá během celého roku. Třinčané také často jedli brambory, protože se pěstovaly skoro u každého domu, takže jich bylo hodně. I kdysi jedli placky se smetanou jako my dnes. Často si taky dávali brambory s mlékem, máslem nebo kyškou. Maso měli lidé opravdu málokdy,

maximálně jednou za týden v neděli, mnohdy ani to ne. Na svatbách bylo to jídlo poněkud honosnější, jedlo se více masa, vývar z něj, pil se alkohol, káva, jako dezert se podávaly svatební koláče nebo krupičná kaše.

Badatel: Jak lidé trávili volný čas?

Historička: Kdysi lidé příliš volného času neměli, a když už nějaký zbyl, tak jen odpočívali, muži si nejčastěji zašli do hospody se známými, ženy navštěvovaly své kamarádky a děti pobíhaly venku se svými kamarády nebo spolužáky ze školy.

Badatel: Jak se v Třinci projeví události a důsledky první světové války a sporu o Těšínsko?

Historička: První světová válka se projevila hlavně na chodu železáren. Výroba se přeorientovala na zbrojní průmysl, zaměstnanci museli poslouchat veškeré rozkazy, jinak mohly následovat různé problémy v podobě politického pronásledování. Tato loajalita se často nekonala, zaměstnanci několikrát stávkovali. Horší to bylo i mimo železářny, v Třinci byl nedostatek základních potravin a hygienických pomůcek, což také vedlo k různým nepokojům. Mimo toto se toho v Třinci moc nedělo, nevedly se zde žádné boje. Co se týče sporu o Těšínsko, v Třinci nebyly zaznamenány nějaké větší protesty, nepokoje nebo boje, až na obsazení Těšínska československými vojsky, taky obyvatelstvo bylo nespokojeno s tím, že si Polsko nárokuje toto území, proto se nemohlo konat jakési referendum o tom, komu území připadne.

Badatel: Jak vypadal život v Třinci mezi světovými válkami?

Historička: Toto období bych rozdělila na další dvě. Velká hospodářská krize se nevyhnula ani Třinci, stoupla nezaměstnanost, celkově životní úroveň obyvatel výrazně klesla, občané často živořili a neměli se vůbec dobře. Po roce 1930 ale v Třinci došlo k výraznému posunu, už jen díky tomu, že byl Třinec povýšen na město. Výrazně se rozvinula infrastruktura, začaly se stavět školy, čím dál, tím víc lidí se stěhovalo do Třince za práci v železárnách a celkově město zaznamenalo velký rozvoj a rozkvet.

Badatel: Jak život v Třinci poznamenaly události druhé světové války?

Historička: Jelikož se Třinec nacházel v Sudetech, po výsledcích Mnichovské konference patřil Německé říši, stejně jako celé Těšínsko. To se opět podepsalo na výrobě v železárnách, kde se vyráběly hlavně zbraně a věci s tím spojené pro německou armádu. Mezi obyvateli došlo k silnému poněmčování. Ten, kdo to odmítl, byl opět politicky pronásledován, v horším případě byl odveden do koncentračního tábora. Tentokrát se lidé neodvážili protestovat nebo stávkovat, jako během první války, jelikož se báli právě odvedení do tábora. Zde je důležité zmínit také polskou menšinu, jelikož tvořila důležitou část obyvatel Třince. Ta měla situaci ještě horší, nedostávalo se jim jídla, hygienických potřeb, měli vlastní systém trestů. Ke konci války, kdy to vypadalo na prohru Němců, došlo ke shození několika bomb na Třinecké železářny, aby jejich poválečná obnova byla složitější, ne všechny však spadly přímo na železářny, mnoho z nich dopadlo na okolní civilní domy a jiné stavby, proto řada lidí při těchto bojích zahynula nebo přišla o střechu nad hlavou. K osvobození došlo již 3. 5. 1945, ke znovuspuštění provozu hutě došlo zhruba dva měsíce po konci války, oprava poškozených staveb však trvala i několik let.

Badatel: Jak se v Třinci slavily Vánoce? Jaké se k nim vázaly tradice, pověry a obyčeje?

Historička: Stejně jako dnes, i kdysi děti držely na Štědrý den hladovku, aby večer viděly zlaté prasátko. Během dne poslouchaly pohádky z rádia, ti starší pomáhali s přípravami na večer. Večeře bývala s objevením se první hvězdy na večerní obloze. Lidé většinou začali oplatkami, pak měli buď hrachovou nebo rybí polévku, k hlavnímu chodu kapra, v bohatších rodinách k tomu měli bramborový salát, v těch chudších jen uvařené brambory. Bezprostředně po večeři lidé sfoukávali svíčku, podle směru kouře se určovala, kam se daná osoba přestěhuje. Po celou dobu večeře platilo, že se nesmělo vstávat od stolu, jinak by daný člověk mohl do roka zemřít. Na stole se často nacházely dva talíře navíc. Jeden sloužil pro odkládání zbytků pro dobytek, ten druhý pro nečekaného hosta. Po večeři se rodina přesunula ke stromečku, kde si děti rozbalovaly dárky. Většinou dostaly nějaké školní pomůcky, nové oblečení, prostě to, co zrovna potřebovaly, výjimečně tam našly i nějaké jednoduché hračky. Pak večer se chodilo na půlnoční mši do kostela, zbylé dva svátky Vánoc se také jen chodilo do kostela, poslouchaly se pohádky nebo se chodilo na návštěvy k rodině.

Badatel: Jak se v Třinci slavily Velikonoc? Jaké se k nim vázaly tradice, pověry a obyčeje?

Historička: V Třinci se během Velikonoc chodilo s tzv. gojičkem. Podobně jako dnes, tak i tehdy se během Velikonoc vynášela smrt nebo morena. Byla to taková figurka ze slámy, v čele průvodu ji někdo nesl, vynesla se z území obce a házela se do řeky nebo páčila. Na Velký pátek řada obyvatel chodila třást stromy na svou zahradu, ale to se spíš dělalo v okrajových částech města, v centru nebyl dostatek místa na zahradu kolem domu. Pak se taky lidi chodili koupat do Olzy, aby byli zdraví. V sobotu se u kostela zapaloval oheň, ve kterém se opalovaly klacíky, které se pak v neděli zasazovaly do země k poli, aby byla dobrá úroda. V neděli děti hledaly kolem domu vajíčka ukrytá zájčkem no a v pondělí byl šmigrust. Na Třinecku se spíš víc dbalo na polévání než šlehání karabáčem. Ale jinak klasicky děvčata dala chlapcům pomalovaná vajíčka, alkohol nebo nějaké jídlo. To se dělalo výhradně jen dopoledne. Pak odpoledne nebo večer omladina chodila na zábavu, na tancovačku.

Badatel: Jaké zvyky či obyčeje se pojily k těhotenství ženy, příchodu nového potomka na svět, následnému období šestinedělí matky a křtu dítěte?

Historička: K těhotenství si akorát vybavuji to, že se říkalo, že pokud má matka horší pleť, tak čeká holčičku, která ji údajně bere její krásu, pokud měla matka pleť čistou, očekávala chlapečka. Pak, když už nastal porod, tak v 19. století se rodilo doma, když se to stihlo, tak za rodičkou došla starší a zkušenější paní, která ženě pomohla, lékař docházel jen v opravdu výjimečných případech. Pak od počátku 20. století se postupně začalo rodit v porodnicích, ta byla prvně v železárnách a po výstavbě nemocnice na Podlesí i tam. Pak teda nastalo období šestinedělí pro matku, kdy ona v podstatě nesměla vycházet z domu a musela se pouze starat o to novorozeně. Jediný sociální kontakt, který tato žena měla, byl s kamarádkami, které za ní docházely a přinášely jí různé pochutiny. Pak už následoval křest dítěte v kostele a úvod matky, což byl takový ceremoniál, který té matce umožnil jakýsi návrat do společnosti.

Badatel: Jak v Třinci probíhaly zasnuby a svatba? Jaké tradice a pověry se pojí k těmto dvěma významným životním událostem?

Historička: Zasnuby kdysi probíhaly tak nějak skromněji, ženich si pouze podal ruku s nevěstou a pak se dohodli na výši věna. Po zasnubách následovaly ohlášky, což znamenalo,

že se vesnici oznamovalo, že proběhne sňatek mezi těmito dvěma lidmi, kdokoliv z vesnice věděl o něčem, co by mohlo časem ztížit manželství, tak to ženichovi s nevěstou řekl. Dodnes u nás přetrvává zvyk chodit ke svatebčanům s koláči, to se dělalo i tehdy. I kdysi probíhala rozlučka se svobodou, muži chodili do hospody a opíjeli se, zatímco ženy zůstávaly domy a zpívaly různé písně. Pak už přišel na řadu samotný den svatby. Ženichova strana rodiny vyrazila z jeho domova směrem k domu nevěsty, kde se, podobně jako dnes, musel odehrát jakýsi souboj o nevěstu. Prvně přivedli nějakou starší paní převlečenou za nevěstu, pak družičky, někdy se stávalo, že v rámci vtípu přivedli ženichova kamaráda v převlečení nevěsty. Poté konečně přišla pravá nevěsta, ona i s ženichem poděkovala oběma rodičům za výchovu, ti jim čelo pokropili svěcenou vodou a všem svatebčanům se k oblečení připevnilo drobné kytičky nebo stuhy jakožto označení svatebčanů. Poté už se vyšlo směrem ke kostelu, kde se uzavřel církevní sňatek, ten probíhal víceméně stejně, jako dneska. Po cestě do kostela a z kostela se však do cesty průvodu stavěly různé překážky, a zátarasy, které měly zároveň sloužit jako jakési oživení nebo vtíp a také jako prostředek, jak vybrat peníze pro novomanžele, jelikož každý z toho průvodu musel zaplatit poplatek, aby mohl jít dál. Po uzavření sňatku se svatebčané odebrali do hospody, kde si dali oběd. Většinou se podávalo takové lepší jídlo, například hovězí maso, vývar, brambory, pilo se pivo, tvrdý alkohol a tak. Poté se začalo tančit, zpívat a hrát. Hrály se i různé hry, aby se svatebčané nenudili. Večer došlo k čepení nevěsty, kdy jí její kamarádky sejmuly její panenský věnec a nasadily čepec vdané ženy, zařadily ji tak mezi dospělé ženy. Na druhý den se chodilo, stejně jako dnes, na poprówki, kde se dojídaly buď zbytky ze svatební hostiny nebo se uvařilo něco jednoduchého a opět se pil alkohol.

Badatel: Jaké tradice a pověry se pojily se smrtí člověka a jeho následným pohřbem?

Historička: Když člověk zemřel, nevozil se jako dnes do márnice, ale nechával se doma do pohřbu, ten býval tři dny po smrti. Po smrti ho příbuzní, zpravidla ti, se kterými bydlel, umyli a převlékli do ním předem vybraného oblečení, položili do rakev a tu dali na židle, které umístili doprostřed vyklizené místnosti. U zemřelého celou dobu někdo byl, buď u něj seděli jeho nejbližší příbuzní nebo za ním docházeli sousedé, známí a přátelé a zpívali mu různé písně, většinou smuteční. Pak v den pohřbu se rakev vynášela z domu, z toho se zpravidla ujali zdatnější muži z rodiny, rakev třikrát poklepali o práh domu a mohli vyrazit v pohřebním průvodu směrem ke kostelu. Zde se konala mše za mrtvého a poté se vyrazilo ke hřbitovu. Zde se za zpěvu smutečních písní spustila rakev do země, na ni každý z hostů hodil hrstku hlíny a tím byl samotný pohřeb u konce. Po něm se děla jedna ze dvou věcí. Chudší rodiny se odebraly domů a pouze držely smutek za mrtvého. Rodiny, které na tom byly finančně lépe, uspořádaly pohřební hostinu buď doma nebo v hospodě, výběr záležel na tom, zda měla tato rodina dostatečně velký dům, aby se zde vešli všichni hosté. Na této hostině se normálně jedlo, pil se alkohol a tančilo se. Smutek trval různě dlouho rodina od rodiny. Někde se držel krátce, někde déle, standard však byl rok a šest týdnů pro nejbližšího člověka zemřelému, nejčastěji vdova nebo vdovec, ostatní příbuzní pouze šest týdnů, záleželo však na tom, jaký vztah měl člověk k zemřelému.

Rozhovor č. 5 – historik a pamětník, z důvodu anonymizace bylo jeho jméno změněno na Josef R.

Badatel: Jak dlouho žijete v Třinci?

Historik: Ženíl jsem se v roce 1968, takže od té doby mám v Třinci trvalé bydliště, ale od roku 77 jsem byl zaměstnancem Třineckých železáren.

Badatel: Vnímali/a jste rychlost modernizace regionu a života lidí v porovnání s jinými městy/oblastmi Slezska (či i Moravy či příhraničnímu Polsku) jako výrazně rychlejší/pomalejší a v čem?

Historik: Na rozvoj Třince se musíme dívat z hlediska rozvoje železáren a ty železářny, když jsou tady od roku 1839, měli štěstí díky Košicko-bohumínské dráze. Díky této komunikaci se Třinec dostal tam, kde je. K tomu rozvoji – nedá se odmyslet region od té doby železáren. Ten rozvoj toho Třince je ovlivněn rozvojem železáren. Čili v železárnách vznikne nějaká nová investice, kde je potřeba nových pracovníků, tak se v Třinci staví sídliště. Takže tam, kde je více zemědělství nebo více lehkého průmyslu, tak tam ten rozvoj je dán tím, co se odehrává v tom regionu a tady je to hodně dáno pochopitelně, jak se rozvíjí ta infrastruktura díky tomu, že se rozvíjí něco v železárnách, přidávají se nemocnice, sociální služby, obchodní síť, restaurace, hotely a tak dále. To všechno je nějak tak propojené. Abych tedy jednoduše odpovídal na Vaši otázku, tak byl určitě rychlejší, ale není to jako spojitě. Vemte si, že když vznikly železářny, tak Třinec měl asi 4000 obyvatel a možná ještě méně a dneska má zhruba 40000. Když už to vezmeme z těch 4000, tak je to desetkrát třeba za 150 let. A kdo to tady takhle má? Celé Ostravsko. Ten průmysl, který byl na Ostravsku, tak ovlivňuje i rozvoj tohoto regionu.

Badatel: Jak vypadalo typické obydlí? Z kolika místností se skládalo, jaké měly tyto místnosti funkce? Jaký nábytek se v nich nacházel?

Historik: Když sem měla přicházet nová pracovní síla, tak se řešilo rychlé ubytování a vznikaly takzvané kolonie čili, kde se dalo, tak tam se udělala kolonie, a protože to byli lidé z venkova tak oni vyžadovali, aby tam byla taky taková součást toho bydlení, co měli na venkově, tedy aby tam byl prasečí chlívek, aby tam bylo hnojiště, taky k tomu ještě chtěli nějak políčko. Potom se už začaly dělat byty pro zaměstnance zděné. Takže tady byla na Borku taková lepší kolonie, tam už jsou ty domky větší, pro úředníky. Hodně lidí si samo začalo stavět domy a u nich pole. Úroveň toho bydlení byla dána tím, jak se dařilo i železárnám. Ten byt v těch koloniích buď vypadal tak, že pod jednou střechou bylo více rodin a šlo o to, jak to oddělit, aby každý měl teda ten svůj chlívek. S vodou byly určité problémy, tak venku byla studna, ale tím vidíme ten rozdíl, že kdo bydlel ve vlastním domku, tak měl vlastní studnu a kdo bydlel v těch koloniích, tak tam voda byla řešena venku. Čili popis je takový, že lidé žili víc spolu, děcka se tam míchaly všude, škola byla někde a jak přišli ze školy, běhali kolem. A ještě bych Vám rád odpovídal k tomu nábytku. Když půjdeme do 19. století, tak kdysi byly truhly místo skříní, to znamená, že organizace toho textilu je jinak organizovaná ve skříní a jinak je organizovaná v té truhle, kde se všechny věci skládaly na sebe. Ložnice – někde se spalo a když bylo hodně dětí, tak se muselo spát všude, takže potom dominantní místnost byla kuchyň. V kuchyni se popilo pořád, takže tam se ohřívala voda na umývání v nějakých hrncích a tak dále. Ten život se odehrával hlavně v kuchyni, kde se vařilo lidem, vařilo se dobytku, většinou ty ženy byly doma, protože ony se staraly o to hospodářství

a ti chlapi chodili do práce do železáren. Představujme si spíš, že tam byly teda větší pokoje, ale bylo jich méně.

Badatel: Jaké se nosilo oblečení během dne s ohledem na roční období? Jaké se nosilo oblečení během mimořádnějších dní – například svatba, křest dítěte, pohřeb? Jak bylo oblečení zdobeno?

Historik: Hlavně ženy, ale i ti chlapi byli citliví na to, co si oblečou v den sváteční, často to odívání bylo třeba spojené i s profesí. Takže sváteční oblečení a denní oblečení se lišilo. A berme to tak, že to denní oblečení se taky občas muselo prát, a pralo se doma v neckách. Ve všední den to oblečení bylo takové, aby se v tom mohly dělat nějaké práce doma čili aby to sneslo spotřební zacházení. Na svátek se bralo něco jiného, a dokonce každý region má nějaký svůj kroj, tady to byl slezský. Chlapi na tom měli různé přívěšky, na sobě měli až 15 kg. Berme to tak, že ty slezské sukně a tak dále, to už muselo být v každé rodině a hodně často se to i dědilo. Všechno se muselo naškrobit, aby to mělo nějakou vizáž. Takže třeba byla truhla jenom na svátečnější oblečení a takové všední oblečení se mohlo pověsit jen na háček.

Určitě muselo být nějaké spodní prádlo, protože hygiena se odehrávala jednou za týden taková nějaká důslednější. Taky měli nějaké kalhoty – takové, aby vydržely i nějaké to ostřejší zacházení. No a ženy měly sukně. Taky záleží na tom, jaké měly boty, jestli to byly boty do práce, když chodíte po slepičím dvoře a ke krávě, tak je to něco jiného.

Badatel: Co se jedlo během dne s přihlédnutím na roční období? Co se jedlo během svátečních dní – svatba, křest, aj.?

Historik: S tím stravováním souvisí také vzdálenost bydliště od místa práce. Ti lidi chodili do práce hodně často pěšky, díky té Košicko-bohumínské dráhy, kdo bydlel blízko kolejí, tak ho do práce dovezl vlak, ale většina musela chodit pěšky, a tak se stávalo, že museli vstávat hodně brzo ráno a brali si svačinu s sebou, aby potom během té práce mohli taky něco posnídat a většinou to byly bramborové placky. Takže ta žena ráno vstala, ty placky udělala a dala mu to do papíru a on si to potom během dne jedl, když měli nějaké lepší hospodářství, tak k tomu byl třeba nějaký špek nebo sádlo. No a chleba taky samozřejmě. Strava v železárnách nebyla, každý si nosil svoje, akorát se někdy fasovalo pivo nebo nějaké nápoje. Ale nespojujme všechno se železárnami, vlastně spousta lidí, kteří tady byli, byli taky dělníci v lese nebo na poli. Přes den se na poli tenkrát pracovalo 12 hodin, až potom se to přesunulo na 9 hodin a potom na 8. Člověk musel ráno pěšky ujít 7 km do práce, tak taky něco vyhladověl, takže berme to tak, že když šel do práce, tak to hlavní jídlo bylo potom, až přišel domů.

Badatel: Jak lidé trávili volný čas?

Historik: Rodiče nás nutili chodit do hudební školy, potom ještě bývaly dramatické kroužky ve škole. Do školy se chodilo i v sobotu samozřejmě. Ty staré domy měli dvorky, no tak tam jsme mohli hrát volejbal nebo si s balonem hrát, nebo jsme běhali někam. V zimě, když byl sníh, tak se chodilo lyžovat. A když ne, tak byla jiná zábava a poměrně hodně jsme byli venku.

Badatel: Jak se v Třinci projeví události a důsledky první světové války a sporu o Těšínsko?

Historik: Tady je třeba říct, že první světová válka nebo konec první světové války znamenal výraznou změnu hranic. Konec války byl 11. listopadu 1918, což slaví celá Evropa, ale u nás Praze byli aktivnější a strhávali rakouského orla už 28. října. Takže my máme vlastně vznik republiky slaven dřív, než skončila válka. No a teď nebyly hranice, ty se doladřovaly a na to dbala italská armáda a hlídala své hranice a vlastně hranice na Těšínsku, která vznikla až v červnu 1920. Vemte si konec války 11. 11. 1918 a hranice vznikla až po roce a půl takže tady se něco odehrávalo z ekonomického hlediska čili ty železárny se musely nějak probudit, z hlediska politiky můžeme říct, že tady byly různé strany, které řešily, kam má připadnout Těšínsko, jak řešit národnostní záležitost, jak to udělat se školstvím. Teď si vemte, že tady najednou vznikly hranice, na nich musel stát celník, musela se vyřešit otázka měny, tou zatím byly rakouské koruny, které se změnilly na československé koruny. Muselo se to všechno převádět mezi sebou. Dalším problémem bylo to, že v Třinci chyběly české školy. První byla otevřena roku 1903 na území Lyžbic, tam se ale učilo pouze polsky. Česká škola byla otevřena až mnohem později, dnešní Jubilejní Masarykova škola, která byla původně rozdělena na dívčí a chlapeckou, proto tam i dodnes jsou dva vchody. Ta změna politicko-ekonomicko-hospodářská, železárny se museli rozjíždět, protože byly poničeny za války. Když se podíváte na graf výroby, tak tam je krásně ty jednotlivý roky vidět. Do toho se začalo blížit složitější období, ve 30. roce přišla krize, tak to taky něco udělalo a na tom průmyslu se to podepíše vždycky.

Badatel: Takže ten život za té 1. světové války tady vypadal jak zhruba?

Historik: To je vlastně otázka na to, jak se tvořily ty hranice a jaké byly politické i vojenské snahy. Taky ten výklad těch historických událostí je vždycky složitý v tom, z které strany se to bere. A tady byla sedmidenní česko-polská válka čili na jednom hřbitově jsou pochováni vojáci z obou stran. Takže ta historie je v tomhle směru velmi složitá, a proto teda ty hranice tady vznikají až v červnu 1920. Ta první válka byla komplikovaná v tom, že se vytvořily hranice, ale nebylo moc jednoduché ty hranice vytvořit, ale vždycky jedna strana nebo obě strany nebyly úplně spokojené. Začalo se hledat nějaké historické východisko, že Těšínské Slezsko bylo pod českou korunou už dlouho, zatímco Poláci toto území chtěli hlavně díky velkému počtu Poláků. Bylo to prostě složité v tomto směru. Ale jinak byl v Třinci během tohoto sporu relativní klid. Pak se musel rozjíždět průmysl a vždycky po válce i stavebnictví, protože se musí opravit to, co se během války zničilo.

Badatel: Jak vypadal život v Třinci mezi světovými válkami?

Historik: No tak, že to je problém? S tím je spojená nezaměstnanost, s tím je spojená třeba i kriminalita, s tím je spojená menší výroba, to znamená méně peněz, to znamená méně investic. Na druhou stranu krize je jako výzva. Takže když někdo má dobré myšlenky a hodně investuje, tak se připravuje na to, co bude, až ta krize skončí. Takže kdybych uvedl třinecké železárny, tak v roce 1929 se zde zavedl výpočetní systém, takže došlo k zavedení počítačů do kancelářské činnosti. A díky tomu železárny začaly agendu skladů, agendu mezd a tak dále dělat už počítačově. V roce 29 čili v době, když každý otáčel korunou, se nevědělo, co bude. Zastavilo se i stavebnictví trochu a taky někdo možná stavěl. Já k tomu vždycky říkám „Podívejte se na graf výroby železáren.“ Na tom se dá totiž krásně vyčíst, co to bylo za

problémy, kde byla investice, kde byla krize, kde byl propad cen. Na jednu stranu ta krize říká, že je nedostatek pracovní síly a na druhou stranu je to výzva na nové profese.

Badatel: Jak život v Třinci poznamenaly události druhé světové války?

Historik: 2. světová válka se podepsala na životě místních ještě víc. Přišli Poláci a potom přišli Němci a obsadili celé Polsko, takže tady byla taky německá nadvláda. Tehdy se taky řešilo občanství, takže kdo byl říšský Němec z Německa, ten byl takzvaný Reichsdeutsche. A tady potom někomu umožňovali, aby byl, jak se říkalo, tzv. Volksdeutsch, který musel podepsat Volkslist a tím měl lepší podmínky na začátek, než kdyby zůstal Čechem, nebo kdyby zůstal Polákem, který měl ty podmínky ještě výrazně horší. A když podepsal ten Volkslist, tak se stal občanem říše i když je jako Volks. Nebyl to říšský Němec, ale byl to Němec. Takže když začaly být problémy, měl nárok na potravinové lístky, mohl stavět, měl lepší a větší plat, lepší práci. Ke konci války byla složitá situace v tom, že na to mírové jednání byla nejlépe připravena komunistická strana. Beneš podepsal v roce 43 dohodu v Moskvě, což je velká věc. A díky smlouvě na základě té dohody se ještě udělalo to, že nás osvobodil Sovětský svaz, což bylo zase takové velmi citlivé téma a jsou na to různé názory.

Badatel: Jak se v Třinci slavily Vánoce? Jaké se k nim vázaly tradice, pověry a obyčeje?

Historik: Pořídil se kapr, postavil se stromeček. Samozřejmě potom k tomu byly brambory nebo bramborový salát a rybí polévka musela být. Když jsme byli malí, byli jsme hodně netrpěliví, tak byly nejdříve dárky a potom teprve byla večeře. Samozřejmě těch dáreků nebylo moc, ale měli jsme vždycky radost z nějaké hračky, nebo jsme měli radost z nějaké hry. Pak taky byl nějaká pravidla v tom, že žili prarodiče. Takže tam jsme chodívali na Štěpána. No a tam jsme se potkali se strýci, tetami a bratrance, takže to byla nejenom návštěva babičky a dědečka, ale ještě i taková společenská událost, že tam byla větší sestava. Pochopitelně babička udělala velký oběd, protože nás bylo moc, a dokonce nějaká paní pomáhala v kuchyni, protože to by jedna žena neutáhla, takže tyto návštěvy byly povinné. Poté se taky chodilo do kostela. Ještě když jsme byli mladší, tak to maminka hlídala a potom už to bylo na nás. O půlnoci se chodilo na půlnoční na Štědrý den. Lití olova, to jsme teda nedělali, věděli jsme o tom, že se to dělá, ale spíš, když byl sníh, tak se stavěl sněhulák. Ještě bylo to, že někdy se promítaly fotografie taky, například z války, takže byl takový jeden den o těch Vánocích, kdy si sedneme, kdy rodiče otevřeli nějaké dobré víno a tam jsme dostali limonádu a promítali se fotky a diskutovalo se o nich. Takže ty Vánoce byly takové hodně o rodině.

Badatel: Jak se v Třinci slavily Velikonoce? Jaké se k nim vázaly tradice, pověry a obyčeje?

Historik: Tradicí bylo hlavně pletení pomlázky, tady se říká karabáč, to každý musel umět a byla teda povinnost rodičů, aby to naučili ty děti. Potom samozřejmě se dělalo barvení vajíček, jelikož vajíčko bylo něco, co bylo naprosto normální, slepice byly skoro všude, takže dostat se k vajíčku nebo nějaký problém. Pochopitelně Velikonoce jsou taky církevní svátek, takže i spojení s tím kostelem tam nějaké bylo. Potom je tam teda ta radost z toho, že se ta příroda probouzí, proto vlastně ta pomlázka, že omlazuje. My jsme za děvčaty chodili až když jsme byli trochu starší, ne úplně od mala. Věděli jsme, kde můžeme přijít už v 7 ráno a kde až v 10 dopoledne, protože se dost ctílo, že tato tradice končí s polednem. Bylo to takové veselé, vykoledovali jsme si ty vajíčka a když jsme byli starší, tak jsme dostali nějaké víno. Na Velký pátek a bílou sobotu byly pouze jen církevní tradice, ten kostel to ovlivňoval, chodilo se tam

večer dne vzkříšení. Ženy si oblíkaly kroje. Chodilo se tady i s mojíčkem, kdy děvčata chodí a zpívají. Potom se peče velikonoční beránek, tak to taky musí být.

Badatel: Jaké zvyky či obyčeje se pojily k těhotenství ženy, příchodu nového potomka na svět, následnému období šestinedělí matky a křtu dítěte?

Historik: V tomto směru jsem malá studnice informací.

Badatel: Jak v Třinci probíhaly zasnuby a svatba? Jaké tradice a pověry se pojí k těmto dvěma významným životním událostem?

Historik: Jsou takové ty univerzální tradice, jakože se rozbíjí talíře, přenášení přes práh. Tady v tomto kraji bylo výjimečné právě unášení nevěsty, kterou odvezli někam a ona se pak měla hledat. Ještě tady tento kraj měl, že byly svatby večer. Ty svatby vždycky byly dány tím, že se rodina sejde v nějakém větším počtu. Jí se jednou lžící, dává ženich nevěstě, nevěsta ženichovi, jsou zde takové, spíš bych řekl všeobecně zavedené praktiky. A způsoby, jak někdo ty způsoby prožívá.

Badatel: Jaké tradice a pověry se pojily se smrtí člověka a jeho následným pohřbem?

Historik: Tenkrát začal být populární pohřeb žehem, ale krematorium bylo jen v Praze. Takže pohřeb skončil tak, že rakev se dovezla na nádraží, tam se naložila na vlak a jela do Prahy. Ten popel byl v takové ozdobnější urně a babička ji měla doma v malé prosklené vitríně. Vedle té urny stála kytka, zpočátku živá, poté umělá. Prarodiče byli také součástí Spolku přátel žehu, takže když babička umřela, nikdo z rodiny nemusel nic platit, jelikož ten spolek to celé zafinancoval. Babička a dědeček z maminy strany bydleli na vesnici, tak se tam pohřeb dělal z domu, přijeli koně s pohřebním kočárem, tam se dala rakev a vyjelo se od domu směrem na hřbitov. Existovalo přesné pořadí, kdy jde rodina, kočár s rakví, pohřbu se tehdy účastnila celá vesnice. V kostele se konal smuteční obřad, poté se šlo k hrobce, kde se ta rakev spustila. Na pohřební hostiny se chodilo vždycky. Bývaly většinou v hospodě, protože pohřbu se účastnilo velké množství lidí z rodiny, takže v té hospodě už věděli, co mají uvařit a co k tomu dát. Fakt, že by to končilo tancovačkou, tak to si nevybavuji, jen že hudba hrála před hřbitovem a v průvodu od domu. A k té době bezprostředně po smrti si nevybavuji žádné obyčeje. Jen vím, že tady se ani to období šesti týdnů smutku nějak nedodržovalo, někteří lidé drželi smutek delší dobu, někteří kratší.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Sára Wachalová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Monika Suková
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Každodennost 19. a první poloviny 20. století v Třinci
Název práce v angličtině:	Everyday life of the 19th and first half of the 20th century in Třinec
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce se v úvodu zabývá vymezením pojmu každodennost, a to v oblasti povolání a řemesel, ve zkratce také regionálním školstvím a volným časem. V teoretické části se práce stručně věnuje dějinám města Třinec do 19. století, tedy prvním zmínkám o městě a jeho urbaniálnímu rozvoji. Dále pak životu na území Třince v 19. století, který významně ovlivnilo založení Třineckých železáren v roce 1839 a následnému rozkvětu Třince právě díky nim. Do kapitoly je také zahrnut folklorní život, který byl na Třinecku velice důležitý, stejně jako život gorolů, kteří zde žijí dodnes. Ve druhé polovině teoretické části se práce věnuje Třinci během první světové války, mezi válkami a během druhé světové války. V práci je také popsán spor o Těšínsko, který se Třince významně týkal. V praktické části práce budou zahrnuty rozhovory s pěti respondenty (např. historiky, ...).</p>
Klíčová slova:	každodennost, folklor, železářny, světové války, spor o Těšínsko, tradice, práce, rodina
Anotace práce v angličtině:	<p>In the beginning, the bachelor's thesis deals with the definition of the term everyday life, namely in the field of professions and crafts, in short also regional education and free time. In the theoretical part, the work briefly deals with the history of the town of Třinec until the 19th century, i.e. the first mentions of the town and its urban development. Then, life in the territory of Třinec in the 19th century, which was significantly influenced by the establishment of the Třinec ironworks in 1839 and the subsequent flourishing of Třinec precisely thanks to them. The chapter also includes folklore life, which was very important in Třinec, as well as the life of the Gorols, who still live here today. In the second half of the theoretical part, the thesis deals with Třinec during the First World War, between the wars and during the Second World War. The work also describes the dispute over Těšínsko, which significantly affected Třinec. The practical part of the work will include interviews with five respondents (e.g. a historian, ...).</p>
Klíčová slova v angličtině:	everyday life, folklore, iron works, world wars, dispute over Těšínsko, traditions, work, family

Přílohy:	Vzor informovaného souhlasu, přepisy rozhovorů s respondenty
Rozsah práce:	62
Jazyk práce:	čeština